



POTUNGAUE TOUTAI



LIPOOTI FAKATA'U

TA'U FAKAPA'ANGA

2021/22



Vahe 1: Kanotohi

Vahe 1: Kanotohi	2
Vahe 2: Lea nounou	3
Vahe 3: Talateu ‘a e ‘Eiki Minisitā ‘o e Potungāue Toutai.....	5
Vahe 4: Fakamatala mei he ‘Ofisa Pule Ngāue	7
Konga lalahi ‘o e fakahoko fatongia fakalukufua ‘a e Potungāue Toutai	11
1. Sio Fakalukufua ki he Potungāue Toutai	28
1.1 Puipuitu’a	28
1.2 Lao, Tefito’i Ngāue, Kupu Fekau’aki	29
1.3 Fa’unga ‘o e Potungāue	33
1.4 Founga Fakahoko Pule – Mape ki he Fokotu’u Palani	34
2. Fakahoko Ngāue ‘a e Potungāue Toutai.....	35
2.1 Va’a Ngāue ki hono Pule’i ‘o e Kaungāue mo e ‘Ofisi	35
2.2 Ola Founga Pule (Lipooti Ola Ngāue mo e Fokotu’utu’u Ngāue).....	43
2.2.1 ‘Ofisi ‘o e ‘Eiki Minisitā	43
2.2.2 ‘Ofisi ‘o e ‘Ofisa Pule Ngāue	44
2.2.3 Va’a Ngāue Faka’ofisi.....	46
2.2.4 Va’a Ngāue ki hono Pule’i mo e Fakalalakaka ‘o e Toutai.....	50
2.2.5 Va’a Saienisi mo e Ngāue ki tu’a	66
2.2.6 Va’a Muimui Lao ‘a e Toutai	98
2.2.7 ‘iuniti ki hono Pule’i mo tokangaekina ‘a e Poloseki Halafononga ki ha Ngātai Tu’uloa (PMU)	108
2.3 Pule’i ‘o e Me’a Fakapa’anga.....	109
2.4 Fakatau Koloa ‘a e Pule’anga.....	111
2.5 Pule’i ‘o e Koloa ‘a e Pule’anga.....	111
3. Me’a Mahu’inga/ Pole Fakangāue	113
3.1 Palopalema/ Pole Fakangāue.....	113
3.2 Ngaahi Fakatu’utāmaki mo hono Pule’i.....	118
4. Fakahā mo e Muimui’i ki he Ngaahi Tu’utu’uni Fakalao	120
4.1 Fakamatala ‘Aotita	120
4.2 Ngaahi Tu’utu’uni Faka-Minisitā mo e Kapineti	120
4.3 Founga Pule.....	122
4.4 Ngaahi Fiema’u ‘a e Tu’utu’uni Ngāue ‘a e Pule’anga	124
4.5 Poate mo e Komiti ‘oku Totongi Pa’anga	124
Vahe 5: Fakamā’opo’opo.....	126

Vahe 2: Lea nounou

ACIAR	Senita fakavaha'apule'anga 'a 'Aositelelia 'i he fekumi ki he ngoue
ACP	'Afilika, Kalipiane mo e Kulupu mei' he Pasifiki
ADB	Pangike Fakalalakala 'a 'Esia
AMP	Palani Pule Fakata'u
ANCORS	Senita fakafonua 'a 'Aositelelia ki hono malu'i 'o e me'amo'ui 'o 'oseni
AR	Lipooti Faka-ta'u
CP	Palani Fakata'u Tolu
CEO	'Ofisa Pule Ngāue
CFEC	Ako fekau'aki mo hono muimui'i 'o e lao
CITES	Konivēsio 'o e Lao Toutai 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha
CSU	Va'a ngāue lotoloto
DPD	Fakaikiiki fakamatala Poloseki
EEZ	Konga tahi toutai'anga faka'ekonomika
EFY	Faka'osinga 'o e Ta'u Faka-Pa'anga
ESMF	Puleí ó e 'ataakai mo e tu'unga fakasosiale
FAD	Naunau tauhele ika
FAO	Kautaha me'atokoni mo e ngoue 'a e ngaahi Pule'anga fakatahataha
FCD	Va'a ngāue ki hono muimui'i e lao toutai
FFA	Kautaha Toutai 'a e Pasifiki
FFC	Komiti alealea ki he toutai
FFC MIN	Komiti alealea ki he toutai 'a e kau Minisitā
FLOW	Ako fekau'aki mo e Laiseni Toutai
FY	Ta'u Faka-Pa'anga
GDP	Koloa 'oku Ngaohi Fakalotofonua
GPA	Ngaahi Fiema'u vivili 'a e Pule'anga
HMAF	Kau Tau 'a 'Ene 'Afio
HTHH	Hunga Tonga Hunga Ha'apai
ICT	Fakamatala, Fetu'utaki Tekinolosia
IIP	Palani fakaloto Potungāue ki he fakahoko fatongia
IP	Tu'utu'uni Ngāue fakaloto'i Potungāue
IMO	Kautaha Fakavaha'apule'anga ki he fefolau'aki vakatahi
IUU	Toutai Ta'efakalao mo 'ikai ke lipooti
KPI	Me'afua Ngāue
LAN	Netiueka fakalotofonua
MC	Konifelenisi FakaMinisitā
MCS	Muimui'i malu mo le'ohi
MSC	Ako ki he Setifikeiti ke lava heka he 'u vaka kupenga
MDA	Ngaahi Potungāue
MOF	Potungāue Pa'anga
MOU	Aleapau 'o e felotoi
MoF	Potungāue Toutai
NFOSC	Ako ma'a e kau 'Ofisa Toutai fekau'aki mo hono le'ohi 'o 'oseni
NPOA	Palani ngāue fakafonua
NTSA	Talite Alepau 'a Niue
NICT	Fakamatala, Fetu'utaki Tekinolosia Fakafonua
NIWA	Kautaha fakafonua ki he Vai mo e 'Etimosifia

NZ	Nu'usila
OPM	Polokalama ki hono pule'i 'o e kau 'ofisa taulama fakamafai
PC	Komiuniti 'a e Pasifiki
PSC	Komisoni ki he kau ngāue Faka-Pule'anga
PMS	Me'afua Fakahoko Ngāue
PNA	Paati ki he Aleapau mo Niue
POI	Tokotaha Tukupau
POM	Tohi Fakahinohino ki hono tokangai ó e poloseki
PMU	Iuniti Puleí ó e Poloseki
PROP	Polokalama ki hono tokanga'i 'o e Potutahi feitu'u Pasifiki
PSMA	Aleapau ki he malu 'o e ngaahi taulanga
PMSP	Polokalama ki hono malu'i 'o e fefononga'aki 'i tahi 'o e Pasifiki
QGIS	Lahi 'o e polokalama fakamatala fakasiokalafi
RIMSW	Ako ki hono pule'i 'o e ngaahi sisitemi fakamatala fakafeitu'u
ROCW	Ako ki he kau 'ofisa taulama fakamafai fakafeitu'u
SAW	Ako ki he toenga 'o e sitoka 'oku toe 'i 'oseni
SDG	Taumu'a Langa Fakalalakaka Tu'uloa (Pule'anga Fakatahataha)
SIDS	Fonua iiki kei Langalanga hake
SMA	Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe
SOP	Fakahinohino ngāue
SPC	Komiuniti 'a e Pasifiki Tonga
TC	Saikolone Fakatalopiki
TCC	Kautaha Fetu'utaki 'a Tonga
TDW	Ako ki he Tanaki Fakamatala ki he Valu
TFSP	Palani 'a e Sekitoa Toutai 'a Tonga
TSDF II	Palani Fakalalakaka Fakafonua 'a Tonga II
TPFES	Sisitemi ki he hū atu 'o e ngaahi me'atokoni 'i he kau fefolau'aki 'a Tonga
TOR	Tuúnga ó e Fatongia
UN	Pule'anga Fakatahataha
UNCLOS	Konivesio 'o e Lao Toutai 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha
UNDESA	Potungue ki he 'Ekonomika mo e vā fakasosiale 'a e Pule'anga Fakatahataha
WCPFC	Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki
WB	Pangike 'a Mamani
WTO	Kautaha Fefakatau'aki 'a Mamani
VMS	Me'angāue ki hono muimui'i ngaahi vaka toutai

Vahe 3: Talateu ‘a e ‘Eiki Minisitā ‘o e Potungāue Toutai



‘Oku ou fiefia ke fakahoko atu á e lipooti Fakamatala Fakataú ‘a e Potungāue Toutai ki he Taú Fakapaánga ó e 2021/2022 á ia óku ne óatu ai á e ngaahi ngāue lavameá, ngaahi ola mo e ngaahi pole naé fehangahangai mo e Potungāue lolotonga á e taú fakapaánga koéni.

Ko e Ta’u Fakapa’anga 2021/2022 ko ha taimi mohu pole mo’oni ia ki he sekitoa toutai , tupu meí he ngaahi ha’aha’a ko ia mei he mapuna ‘a e mo’ungaafi HungaTonga HungaHa’apai (HTHH) pea pehē ki he peaukula na’e hoko he ‘aho 15 ‘o Sanuali 2022, pea mo e mafola ko ia ‘a e COVID -19 ‘i Tonga ni, ‘i he hili pe ha ngaahi uike si’i mei he hoko ko ia ‘a e peaukula.

Kaneongo ia, na’e malava pe ‘e he Potungāue ‘o fakahoko ‘a e fakalelei mo toe fokotu’utu’u fo’ou ‘ene ngaahi ngāue mahu’inga, ke lava kene matu’uaki mo fononga lelei mo e ngaahi ha’aha’a pea pehe ki he ngaahi pole kehekehe. Neongo ‘a e ngaahi polé, ka na’e lava he laumalie ‘o e ngāue fakataha mo e kātaki, ke fakapapau’i ‘oku a’usia ‘a e ngaahi taumu’a ngāue.

Ko e hokohoko atu ko ia ‘o e fakalele lelei ‘o e Polokalama Feitu’u Pule’i Makehé pe ko e SONE (SMA) ki he ngaahi tukui kolo, fakalalakaka ‘o e polokalama fāama iká mo e ngaahi toutai faka-komesiale, fulihi ‘o e ngaahi founa toutai ke lava ‘o fakalalakaka ha ngaahi toutai fo’ou hange ko e ngaahi toutai tuifio’ pea pehe ki hono fakalalakaka ‘a hono toutai’i ‘o e ngūfeke lalahi, ko e ngaahi ngāue mahu’inga ia ‘a e Potungāue he Ta’u Fakapa’anga ko eni. Ko e hokohoko atu ko ia ‘a hono fakahoko e ngaahi ngāue ki he Poloseki ‘a e Pangikē ‘a Mamani, ‘a ia ‘oku ‘iloa ko e “Halafononga ki ha Ngātai Tu’uloa”, ke tokoni lahi ki he langa hake mo hono mapule’i fakalukufua ‘a e toutai.

Tanaki ki he fokoutua COVID 19, ko e pole lahi taha fakamamani lahi ia ki he Ta’u Fakapa’anaga 2021/2022, ko e feliuliaki ko ia ‘a e ‘ea ko e taha ia ha pole ‘oku fehangahangai ma’u pe mo e sekitoa toutai, tautautefito ki he ngaahi ‘otu motu iiki langalanga hake, hange ko Tonga ni. ‘Oku uesia ai heni ‘a e mafola ko ē ‘a e fa’ahinga ‘o e valu ‘i hotau ngaahi potutahi, pea ne uesia ai ‘a e ola ‘o e toutai ‘a e ngaahi vaka toutai valu.

Ko e ola kovi ‘o e ngaahi ngāue fakalalakaka ‘a e kakai ‘o e fonua, mo e touaif taéfakapotopoto ko ia ó e ngaahi meámouí mei óseni, ko e to e ngaahi palopalema lahi ia óku fehangahangai mo e Potungāue Toutai í he áho kotoa pe. Ka ‘oku fakahoko ma’u pe ‘a e ngaahi fokotu’utu’u ke fakapapau’i e ngāue fakataha ‘a e Potungāue Toutai mo e ngaahi Potungāue ‘a e Pule’anga, pea pehe ki he ngaahi kupu fekau’aki ‘i he sekitoa toutai, kenau ngāue fakataha ki hono muimui’i ‘o e ngaahi lao toutai ke fakaivia mo fakapapau’i e toutai tu’uloa.

Ko e ngaahi tokoni kotoa pe mei he ngaahi hoa fengāue’aki, ngaahi kautaha fakafonua, fakafeitu’u mo fakavaha’apule’anga ‘oku kei fakahoko lelei pe, tokoni fakapa’anga mo fakatekinikale ki he Potungāue Toutai ‘oku ou fie fakahā ‘eku fakamalo loto houna mo’oni ai. ‘Oku hoko eni ke tokoni ki he ngaahi fakalalakaka’i ‘a hono pule’i ‘o e toutai.

‘Oku ou fakamalo loto houngaía í he ngāue lavameá á e Pule ó e Potungāue Toutai, á Dr. Tuíkolongahau Halafihi pea pehe foki ki he ngaahi ngāue tokoni kotoa pe mei he kau ngāue á e Potungāue. Óku ía Dr. Halafihi á e fatongia ki hono tataki mo tokangaí fakalukufua á e ‘a e ngaahi ngāue ‘a e Potungāue. Fakafou he ngāue fakataha mo e fetokoni’aki, ‘e fakalalakaka e sekitoa toutai ke fakapapau’i ‘a ‘ene tokoni ki he malu fakame’atokoni pea pehe ki he ‘ekonomika ‘o e fonua.

Malo ‘aupito,



Hon. Semisi Tauelangí Fakahau
Minisitā Toutai



Vahe 4: Fakamatala mei he ‘Ofisa Pule Ngāue



Ko e Ta’u Fakapa’anaga 2021/2022 ko e taha ia ha taimi mohu pole kiate au he ta’u ko eni ‘e 5 ‘oku ou faifatongia ai he lakanga ni. Na’e tupu eni mei he lahi hono ngaahi pole lalahi ‘o kau ai e mapuna ko ia ‘a e mo’ungaafi Hunga Tonga Hunga Haa’api (HTHH), hoko ‘a e peaukula, mafola mo e COVID-19, ngaahi ha’aha’a ‘o e feliuliuaki e ‘ea pea pehe ki he ngaahi fusimo’omo he ngaahi me’a fakapa’anga mo fakatekinikale.

Ka neongo ia, na’e kei lava pe ‘e he Potungāue ke fakahoko ‘a hono ngaahi fatongia ‘aki ‘a e ngaahi koloa mo e taimi na’e ala ma’u ke a’usia’aki ‘a e ngaahi taumu’a ngāue ‘a ia na’e fokotu’u he Palani Fakata’u Tolu ‘a e Potungāue. Ko e Lipooti Fakata’u ki he Ta’u Fakapa’anga 2021/2022, ‘oku ne tukumai ‘a e ngaahi tefito’i ngāue na’e a’usia ‘e he Potungāue ‘o fakatatau mo e ngaahi fokotu’utu’u ngāue he Palani Fakata’u Tolu 2021/2022 – 2023/24, mo e ngaahi tefito’i me’a ‘e lava ke ngāue’aki ki hono sivi’i mo lipooti ‘a e fakalalakala e ngāue ‘a e Potungāue.

Ko e ngaahi ngāue tefito ‘o e Ta’u Fakapa’anga ko eni na’e kau ki ai ‘a e hokohoko atu ‘a hono fakahoko ‘o e ngaahi ngāue ‘i he Palani Sekitoa Toutai ‘a Tonga (TFSP) pea mo e poloseki “Halafononga ki ha Ngatai Tu’uloa”, pea pehe ki he fakaakeake ko ia mei he mapuna ‘o e mo’ungaafi HTHH. ‘I he malumalu ‘o e TFSP, na’e meimei fakatefito ‘a e ngāue ‘a e Potungāue ki he fakahoko ‘o e ngaahi ngāue fekau’aki mo e polokalama Feitu’u Pule’i Makehe (SMA), ko e feitu’u pule’i makehe ‘e 5 ‘i he Ta’u Fakapa’anga ko eni na’e fokotu’u, ‘a ia ko e SMA ‘aki ia ‘e 59 fakakatoa kuo fokotu’u ‘i Tonga ni. ‘Oku kau atu ki heni ‘a hono fakalahi ko ia ‘o e ngaahi faama tofe, mei he 28 ‘i he Ta’u Fakapa’anga 2020/21 ki he faama tofe ‘e 38 ‘i he Ta’u Fakapa’anga ko eni, pea ko e faama mokohunu pe ‘e 1 ‘i he Ta’u Fakapa’anga 2020/21 ka ko e faama ‘ahi’ahi ‘e 7 na’e fokotu’u ‘i he Ta’u Fakapa’anga 2021/22.

Hili ‘a e mapuna ‘a e mo’ungaafi HTHH, na’e fakahoko ai ‘ehe Potungāue ‘a e ngaahi ngāue ki he fakaakeake mei he ha’aha’a e fakatamaki ko eni ‘o fakatatau mo e palani ki hono tataki e ngāue ko eni ‘a ia na’e tali ‘e he Pule’anga. Ko e ngaahi ngāue ni na’e fakapa’anga pe ia mei he patiseti lolotonga ‘a e Potungāue. Na’e fe’unga mo e fanga ki’i vaka iiki ‘e 66 ‘a ia na’e maumau iiki pea ni’ihi ne maumau lalahi, ne lava ke ngaahi mo fakalelei’i. Ko e toko 30 ‘o e kau ma’u laiseni pā ika, 158 kau toutai na’e maumau ‘enau naunau toutai pea mo e feitu’u pule’i makehe (SMA) ‘e 26 ‘i he ngaahi kolo ne lava kef ai ‘a hono tokonia fakapa’anga. Ne ma’u foki ‘ehe sekitoa toutai ha ngaahi tokoni kehe mei he ngaahi hoa ngāue kehekehe kau ki ai ‘a e ngaahi vaka toutai iiki pea pehe ki he pa’anga ‘Amelika ‘e 1.3 miliona (USD 1.3 million) ne foaki mai mei he pule’anga Siapani ki he ngaahi koloa, naunau pea mo e ngaahi me’a ngāue tokoni ki he fakakaakeake ‘i he sekitoa ni.

‘i he Ta’u Fakapa’anga ko eni ko e ta’u ‘aki ia hono 6 ‘a hono fakahoko ‘o e sisitemi ngāue ki hono pule’i ‘o e fua fakahoko fatongia (PMS). ‘i hono vakai’i ko ia ‘o e fakahoko fatongia ki he faka’osinga ‘o e Ta’u Fakapa’anga 2021/22, na’e fe’unga mo e kaungāue ‘e toko 70 mei he toko 84 fakakatoa ‘a e Potungāue na’a nau kau atu ki hono sivi’i ‘o ‘enau fakahoko fatongia. ‘i he ta’u ‘e 5 kuohili, na’e malava ke tala ai ‘a e fakalalakala ‘i he fakahoko fatongia ‘a e kau ngāue ‘i he foomu PMS pea na’e hā eni ‘i he ola na’e ma’u hili hono vakai’i ‘e he komiti fakalukufua

‘oku nau vakai’i faka’osi ‘a e fakahoko fatongia ‘a e ngaahi Potungāue pea pehe ki he peseti ‘o e fakapale ‘i he hili ‘a e Ta’u Fakapa’anga. Ko e fakahoko fatongia ‘a e potungāue fakalukufua ki he PMS ‘oku ‘ave faka-kuata ma’u pe ‘a e tu’unga ‘o e fakahoko fatongia ‘o fakatatau mo e palani fakahoko fatongia fakaloto’i potungāue ki he PMS ki he PSC, ‘i he ‘uluaki kuata (Siulai – Sepitema 2021) na’e peseti ‘e 99, kuata 2 (Okatopa – Tisema 2021) 100%, kuata 3 (Sanuali – Ma’asi 2022) 98%, kuata 4 (‘Epeleli – Sune 2022) 100%, katoa ‘a e ngaahi kuata ni na’e ‘i he lanu mata.

Ko e patiseti ‘a e Potungāue ne hiki hake mei he \$4.7 miliona ‘i he ta’u 2020/21 ki he 4.89 miliona ‘i he Ta’u Fakapa’anga 2021/22 pea ko e katoa ‘o e fakamole ko e \$4.38 miliona. Ko e taketi ki he pa’anga tanaki ‘a e potungāue na’e \$3.17 miliona ka na’e tanaki ‘e he potungāue ‘a e \$2.8 miliona pea na’e tupu pe eni mei he ngaahi ola tamaki mei he mapuna ‘o e mo’unga afi HTHH pea pehe ki he a’u mai ko ia ‘a e fakatamaki fakamamani lahi ‘o e covid 19.

‘Oku kei fakafalala pe ‘a Tonga ‘i he ngaahi me’a fakatoutai fakanatula ‘o ‘oseni ki he me’atokoni faka’aho mo e ma’u’anga pa’anga hu mai. Ko e ngaahi tefito’i koloa fakatoutai ‘e tolu (3) ‘o ‘oseni ‘oku uta atu ki tu’apule’anga fakakomesiale mei Tonga ni, ‘a ia ko e Valu, Palu pea mo e ngaahi feo mo e ika mo’ui ‘oku hu atu ki tu’apule’anga ‘o fakataumu’a ki he ngaahi puha si’oata.

Ko e lahi fakakatoa ‘o e ngaahi koloa ‘o ‘oseni na’e lava ‘o hū atu ki tu’apule’anga (‘ikai kau heni ‘a e ngaahi me’amo’ui ki he ngaahi puha sio’ata), lolotonga ‘o e vaha’a taimi ko eni na’e fe’unga mo e toni ‘e 1,026. ‘A ia ko e holo’aki ia e peseti ‘e 35 ‘o fakahoa mo e ta’u fakapa’anaga kuo’osi tupu pe mei he holo lahi ‘a e hū atu ko ia ‘a e fa’ahinga ‘o e palu ki tu’apule’anga. Katoa ‘o e fakamahu’inga fakapa’anga ki he ngaahi me’a tahi na’e hū atu ki tu’apule’anga mo e pa’anga Tonga ‘e 4.9 miliona ‘a ia ko e holo’aki ia e peseti ia ‘e 42 mei he mahuinga ‘o e ika na’e hu atu ki tu’apule’anga he ta’u fakapa’anaga kuo’osi.

Na’e fe’unga mo e toni ‘e 855 ‘o e fa’ahinga e valu na’e hū atu ki tu’apule’anga ‘i he Ta’u Fakapa’anga ko eni ‘a ia ko e peseti ia ‘e 43 na’e holo ‘aki mei he Ta’u Fakapa’anga kuohili. Ko e fa’ahinga e valu na’e lahi taha hono uta ki tu’apule’anga, ‘a ia ko e peseti ‘e 83. Ko e katoa ‘o e mahuinga ki he fa’ahinga e valu na’e hū atu ki tu’apule’anga ‘i vaha’a taimi ko eni na’e fakafuofua ki he pa’anga Tonga 4.7 miliona, ‘a ia ko e peseti ia ia ‘e 43 na’e holo ‘aki mei he ta’u kimu’a.

Ko e fakakatoa ‘o e feo mo e ika mo’ui na’e hū atu ki tu’apule’anga ‘i he Ta’u Fakapa’anga 2021/22 ko e fa’ahinga ‘e 132,116 pea na’e fe’unga hono mahu’inga fakafuofua ki he pa’anga Tonga ‘e 0.73 miliona. Ko e holo’aki ia ‘a e peseti ‘e 1.8 ‘i he lahi pea mo e peseta ‘e 2.6 ‘i he mahuinga (FOB value) mei he ika mo’ui ne hū atu ki tu’apule’anga ‘i he Ta’u Fakapa’anga kimu’a. Ko e uta e ngaahi koloa ni na’e lahi taha ai e ngaahi fa’ahinga ‘oku ma’ulalo hono mahu’inga fakapa’anga ‘o hange koia ‘oku ha atu he Fakatata 3. Ko ‘Amelika ‘a e maketi lahi taha ‘oku uta ki ai ‘a e ngaahi koloa ko eni.

Ko e toutai palu na’e uesia lahi ‘i he ha’aha’a ‘o e fokoutua Covid 19 koe’uhi ko etatapuni ‘o e ngaahi maketi ki tu’apule’anga tupu pe mei he tapuni ‘o e ngaahi kau’a fonua pea ‘ikai toe hū atu ha ika ki tu’apule’anga lolotonga ‘a e Ta’u Fakapa’anga ko eni. Kaikehe, na’e kei malava pe ‘e he kau toutai palu ke fakakakato ‘a e ngaahi maketi fakalotofonua ‘i he tokoni ‘a e Pule’anga ki hono fakapa’anga ‘a e totongi ki he ika pea pehe ki he mounu. Na’e fe’unga mo e

toni 'e 78 fakakatoa 'o e fa'ahinga e palu na'e fakatau 'i he maketi fakalotofonua lolotonga 'a e taimi ko eni pea 'oku fakafuofua fakapa'anga ia ki he pa'anga 'e 0.78 miliona.

Ko hono tapui ko ia hono toutai'i, ngaohi pea mo uta fakakomesiale ki tu'apule'anga 'o e mokohunu, na'e faka'atā ia makatu'unga 'i he tu'utu'uni kapineti fika 355, 07 'o Mē 2021, pea ko hono toutai'i 'o e mokohunu na'e faka'atā ia mei he 'aho 31 Mē ki he 30 Sepitema 2021. Na'e makatu'unga 'a e tu'utu'uni ko'eni ke tokoni fakapa'anga ki he kakai 'o e Fonua, 'i he lolotonga 'etau fe'ao mo e faingata'a 'o e fokoutua COVID 19. Na'e fe'unga mo e laiseni 'e 14 na'e foaki kia kinautolu na'a nau fakakakato 'a e ngaahi fiema'u 'o fakatatau ki he tu'utu'uni ngāue kuo tuku mai 'i he Lao ki hono Pule'i 'o e Toutai 2002. Ko e ngaahi laiseni ko eni na'e foaki na'e kau atu ki ai 'a Tongatapu, Ha'apai, Vava'u pea mo Niua Toputapu. Na'e fe'unga kotoa mo e fo'i mokohunu 'e 4.2 miliona fakafa'ahinga pea fe'unga mo e toni 'e 91 na'e hū atu ki tu'apule'anga lolotonga 'a e Ta'u Fakapa'anga ni.

Tupu mei he holo ko ia 'i he tu'unga 'o e ngaahi me'amou'i 'i hotau 'oseni, koe'uhi ko e ngaahi 'uhinga kehekehe 'o kau ai e feliuliuaki 'o e 'ea mo e lahi 'o e toutai fakavalevale, kuo kamata ai 'e he Potungāue Toutai 'a e ngaahi fakakaukau fo'ou ke fakapapau'i 'oku kei pukepuke 'a hono fakalato 'o e fiema'u 'a e Fonua mei he ngaahi koloa toutai 'o 'oseni tautautefito ki he ma'u me'atokoni pea mo e ma'u'anga pa'anga. 'Oku hokohoko atu ai 'a e Potungāue 'i hono laku 'o e ngaahi poe tauhele'anga ika (FAD) 'i he ngaahi potutahi 'o Tonga ni, ke to e fakatupulekina 'a e ola ki he fanga ki'i toutai iiki. Na'e fakalalakaka foki mo hono faama'i 'o e tofe, mokohunu, vasuva, pea mo e fa'ahinga 'o e ika. 'Oku kei hokohoko atu pe mo e fakalalakaka ki he toutai ngūfeke he 'oku manakoa 'aupito 'a hono kakano 'i he maketi fakaloto fonua.

Kei hokohoko atu pe 'a e tokonia 'e he Potungāue 'a e Polokalama ta'u'i e ngaahi mahakai ikai ke pipihi (NCD) 'ai a ne kamata 'i he 2016, ko e fakataumu'a ki hono fakaivia e mo'uilelei 'i Tonga ni 'aki hono tukuhifo 'a e totongi 'o e ika ki he \$7-9 ki he kilo. Ko e polokalama ko'eni 'oku fakalele ia 'i he aleapau (MOU) 'i he vaha'a 'o e Potungau Toutai mo e kautaha Toutai "Ngatai Marine Enterprises" 'aia ko e vaka muli kotoa pe 'oku fakahifo 'a e toni 'e 3.5 e ika valu 'i he taimi pea toni 2.5 'i he taimi kovi e toutai. 'i he Ta'u Fakapa'anga ko'eni, ko e toni fakakatoa 'e 152 na'e fakatau atu 'i Tongatapu, Vava'u, Ha'apai mo 'Eua.

Ko e taha e me'a mahu'inga ka ko hono fakahoko koia 'a e palani ngāue fakavavevave ki he COVID 19 'a e Potungāue talu mei Ma'asi 2020, fakatefito ki he fakatau atu 'o e ika 'i he totongi ma'ama'a ki he kakai 'o e Fonua lolotonga 'a e taimi faingata'a ko'eni, 'ai a 'oku fakatau atu e fa'ahinga palu ki he kakai 'o e fonua 'i he totongi faka'atu'i ko e \$7 ki he kilo. Ko e lahi 'o e ika na'e fakatau lolotonga 'a e Ta'u Fakapa'anga ni ko etoni 'e 78. Ko e katoa 'o e fakamole ki hono fakatau 'o e ika mei he ngaahi vaka takitaha ko epa'anga Tonga 'e 0.78 miliona.

'Oku ou 'amanaki ne hoko hono fakahoko koia 'a e ngaahi ngāue he Palani Fakalukufua 'o e Sekitoa Toutai pea pehe ki he Palani Fakata'u Tolu 'a e Potungāue Toutai ki he Ta'u Fakapa'anga ko'eni na'e tokoni lelei ia ki he fakalalakaka fakalukufua 'o Tonga.

Faka'osi, 'oku ou hounga'ia mo fakamalo ki he tokoni mo e ngāue fakataha na'e fakahoko 'e he kau ngāue 'a e Potungāue toutai 'o malava ai ke fakakakato mo a'uusia 'a e ngaahi taumu'a 'a e Potungāue ki he Ta'u Fakapa'anga 2021/22.

Mālo ‘aupito,



Dr. Tu’ikolongahau Halafihi
‘Ofisa Pule Ngāue ki he Potungāue Toutai



Konga lalahi 'o e fakahoko fatongia fakalukufua 'a e Potungāue Toutai

Ola Ngāue	Ngaahi tefito'i Ngāue	Konga lalahi 'o e ngāue na'e fakahoko
<p>Ola Ngāue 1: Tataki lelei 'o e Potungāue Toutai, 'i he tu'unga fakalotofonua, fakafeitu'u mo e fakavaha'apule'anga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakataha 'a e Komiti Pule 'o e Poloseki NIWA (PMG) 'i he 'aho 23 Novema 2021, 8 'o 'Epeleli mo e 17 'o Me 22. (Fakataha Zoom) ➤ Fakataha FFCMIN 18 'i he 'aho 4 - 5 'o Akosi 2021. ➤ Fakataha á e kau Minisita Toutai 'o e ngaahi Vahefonua 'o e Pasifiki 'i he aho 25 'o Akosi 2021. (Fakataha zoom) ➤ Ako fakatekinikale á e FAO maáe Pasifiki fekauáki mo e SDG14 (21 Siulai mo e 30 Ákosi-1 Sepitema mo e 30 Novema 2021. Fakataha 'a e ngaahi fonua memipa 'o e FFA ke alea'i e ngaahi me'afua ki hono pule'i e toutai'i e fa'ahinga óe valu 'i he Pasifiki í he 'aho 27 ó Akosi 2021. (Fakataha zoom). ➤ Fakataha 'a e Kulupu ngāue fakataimi 'a e Komisioni ki he Toutai Valu (WCPFC) fekau'aki mo e ngaahi me'afua 'a e ola toutai. 'Aho 6 – 10 'o Sepitema 2021. ➤ Fakataha 'a e Kulupu Fakatahataha 'a e Pasifiki Saute (SPG) í he 'aho 12 & 21 Okatopa 2021. (Fakataha zoom) ➤ Fakataha 'a e ngaahi fonua memipa 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakahū atu á e Palani Fakata'u-Tolu mo e Patiseti ki he Ta'u Fakapa'anga 2022/23 'i he áho 28 Fepueli 2022. ➤ Fakahū atu 'a e Lipooti Fakata'u 2020/21 ki he Kapineti mo Fale Alea kimuá he áho ne tuku mai ke fakahū ange ai pea fakapaasi mei Fale-Alea 'i he áho 10 Ákosi 2021. ➤ Lipooti ki he ola toutai 'a e toutai palu, mo e ako fakalakalaka (R-Training), muimui'i 'a e ola fakamaketi 'o e ngu-feke. Ko e'uhi ko e uesia mei he pa á e moungaafi HTHH, peaukula mo e koviti – 19 ne toe fakaloloa ai á e Poloseki NIWA ke toki kakato ki Sune 2023 ko hono fakaivia ó e toutai ngu-feke. ➤ Fokotuú ki he FFA ke nau ngāue mai ki he ngaahi ngāue fekauáki mo e ngaahi uesia 'o e Koviti- 19 ki he sekitoa toutai tuna mo e ngaahi uesia 'o e feliuliuaki 'a e 'ea ki he toutai. ➤ Fakamamafaí 'e he kau Minisita á e mahuínga ó e í ai ha founga lelei mo malohi ki hono puleí ó e toutai ke fakapapauí é tolonga á e meá mouí 'o óseni ➤ Ke fakafe'iloaki 'a e ngaahi taumu'a mo e ola ngāue á e SDG14 fekauáki mo e toutai pea ke fakahū ki he Palani Fakata'u Tolu 'a e Potungāue Toutai. ➤ Teuteu 'a e ngaahi me'a óku taukaveí 'e he ngaahi fonua memipa he FFA fekauáki mo e ngaahi tu 'utu'uni 'a e Komisioni ki he Tuna (WCPFC) ki hono mapule'i e toutai'i e fa'ahinga 'o e valu hange ko e piki'ai (Big-eye), kahikahi mo e 'atu í he Pasifiki.

	<p>‘o e FFA ke alea’i pea mo fakapapau’i e ngaahi me’afua ki hono pule’i e toutai’i e fa’ahinga ó e valu ‘i he Pasifiki í he ‘aho 29 ‘o Sepitema 2021. (Fakataha zoom).</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakataha á e ngaahi fonua ó e Pasifiki felave’i mo e Talite Toutai ‘a e ngaahi fonua Pasifiki mo e Pule’anga ‘Amelika ‘i he ‘aho 13 Okatopa 2021 (fakataha zoom). ➤ Fakataha hono 3 ‘a e ngaahi fonua ‘o e Pasifiki mo e Pule’anga ‘Amelika felave’i mo e US – Treaty (20 & 22 Okatopa 2022). (Fakataha zoom) ➤ Fakataha hono 3 ‘a e Kulupu Ngāue Mape Fononga ki he ‘Alapakoá ‘o e Pasifiki Saute ‘i he 26 Okatopa Fakataha ‘a e Komiti Pule ‘a e FFA mo e fakataha fakata’u FFC120 ‘i he ‘aho 27-29 ‘o ‘Okatopa 2021. (fakataha zoom) ➤ Fakataha ‘a e Komiti Pule FFA fekau’aki pea mo e toutai fakavaha’a tu’apule’anga ‘i he aho 5, 12 & 19 ‘o Novema 2021. (Fakataha zoom) ➤ Fakataha pea mo e FAO ‘i he’ aho 10 Novema 2021. (Fakataha zoom) ➤ Ngaahi fakataha FFC121 & WCPFC 18 (23 Novema - 7 Tisema 2021. (fakataha zoom) ➤ Fakataha pea mo e kau Talekita 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tu’u fakataha pea mo e ngaahi fonua memipa í he FFA ‘o taukaveí hono fokotu’u ha ngaahi tuútuú ni óku ne fakapapau’i ‘a e toutaií fakapotopoto mo tu’uloa ‘a e fa’ahinga ‘o e Valu. ➤ Toe vakaií á e Aleapau ma’ae Kulupu mo e tala-fatongia ‘o e tokotaha fale’i. Hokohoko atu hono alea’i ‘o e ngaahi founa ke tohoaki’i mai áki ‘a ‘Amelika ke ne vakai’i ‘a e ngaahi fonua ‘e 5 ‘o e Exploratory pool. ‘Oku kau ‘a Tonga ‘i he ngaahi fonua ‘e 5 ‘o e SPG. ➤ Fakapapau’i ‘a e tu’unga ‘oku taukave’i ‘e he ngaahi fonua memipa he FFA felave’i mo e ngaahi me’afua ki hono pule’i ‘o e toutai ‘o e fa’ahinga ‘o e valu ko e piki’ai, kahikahi mo e ‘atu. ➤ Teuteu’i ‘o e ngaahi tu’unga ‘oku taukave’i ‘e he ngaahi fonua Pasifiki ko e teuteu ki he toe alelea hoko felaveí mo e Talite Toutai á e ngaahi fonua Pasifiki mo e Pule’anga ‘Amelika (US Treaty) ➤ Nema Teke mei he ngaahi fonua Pasifiki ke fakalahi ‘a e tokoni á e Pule’anga ‘Amelika ‘i hw US- Treaty. ➤ Hoko atu ‘a e ngāue ki hono pule’i ‘o e toutai ‘Alapakoá ‘i he Pasifiki Saute. ➤ Talanoa’i ‘o e palani ngāue, patiseti mo hono fakahoko ‘o e FFA Strategic Plan. Teuteu ‘a e ngaahi fiema’u vivili ‘a e ngaahi fonua memipa ‘o e FFA ko e teuteu ki he fakataha fakata’u ‘a e Komisoni Tuna ‘o kau ai mo hono fa’u ‘o e tu’utu’u ni ki he toutai ‘o e Valu. ➤ Fakataha pea mo e ngaahi Pule’anga ‘o Siapani, ‘Amelika, Taiuani mo Kolea felave’i mo e fiema’u vivili ‘a e FFA ki he Komisoni Toutai Valu.
--	---	--

	<p>Ngāue ‘a e Vast Ocean Aquaculture Ltd ‘i he ‘aho 7 ‘o Sanuali 2022.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakataha pea mo e Talafekau Lahi ‘o Pilitania, H.E Lucy Joyce í he aho 10 Fepueli 2022. ➤ Fakataha pea mo e ‘Amipasitōa ‘o e Pule’anga Siapani ki Tonga ni, H.E Munenaga Kenshaku ‘i he aho 17 ‘o Fepueli 2022. ➤ Fakataha hono 4 ‘a e Komiti Pule ‘o e FFA felave’i pea mo e Kulupu Ngāue Mape Fononga ki he ‘Alapakoā ‘o e Pasifiki Saute ‘i he ‘aho 1 Maasi 2022. (fakataha zoom) ➤ Fakataha pea mo e WAITT í he ‘aho 17 ‘o Maasi 2022. (fakataha zoom) ➤ Fakataha pea mo e Komiti Pasifiki Saute (SPG) í he ‘aho 22 Maasi 2022. (Fakataha zoom) ➤ Fakataha ‘a e Komiti Pule ki he Poloseki ‘a e ngaahi Fonua Fakatahataha ‘a ‘iulope (PEUMP) ‘i Maasi 31, 2022. (fakataha zoom). ➤ Fakataha pea mo e ‘Amipasitōa ‘a e Pule’anga Siapani ki Tonga ni, H.E Munenaga Kenshaku ‘i he aho 21 ‘o Epeleli 2022) ➤ Fakataha ‘a e kau ‘Ofisiale pea mo e kau Minisita ‘a e ngaahi fonua memipa’i he FFA felave’i mo e US – Treaty ‘i he ‘aho 4 & 6 ‘o Me 2022. (fakataha zoom) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko hono vakai’i ‘o e Polokalama Ngāue ki he FAO’ s 2018 – 2022 Tali ‘o e CMM2021-01 ko e tu’ utu’ u ni ki hono Malu’i mo Pule’i ‘o e toutai ‘a e fa’ahinga ‘o e Valu (Big-eye, Yellow-fin & Skip-jack Tuna) ‘i he potutahi ‘oku kaunga tonu mo e Komisoni Toutai Valu. ➤ Tali ke fokotu’u ha alealea ki hono pule’o fakasaienisi ki hono fokotu’u mo fakahoko á e ngāue ki hono pule’i ‘o e toutai ‘o e fa’ahinga ‘o e valu. ➤ Siofi ‘a e ngaahi uesia ‘a e Koviti 19 ki he pule’i mo fakalalakaka ‘o e toutai’i ‘o e fa’ahinga ‘o e valu. ➤ Talanoa’i tu’unga fakalalakaka ‘o e faama’i ‘o e mokohunu ‘i Tonga ni. ➤ Talanoa ‘i he vaha’ a ‘o e Pule’anga Tonga mo e Pule’anga Pilitania ki he pule’i, fakalalakaka ‘a e toutai mo e ngaahi mea felave’i mo e tu’ unga malu. ➤ Talanoa e ngaahi tokoni faka-tekinikale ma’a e toutai hili ‘a e pa mo’ungaafi mo e peau kula. ➤ Founa pule’i ‘o e toutai ‘Alapakoā kau ai ‘a e Zone Based Management. ➤ Fokotu’utu’u ke fakahoko ‘a e savea ki he potutahi ‘oku uesia mei he mo’unga’afi mo e peau kula. ➤ Vakai’i ‘a e Aleapau fakaangaanga mo e Tala-fatongia ‘o e tokotaha fale’i fakatekinikale ma’a e SPG. ➤ Muimui’i ‘a e ola ngāue ‘o e poloseki mei he PEUMP ki he Pasifiki ‘o kau ai ‘a Tonga ni. ➤ Tali ‘e he Kapineta ‘o e Pule’anga Siapani ke foaki mai ‘a e \$1.3miliona USD ke fakatau’aki ‘a e ngaahi koloa mo e naunau ko e tokoni ki hono fakaakeake ‘o e Sekitoa Toutai mei he uesia ‘e he fakatamaki pa mo’ungaafi mo e peau kula. ➤ Hokohoko atu pe fetalanoa’aki pea mo hono teke ‘a e faka’amu ke fakalahi ‘a e ‘inasi tokoni mei he Pule’anga ‘Amelika ki he US –
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakataha hono 5 ‘a e FFA felave’i mo e South Pacific Albacore ‘i he ‘aho 12 -13 ‘o Me 2022. (Fakataha zoom) ➤ Fakataha FFC122 ‘a e FFA ‘i he ‘aho 17 – 27 ‘o Me 2022. (Fakataha zoom) ➤ Fakataha ‘a e SPG ‘i he aho 24 ‘o Me 2022. (Fakataha zoom) ➤ Fakataha ‘a e EU felave’i mo e PEUMP ‘i Maasi 25, 2022. (Fakataha zoom) ➤ Fakataha ‘a e kau Minisita ‘o e ngaahi fonua memipa he FFA felave’i mo e US – Treaty ‘i Fisi ‘i he ‘aho 1 – 3 Sune 2022. ➤ Fakataha ‘a e SPC hono 14 ma’a e Kau Taki ‘o e Toutai (New Caledonia) ‘aho 14 – 17 ‘o Sune 2022. ➤ Konifelenisi UN felave’i mo e ‘Oseni (Lisbon, Portugal) ‘i he ‘aho 27 ‘o Sune ki he ‘aho 1 ‘o Siulai 2022. 	<p>Treaty.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Tu’unga felotoi felave’i mo e vahevahe ‘inasi fakaanganga ‘a e fonua taki taha fekau’aki mo e fa’ahinga ‘o e Valu – South Pacific Albacore ‘i loto he EEZ taki taha. ➤ Talanga’i ‘a e ngaahi fiema’u vivili ‘a e FFA ‘o fakakau ai ‘a e patiseti, palani fakalakalaka, lipooti fakata’u, ngaahi fiema’u vivili ke fokotu’u ki he Komisioni Toutai Valu pea mo e uesia ‘a e Koviti-19. ➤ Hokohoko atu ‘a e ngāue ki hono fa’u ‘o e aleapau mo e tala-fatongia ma’ ae SPG . ➤ Fakataha felave’i mo e tu’unga ngāue ‘a e poloseki PEUMP. ➤ Fakapapau’i ‘e he ngaahi fonua Pasifiki ‘enau fokotu’u ki ‘Amelika ke fakalahi ‘a ‘enau tokoni ki he US- Treaty mei he \$21 miliona USD ki he \$60 miliona USD ‘i he ta’u ‘e 10 ka hoko. ➤ Tali ‘o e Business Plan 2022 – 2027 pea mo e ngaahi tefito’i taumu’a ngāue ki he 2022 ‘a e va’a ‘o e SPC ki he Toutai, Faama ika mo e me’a mo’ui ‘i ‘oseni (FAME). ➤ Vahevahe ‘a e ngaahi a’usia founa pule ‘o e potutahi pea mo hono fa’u ‘a e Palani Fakafonua ki hono vahevahe ‘a e ‘oseni, ngaahi ‘elia malu’i ‘i ‘oseni, polokalama faitu’u pule’i makekehe ‘o e ngaahi kolo mataatahi pea mo e ngaahi polokalama kehe pe.
--	---	---

<p>Ola Ngāue 2: Tataki mo pule'i lelei'o e ngaahi va'a 'o e Potungāue, 'aki ha va fetokoni'aki mo e fetu'utaki lelei, 'o makatu'unga 'i he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola ngāue.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakataha faka-kuata 'a e kau taki 'o e ngaahi Va'a mo e Minisita. ➤ Tali 'e he Ofisa Pule Ngāue 'a e Plani Fakata'u Tolu 'a e Potungāue, Patiseti, Palani Fakatau Fakapa'anga ki he Ta'u Fakapa'anga 2021/22. ➤ Tali 'e he 'Ofisa Pule Ngāue 'a e liliu ki he Palani Fakata'u 3 pea mo e Palani Fakatau Fakapa'anga. ➤ Tali 'e he 'Ofisa Pule Ngāue 'a hono fakahū atu 'a e Palani Pule Fakata'u (AMP), Fakamatala Pa'anga Fakata'u fakaangaanga, Palani ako ngāue, Me'afua fakahoko fatongia (PMS), Ola hono vakai'i 'o e fakamatala ngāue (JD) pea mo e Lipooti fakata'u (AR). ➤ Fakahū atu e Lipooti Fakamahina 6 ki he Komisoni Kau ngāue Fakapule'anga (PSC) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakataha faka-kuata 'e 4 'a e kau taki 'o e ngaahi va'a na'e fakahoko lolotonga 'o e ta'u. ➤ Fakahū atu ki 'Ofisi Palemia mo Fale-Alea 'o Tonga 'a e Palani Ta'u 3 (CP) 'a e Potungāue, Patiseti, Palani Pule Fakata'u (AMP) mo e Palani FakaTa'u Fakapa'anga (APP) 'i he 'aho 6 'o 'Epeleli 2022. ➤ Fakahū atu e liliu ki he Palani Fakata'u 3 pea mo e Palani Fakatau Fakapa'anga 'o tali 'i he 'aho 31 'o Siulai 2022. ➤ Fakahū atu ki 'Ofisi Palemia pea mo Potungāue Fale-Pa'anga e Palani Pule Fakata'u (AMP), Fakamatala Pa'anga Fakata'u fakaangaanga he 'aho 31 Siulai, 2022. Fakahū atu ki he Komisoni 'a e Kaungāue Fakapule'anga 'a e Ola 'o e Me'afua Fakahoko Fatongia (PMS) ki he Ta'u Fakapa'anga 2021/22 'i he 'aho 11 'o Akosi 2022. Fakahū atu ki 'Ofisi Kapineti 'a e Lipooti Fakata'u ki he Ta'u Fakapa'anga 2021/22 'i Sepitema 30, 2022. ➤ Fakahū 'a e ongo Lipooti Fakamahina 6 (Siulai 2021 pea mo e Sanuali 2022) 'o fakata'u mo e taimi 'oku osi ki ai.
<p>Ola Ngāue 3: Fakalalakala ngāue fakalao</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakahoko ó e ngaahi fale'i mo e fokotuú fakalao ➤ Fakahoko 'a e ako fakalao mo e kau Ngāue mo e ngaahi kolo mataatahi. 	<p>Fale'i fekau'áki mo e ngaahi laiseni</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Fale'i fekau'áki mo e fokotuú ke í ai ha totongi tupu ki he ngaahi me'amoúí ó óseni í he tahi mamaha. ➤ Fale'i ki he ngaahi keisi felave'i mo e Kosilio Fakafonua á e kau Toutai. ➤ Fakahoko 'a e ako fakalotofale mo e kau ngāue felave'i mo e ongo Tu'utu'uni fo'ou kuo tali á ia ko eNgaahi Tuútuúni ki hono Pule'i ó e Faama Ika 2020 mo e Ngaahi Tu'utu'u ni ki he Laiseni Toutai

		(Ngaahi Vaka Toutai) 2020.
<p>Ola Ngāue 4: Fakalalakaka ‘a e va fengāue’aki fakalotofonua, fakafeitu’u mo e ngaahi kautaha mo e tokoni mei tu’apule’anga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fengāue’aki mo e ngaahi hoa ngāue ‘o tatau pe ‘i he fakafonua, fakafeitu’u mo e fakavaha’apule’anga. ➤ Fakahū atu lipooti fakata’u e ngāue kuo lava ki he Palani Sekitooa Toutai ‘a Tonga. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fengāue’aki pea mo e ‘Ofisi Palemia fekauáki mo e polokalama fakamo’oni foaki tokoni ‘a e Pule’anga Siapani ki he Sekitooa Toutai. ➤ Fengāue’aki pea mo e Fakaafongga Lao ki he fale’i ‘a e ‘Eiki Minisita le’ole’o fekauáki mo e Aleapau í he vahaá ó e Potungāue mo e ACIAR ➤ Fengāue’aki mo e Sekelitali ‘a e Talafekau Lahi ‘o Nu’usila ki he ‘a’ahi mo fakafe’iloaki ‘a e Talafekau Lahi fo’ou ‘o Nu’usila ki he Potungāue Toutai. ➤ Tokonia pea mo e kau fakaafongga mei he Vast Ocean ko e fakafa’ou visa ngāue. ➤ Fengāue’aki vaofi pea mo e fakaafongga mei he SPC- Human Rights ko ‘Eleni Mone ki hono fokotu’u ‘o e polokalama kulupu ako felave’i mo e tokonia ‘a e ngafa kakai fefine mo e tangata í he toutai. ➤ Fengāue’aki fakafeitu’u mo fakavaha’apule’anga pea mo e Jeff- Article ‘a e tokonia fa’u ngaahi talaloto kau toutai ma’u’anga mo’ui mei oseni makatu’unga mei he ‘ilo mo e taukei. ➤ Fengāue’aki mo e kulupu ngāue mape fononga ki he alapakoa Pasifiki Saute ‘i he aho 12 & 13 ‘o Me 2022. ➤ Fakataha fakata’u ‘a e FFC 122 ‘i aho 17 – 27 ‘o Me 2022. (Fakataha zoom) ➤ Hoko atu talanoa ki he kulupu ngāue ‘o e founa ngāue ki he fakatupulekina ‘a e me’amou’i mei ‘oseni (Harvest Strategy Workshop) ‘i he ‘aho 30 Sune 2022. (Fakataha zoom) ➤ Fakahū ‘a e lipooti fakata’u ‘a e `Palani Fakata’u ‘a e Sekitooa Toutai – Tonga.

<p>Ola Ngāue 5: Fakalelei'i 'a e ngaahi ngāue fakamitia mo e ngaahi fakafetu'utaki.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko hono tuku 'a e ngaahi fakamatala totonu mo pau ki he mitia fakasosiale ➤ Ngaahi fakataha fakakuata mo e ngaahi hoa ngāue. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tuku atu 'a e ngaahi fakamatala totonu mo e ngaahi fanongonongo 'a e Potungāue 'i he peesi feisipuka (mitia fakasosiale) ➤ Fakaivia pea mo fakamalohi'i 'a e ngaahi 'a'ahi mo e ngaahi polokalama ako ki he ngaahi kolo. ➤ Lahi ó e ngaahi fakataha ne holoki makatu'unga mei he peau kula mo e fakataputapui 'o e Koviti 19.
<p>Ola Ngāue 6: Fakalalakaka 'a e ngāue faka'ofisi pea mo e vā fakangāue ki hono tokoni'i 'a e kau ngāue fakalukufua 'a e Potungāue Toutai.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vakai'i fakata'u á e fakamatala ngāue ó e lakanga takitaha. ➤ Kau ngāue fo'ou/hiki hake ki he lakanga ma'olunga. ➤ 'iuniti ki hono Pule'i 'o e Poloseki (PMU) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kakato 'a e ngāue ki hono to e vakai'i 'a e fakamatala ngāue pea mo e Me'afua fakahoko fatongia ki he FY2020/21 'i 'Okatopa 2021 ➤ 'i he Ta'u Fakapa'anga 2020/21 na'e fe'unga fakakatoa mo e kau ngāue 'e toko 70 (kau ngāue fefine 'e toko 23, kau ngāue tangata 'e toko 39) kau ki ai mo e kau ngāue hu fo'ou 'e toko 16, kau ngāue 'e toko 16 na'e hiki hake ki he lakanga ma'olunga, tokotaha ngāue na'e hiki atu pea hiki hake ki he lakanga ma'olunga 'i he Potungāue kehe, tokotaha na'e hiki mai meihe Potungāue Ako 'i he lakanga tatau, kau ngāue 'e toko 2 na'a na fakafisi mei hona lakanga pea mo e tokotaha ngāue 'e toko 1 na'e malolo mei he ngāue hili 'ene fakahoko fatongia ma'a e pule'anga. ➤ Na'e fakangāue'i e toko 3 ki he tafa'aki 'iuniti ki hono Pule'i 'o e Poloseki (PMU) ke tokoni ki he timi ngāue.
<p>Ola Ngāue 7: Hiki'i hake pea mo fakalalakaka'i 'a e ako mo e tu'unga fakalalakaka fakangāue 'a e kau ngāue 'a e Potungāue.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ako ma'a e kau ngāue 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakahoko 'a e ako fakaloto'i Potungāue ki he kau ngāue hu fo'ou ➤ Kakato 'a hono fakahoko 'a e ako fakaloto'i Potungāue ki he kau ngāue 'a e Potungāue Toutai fekau'aki pea mo e PMS, Tu'utu'uni ngāue, muimui'i 'a e ngaahi lao toutai, saienisi pea mo e ngaahi ngāue kitu'a ➤ Ko e katoa 'o e ngaahi fakataha pea mo e ako na'e fakahoko pe ngāue'aki 'a e initaneti (zoom) tupu mei he ngaahi fakataputapui 'o e Covid 19. ➤ Folau taumu'a ki he fakataha fakatu'apule'anga 'e 2 pea mo e folau fakatu'apule'anga ki he ako 'e 1 na'e fakahoko.

<p>Ola Ngāue 8: Tauhi ‘a e fakalalakaka ‘a e Patiseti, Palani pea mo hono lipooti ‘a e ngaahi ngāue ‘a e Potungāue.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tu’utu’uni ngāue fakaloto’i Potungāue. ➤ Palani Fakata’u Tolu, Palani Pule Fakata’u, Patiseti ➤ Lipooti fakata’u ➤ Me’afua fakahoko fatongia (PMS) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tu’utu’uni ngāue fakaloto’i Potungāue ‘e 5 na’e tali lolotonga ‘a e Ta’u Fakapa’anga ➤ Fakahū atu ‘a e Palani Ta’u Tolu pea mo Patiseti ‘i he fakatonga pea mo e fakapalangī ki he Potungāue Pa’anga, ‘Ofisi ‘o e ‘Eiki Palemia (Tafa’aki Palani) pea mo Falealea ‘o fakatatau ki he taimi kuo tuku mai (vakai’i FY2020/2021: 31st Siulai 2020; FY2021/22: 06th ‘Epeleli 2021) ➤ Kakato ‘a hono fakataha’i ‘a e Lipooti Fakata’u ‘a e Potungāue Toutai pea fakahū atu ia ki he ‘Ofisa Pule Ngāue, Minisita, Kapineti pea mo e Falealea hili hono tali ‘e he Kapineti (Kapineti: 30th Sepitema 2020; LA: 20th ‘Okatopa 2020) ➤ Na’e fakahū atu ‘e he Potungāue ‘a e ola ‘o e Me’afua fakahoko fatongia ki he faka’osinga ‘o e Ta’u Fakapa’anga ki he 2019/2020 ‘i 20th ‘Akosi 2020 pea mo e vaeua ta’u ki he FY2020/2021 ‘i 26th Sanuali 2021.
<p>Ola Ngāue 9: Fakahoko lelei’i ‘a e ngaahi fatongia fakapa’anga ki he fakatau fakapule’anga pea mo hono tokanga’i ‘o e koloa ‘a e Potungāue ‘o fakatatau mo e ngaahi tu’utu’uni ngāue ‘a e Pule’anga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Patiseti – fakamole ➤ Pa’anga hu mai ➤ Koloa á e Puleánga ➤ Fakatau Fakapuleánga 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Patiseti na’e tali \$4.89 miliona, fakamole \$4.38 miliona. ➤ Tanaki pa’anga taketi \$3.17 miliona, pa’anga na’e tanaki \$2.8 miliona ➤ Fakahū atu ‘a e lipooti ki he koloa ‘a e pule’anga ki he Potungāue pa’anga 31st Siulai 2022. ➤ Peseti ‘e 100 ‘a e muimui pau ki he ngaahi tu’utu’uni ‘a e fakatau fakapule’anga ‘o fakatatau mei he lipooi pea mei he tafa’aki ‘a e fakatau fakapule’anga ‘a e Potungāue Pa’anga ➤ 10 x Palani fakatau fakapule’anga na’e fakahū atu ki he Potungāue Pa’anga, na’e tali ai mo kakato ‘a e palani ‘e 7.
<p>Ola ngāue 10 : Fakahoko ‘a e ngāue Faka-ICT ‘i ha founa ‘oku longomo’ui mo to e leleiange, fakalalakaka mo falala’anga ‘a e sisitemi ‘oku tauhi ai ‘a e fakamatala, tonu ange pea mo</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Netiueka 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakalahi ‘o e sistemi netiueka ‘a e Potungāue ke fakakau mai mo e ‘ofisi fo’ou ‘i ‘Eua ➤ Fokotu’u ‘a e polokalama fo’ou ‘i he ‘ofisi ‘i Sopusu ke malava kene

<p>polofesinale ‘a hono tufaki ‘o e ngaahi fakamatala ke tokoni ke to e vave ange mo fakalalakala ‘a e fakahoko fatongia ‘a e Potungāue</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ E-government 	<p>tokanga’i ‘a e netiueka ‘a e Potungau</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Taki ‘a e laini faipa ki he ‘ofisi Vava’u ➤ Fokotu’u ‘a e sisitemi fo’ou ‘i he ‘ofisi ‘i ‘Eua kene matu’uaki ‘a e feliuliaki ‘o e ‘ea. ➤ Talanoa vaofi mo e e-government he tokoni koia ‘a e fanga ki’i satelaite ➤ Hokohoko lelei atu pe ‘a e fengāue’aki mo e vahe motu ‘i he’enua fiema’u.
<p>Ola Ngāue 11: ‘i Sune 2022, é kakato hono faú, fakapaasi, fakahoko pea mo muimuií ó ha ngaahi Palani Puleí mo fakalalakala ae toutai é 5, ke tokoni ki he tuúloa ó e ngaahi meamoúí o óseni pea fakatupulekina fakapaánga mo e ngaahi kautaha toutai.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Palani Puleí mo Fakalalakalaí ó e Toutai ➤ Tuútuúni Ngāue ki he Toutai 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Palani Foóu - Faú ó e Palani Toutai ‘a Tonga ki hono Puleí mo Fakalalakalaí ó e Toutai Mamaha 2022 – 2025 ➤ Palani Foóu - Faú ó e Palani Toutai ‘a Tonga ki hono Puleí mo Fakalalakalaí á e Poe Toho Ika 2022 – 2025. ➤ Vakaií ‘a e Palani Toutai ki hono Puleí mo e Fakalalakalaí ó e Faama Ika Moúí 2018 – 2020. (Lolotonga Fakahoko) ➤ Vakaií á e Palani Toutai ki hono Puleí mo Fakalalakalaí ó e Toutai Valu 2018 – 2022 (Lolotonga fakahoko pea mo vakaií) ➤ Vakaií ‘a e Palani Toutai ki hono Puleí mo Fakalalakalaí ó e Toutai Ika Moúí. ➤ Tuútuúni Ngāue Foóu – Faú ‘a e Tuútuúni Ngāue Foóu ki he Poe Tohoanga Ika
<p>Ola Ngāue 12: Fakatupulekina ‘a e tonu mo e falala’anga ‘a e ngaahi lipooti faka’ekonomika mo e ílo fakamaketi ke ne poupouí ‘a hono hū atu ki tuapule’anga étai ngaahi koloa mei óseni.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Savea Maketi Fakalotofonua 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Na’e toloi ‘a e ngāue ni ko’eúhi ko e tapui fakafonua í he Covid-19 pea hoko mai ai ki he Puna a e moungaafi Hunga Tonga Hunga Haapai. Naé kau foki ki ai pea mo e ngaahi palopalema í he ngāue tu’ataimi. ➤ Lipooti fakakuata o e mahuínga ó e ika í he maketi fakalotofonua ➤ Ko e 100% hono fakahoko é he Potungāue Toutai á e polokalama ke tauí á e mahaki íkai ke pipihi pea pehe ki he palani ki hono maluí ó e palani ki he Covid-19.

<p>Ola ngāue 13: Ke toe fakalalakaka ange pea mo tonu á e tuúnga ó e ngaahi lipooti fakaékonomika, pea mo e ngaahi fakamatala fakasitetisitika, ke tokoni ki he faituútuúni.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi koloa meátahi hū atu ki tuápuleánga ➤ Ánalaiso Fakaékonomika ➤ Fakamatala fakasitetisitika 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko e mahu'inga fakapa'anga 'o e kotoa e me'amo'ui mei 'oseni na'e hū atu ki tu'apule'anga, ko e TOP\$5.6 miliona Ko hono lahi 'o e koloa mei 'oseni na'e hū atu ki tu'apule'anga (íkai kau ai á e ika mouí) ko e metuliki toni 'e 1,026 kae fakakatoa á e lahi ó e ika mouí naé uta ki tuápuleánga ko e ika mouí é 132,116. ➤ Ko e metuliki toni fakalukufua 'e 855 'o e valu na'e hū atu ki tu'apule'anga 'i he Ta'u Fakapa'anga ko 'eni, 'aia na'e fakafuofua ki he mahu'inga fakapa'anga, mo e TOP\$4.7 miliona ➤ Naé íkai ke í ai ha palu naé uta atu ki tuápuleánga talu mei he uesia tamaki ó e Koviti-19 í he 2020. Kaekehe, ko e metuliki toni fakakatoa e 78 naé fakatau atu fakalotofonua. Naé fakatau mai he Puleánga á e palu áki e \$10/kg mei he kau toutai palu pea fakatau atu ia ki he kakai ó e Fonua áki á e \$7/kg á ia naé fakakatoa á e fakamole ko ia ki he paánga é TOP\$0.7 miliona pea mei he taú fakapaánga ko éni. ➤ Ko hono 'analaiso ó e toutai valu naé fakakakato pea lipooti ki he fakataha á e kau taki ó e ngaahi vaá ➤ Ko e ola hono 'analaiso ó e fakamatala toutai óku malava 'o tufaki ki he ngaahi Potungāue mo e ngaahi kupu fengāueáki í he tali mo loto ki ai á e 'Ofisa Pule ngāue. ➤ Kakato 'a e fakamatala fakasitetisitika pea fakahoko 'a e lipooti 'o fakatau ki he taimi 'oku fiema'u ai. ➤ Kakato a e ngaahi Lipooti fakakuata í he taú fakapaánga ko éni pea ósi paaki ki he uepisaiti á e Potungāue.
<p>Ola Ngāue 14: Ke toe fakalalakaka ange á hono fakahoko mo muimuií á e COVID 19, Ngaahi mahaki íkai pipihi mo e Ngaahi Palani Tokateu Fakatoutai ki he ngaahi Fakatamaki Fakaenatula.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Covid- 19 ➤ Fakatamaki fakaenatula ko Haloti pea mo e Moúngaafi Hunga Tonga Hunga Haápai 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Naé lava he Potungāue ó fakatau atu á e metuliki toni é 78 ó e palu ki he kakai ó e Fonua í ha mahuínga maámaá. Ko e taha eni e founga óku feinga ai e Potungāue ke tauí ki he ngaahi ola tamaki ó e Koviti-19 lolotonga á e taú fakapaánga ko éni. ➤ Lipooti ki he Fakatamaki fakaenatula ko Haloti ➤ Naé lava he Potungāue ó fakatau atu á e ika valu í ha mahuínga

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Poloseki ki he Ngaahi Mahaki í kai ke Pipihi 	<p>maámaá ko ha kongia ia ó e felotoi fakaofisiale pea mo e ngaahi vaka muli ki hono tauí e mahaki íkai ke pipihi.</p>
<p>Ola Ngāue 15: Hiki'i hake 'a e lahi 'o e taketi' pea ke hu'u taha 'a e tokanga ki he ngaahi fekumi ki hono faama'i 'o e ika' pea mo fakalalaka ke fenapaki mo e ngaahi fiema'u vivili mei he ngaahi kautaha.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakatotolo ki he faama ika mo hono fakalalaka 	<p>Tofe:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Faama tofe katoa 'e 38 na'e lolotonga ngāue 'i he Ta'u Fakapa'anga 2021/2, 'a ia ko e23 'i Vava'u, 8 'i Ha'apai, 4 'i Tongatapu pea 1 'i Niua Toputapu. Ko e faama fo'ou 'e 11 na'e kamata 'i he 2021-2022. Ko efaama tofe 'e 30 na'e fakalele ia 'e he kau faama taautaha; pea ko efaama 'e 8 'oku tokanga'i ia 'e he Potungāue Toutai ke tauhi ai 'a e tofe ke tokoni ki he ngaahi faama taautaha. ➤ Na'e 'i ai e faama 'e 1 'i Tongatapu (Fafa) na'e 'ikai ke toe ngāue lolotonga e fa'ahi ta'u 2021 – 2022, pea na'e makatu'unga ia 'i he maumau pea hiki ki he 'elia fo'ou ➤ Hokohoko atu pe hono tufa e pulopula tofe iiki ki he ka faama tofe 'i Vava'u, Ha'apai mo Tongatapu <p>Fakama'opo'opo e lahi 'o e tofe:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 'Oku laka hake 'i he fo'i tofe 'e 10,000 'oku tau ki he ngaahi laine 'i he ngaahi vahefonua (150 NTT, 1700 Ha'apai, 3500 Vava'u pea 5200 'i Tongatapu (3500 ta'u 1 pea 1700 ta'u 2 – 3)) <p>Tufa 'o e pulopula tofe:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko e fo'i tofe fakakatoa 'e 980 na'e tufotufa atu ki he kau faama tofe 'o Vava'u. Ko etufa pulopula ki Ha'apai na'e toki fakahoko ia he Ta'u Fakapa'anga 2022 – 2023. <p>Fakamata 'o e tofe</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Na'e lava 'o fakahoko 'a e ako ki hono fakamata e tofe 'i Vava'u pea na'e lava 'o fakamata ai 'a e fo'i tofe katoa 'e 345 pea ko efo'i mata'i tofe 'e 3 ki he fo'i tofe 'e taha na'e fakamata. 'a ia 'oku fakafuofua 'e ma'u 'a e fo'i tofe vaeua (Half "Mabe" pearl) 'e 1035 'i ha hili e ta'u 'e taha

		<p>Ola 'o e Fakafanau</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko e fakafanau tofe pe 'e taha na'e lava he Ta'u Fakapa'anga ko 'eni ➤ Na'e fe'unga mo e 45 miliona 'a e fua'i tofe kuo fakafanau'i 'o tauhi ki he ngaahi tangike 'i he 'aho 'uluaki ➤ Ko e3 miliona pe 'a e fanga ki'i tofe iiki na'e mo'ui 'o a'u ki he 'aho hono 35 pea kamata kenau pipiki ki he ngaahi tauhele tofe ➤ Ko e kato 'e 22 'oku 'i loto 'a e ngaahi tauhele tofe na'e lava 'o 'ave ki he laine tofe 'i tahi <p>Vasuva:</p> <p>Ola 'o e fakafanau</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Na'e 'ikai ke ola lelei 'a e fakafanau tupu mei he maumau ki he pamu tahi pea toe toloi kae fakahoko 'a e fakafanau tofe. ➤ Tupu mei he Tsunami pea mo e tapuni he Koviti 19 na'e kaniseli kotoa ai 'a e polokalama fakafanau ke toki fakahoko 'i he taimi mafana ➤ Ko e vasuva iiki na'e 'i he tangike na'e fetuku kotoa ia ki he faama 'i tahi <p>Tufa 'o e pulopula vasuva</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Na'e 'ikai ke toe hokohoko atu hono tufotufa e pulopula vasuva iiki ki he ngaahi 'Elia Pule'i Makehe (SMA) tupu pe mei he lahi e mate 'a e vasuva. ➤ Ko e polokalama fo'ou na'e kamata'i, ko hono tanaki mai ha vasuva lalahi ke tufotufa atu ia ki he ngaahi Elia Pule'i Makehe. Na'e 'osi lava 'o tanaki mai ha fo'i vasuva 'e 115 ke kamata tufa atu ki he ngaahi Elia Pule'i Makehe 'e 6 'i Tongatapu. 'Oku fakahoko pe polokalama tatau 'i Vava'u mo Ha'apai <p>Mokohunu</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko epolokalama fakafanau pe 'e 1 na'e lava 'o fakahoko ki he fa'ahinga 'oku mokohunu ko e Nga'ito (sandfish) 'i he fengāue'aki vaofi mo e kautaha Vast Ocean ➤ Ko e fanga ki'i mokohunu iiki fakakatoa 'e 393,965 na'e malava 'o
--	--	---

		<p>tuku atu ki he faama 'i tahi, ko e ola ia e fakafanau 'o e ta'u ni</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakalahi atu hono faama'i ki he ngaahi 'Elia Pule'i Makehe ➤ Ko e fanga ki'i mokohunu iiki 'e 9500 na'e tufotufa atu ki he ngaa 'Elia Pule'i Makehe 'e 6 (4 'i Tongatapu, 2 'i Vava'u) ➤ Ko e huhuvalu iiki na'e kamata tauhi 'i he 'Elia Pule'i Makehe 'o Fangatapu na'e maumau'i 'ehe Matangi mo e peau <p>'Ahi'ahi ke faama'i ha fa'ahinga me'amo'ui fo'ou 'i tahi:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Malava ke 'ahi'ahi faama'i ha fa'ahinga me'amo'ui 'e 4, 'a ia ko epaka (mud crab), mokohunu, uloula'avai pea mo e kanahe ➤ Ko e faama'i 'o e paka na'e kamata 'i Vava'u pea uloula'avai, mokohunu mo e kanahe 'i Tongatapu
<p>Ola Ngāue 16: Fakalahi mo fakalalaka 'a e tu'unga hono fakahoko 'o e polokalama Feitu'u Pule'i Makehe ki he ngaahi kolo</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi kolo matātahi Feitu'u Pule'i Makehe 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kasete'i e kolo matatahi Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou 'e 5 ➤ Kakato hono fa'u 'o e Palani e ngaahi kolo Feitu'u Pule'io Makehe fo'ou 'e 5 ➤ Kakato hono fakahū ki he Kapineti kolo Feitu'u Pule'i Makehe 'e 5 ➤ Kakato hono laku poe 'o e ngaahi kolo fo'ou 'e 4 ➤ Kakato hono to e laku poe 'o e ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe motu'a 'e 10 ➤ Fe'unga mo e fakataha fakakuata 'e 121 na'e fakahoko mo e ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe katoa 'e 54 ➤ Papa fakamatala 'e 20 na'e fokotu'u 'i he ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou ➤ Papa fakamatala 'e 20 na'e fokotu'u 'i he ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe motu'a
<p>Ola Ngāue 17: Fakalalaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai fakakōmesiale.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ako ngāue ki he ngaahi kupu felāve'i 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ako ngāue fakakatoa 'e 326 ki he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, kau faama ika mo e kau toutai fakakomesiale (98 x Tongatapu, 193 x Ha'apai, 8 x 'Eua mo 25 x Vava'u, 2 x Niua Toputapu) ➤ Ngaahi ako ngāue mo e tokoni fakatekinikale 'e 253 na'e fakahoko, kau ki ai mo e tokoni ki he matu'uaki e fakatamaki

		<p>fakaenatula (ngaahi ngāue ki tu'a mo e tokoni fakatekinikale) (76 x Tongatapu, 100 x Vava'u, 23 x Ha'apai, 52 x 'Eua, 1 x Niuatoputapu, 1 x Niuafo'ou)</p> <p>Toutai Loloto</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Malava ke tokoni ki he SPC hono ako'i mo fakahoko e savea toutai mo e maketi 'o ngāue'aki e polokalama 'ika savea lolotonga e fakangatangata 'a e Koviti19. ➤ Fakahoko e ako ki hono lipooti faka'ilekitulonika 'a e ngaahi fakamatala toutai ➤ Ako fakakatoa 'e 32 ki he tanaki, fakahū ki he tanaki'anga fakamatala mo 'analaiso e ngaahi fakamatala toutai, kau atu ki ai mo e ako ki hono ngāue'aki e polokalama "TAILS" ki hono tanaki e fakamatala toutai iiki 'i Niua Toputapu, 'Eua, Vava'u, Ha'apai, Nomuka mo Tongatapu ➤ Ngaahi ngāue tokoni 'e 262 kau ki ai e ngāue ki he 'utu 'a e ngaahi vaka, teuteu e ngaahi naunau tanaki fakamatala toutai pea mo e polokalama fakatau ika.
<p>Ola Ngāue 18: Fakatupulekina 'a e fakatotolo ki he toutai loloto mo e toutai mamaha, muimui'i mo vakai'i 'a e tu'unga 'o e me'a mo'ui 'oku 'i ai' ke tokoni ki he fai tu'utu'u ni.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi fakatotolo fakasaienisi, muimui'i mo vakai'i e tu'unga 'o e koloa toutai loloto mo e toutai mamaha. ➤ Ngaahi lipooti fakasaienisi ki he tu'unga 'o e koloa toutai loloto mo e toutai mamaha 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 1 x Savea creel ➤ 1 x Savea maketi ➤ 1 x fakamatala ola toutai 'o e ngaahi FPM ➤ 1 x Fakamtala mo e ngaahi kalafi 'o e savea creel. ➤ 1 x Fakamtala mo e ngaahi kalafi 'o e savea maketi ➤ 1 x Fakamtala mo e ngaahi kalafi 'o e fakamatala toutai mei he ngaahi feitu'u pule'i makehe. <p>Toutai Loloto</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 5 x Tanaki fakamatala mo hono 'analasio fakasaienisi, fakapaiolosia 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e toutai tuna, toutai palu, toutai tuna 'i he mamaha pea mo e toutai ngūfeke ➤ Peseta 'e 100% 'a e kakato 'a e tanaki fakamatala neongo e ngaahi fakangatangata 'o e fokoutua COVID-19 ➤ 4 x fakahū atu 'a e ngaahi lipooti fakakuata fekau'aki mo e ola 'o e toutai Tuna, Palu, Tuna 'i he mamaha mo e toutai ngūfeke. ➤ 5 x Lipooti fakata'u 'o e tuna, Palu, tuna 'i he mamaha mo e toutai

		<p>ngūfeke.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Malava lelei ‘a hono tānaki ‘o fakahū mai ‘a e ngaahi fakamatala toutai fekau’aki mo e toutai tuna ‘i he mamaha ngāue’aki ‘a e lipooti faka’elekitulonika. ➤ 2 x fakahū atu ‘a e fakamatala fakata’u ‘a Tonga ni fekau’aki mo e sitetistika ‘o e tanaki fakamatala ki he toutai Tuna ki he ngaahi kupu fakafeitu’u mo fakavaha’apule’anga ko e WCPFC mo e SPC ki mu’a ma’u pe ‘i hono taimi ‘oku ‘osi ki ai ‘a e lipooti. ➤ Ko hono talilelei ‘a e kole tokoni fakapa’anga ki he JTF mo e SRF ki hono tokoni’i ‘a e ngaahi ngāue tanaki fakamatala toutai ‘a e toutai loloto.
<p>Ola Ngāue 19: Hiki hake ‘a tu’unga tonu mo falala’anga ‘o e tanaki fakamatala toutai mo hono ngaahi sisitemi tanaki mo ‘analaiso ke tokoni ki he faitu’utu’uni fakapotopoto ki hono tokanga’i mo pule’i ‘a e toutai.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi sisitemi pule’i e tanaki fakamatala ➤ Ko hono tokanga’i mo fokotu’utu’u mo fakahoko, tokoni’i ‘a hono faka’ai’ai mo fakalotolahi’i ‘a e ngāue’aki ‘o e ngaahi lipooti mo e ngaahi tanaki fakamatala faka’elekitulonika. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 10 Ngaahi tanaki’anga fakamatala (teitapeisi) fakalotofale ‘oku lolotonga ngāue’aki pea ‘oku lolotonga faingamalie houa ‘e 24 ‘aho ‘e 7 ki he ngaahi mot uke nau ngāue’aki. ➤ Lava lelei ‘a hono fetukutuku e tanaki’anga fakamatala ki he pa ika mei he sisitemi fakalotofale ki he ngaahi sisitemi ‘i he uepisaiti. ➤ 14x Ngaahi sisitemi fakafeitu’u ‘oku lolotonga ngāue’aki mo etokanga’i. ➤ 4x Ngaahi polokalama lipooti faka’elekitulonika ‘oku lolotonga ngāue’aki. Onboard, Onshore, Tails mo e ikasavea ➤ 2x Ngaahi polokalmaa lipooti faka’elekitulonika ‘oku lolotonga fakaangaanga hono ngāue’aki, Olo mo e BOJAK2 ➤ Peseti ‘e 100% ‘a e tanaki mo hono fakatonutonu ‘a e ngaahi fakamatala. ➤ 4x Fakahoko ‘a e fakataha fakakuata fekau’aki mo e ngaahi tanaki fakamatala kotoa ‘a e Potungāue. ➤ 2x Fakahoko ‘a e fakataha mo e talatalanoa mo e kau toutai. ➤ Na’e foaki ‘e he SPC ha pale fakalangilangi makehe ma’a e Potungāue Toutai ‘a Tonga ‘i he tu’ukimu’a e Tonga ‘i he ngaahi

		fonua 'o e Pasifiki 'i hono ngāue'aki 'a e ngaahi polokalama faka'elekitulonia 'a e SPC (Onboard, Onshore, Tails and Ollo).
Ola Ngāue 20: Ke to e longo mo'ui ange mo matu'aki malu hono fakahoko ngāue ki he laiseni pehe ki hono tokanga'i 'a e polokalama mo e tu'utu'uni ngāue ki hono muimui'i 'o e Toutai ta'efakalao 'o fou he founa 'oku matu'aki malu.	➤ Muimui' e Lao Toutai	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 8 x Ngaahi tu'utu'uni ngāue mo e founa ngāue ki hono muimui'i'e Lao Toutai ne toe vakai' pea tali ka ngāue'aki. ➤ 287 x Fakahoko é he vaka leó hono muimui' e Lao ki he ngaahi vaka lolotonga toutai, puke mo 'aáhi e vaka toutai pehe ki he ngaahi maketi ika o fakatatau ki he ngaahi Founa ngāue ne tali ke ngāue'aki. ➤ Hokohoko atu hono fakahoko e ngaahi ngāue í he malumalu ó e Aleapau ngaahi me'afua ki he poate 'a e ngaahi fonua pea mo e ngaahi Talite Toutai kehe.
Ola Ngāue 21: Ke óatu fa'unga laiseni é malava hono ngāue'aki ke hoko ia ko ha meá ngāue fakalao ki hono pule'i e toutai taé fakalao	➤ Ngaahi laiseni toutai	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 99 x Laiseni toutai (toutai faka komesiale, laiseni faama, laiseni sport fishing, laiseni hū atu e meá mo'ui ki tuápule'anga mo e pa ika) ne tali ke foaki. ➤ Peseta 'e 100% 'a hono teuteu'i 'a e ngaahi setifikeiti mo e ngofua ke hū atu 'a e me'a mei 'oseni ki tu'apule'anga 'i he mala'e vakapuna.
Ola Ngāue 22: Fakatupulaki e ngaahi polokalama ki hono muimui'i 'o e ngaahi folau fakatu'apule'anga mo fakalotofonua ke ta'ofi mo fakasi'isi'i e toutai ta'e fakalao	Polokalama muimui' e ngaahi toutai	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Lahi hake he 100% 'a e kau taulama fakamafai ne fakaheka he ngaahi vaka muli. ➤ Lava e 20% 'o e kau taulama fakamafai ne fakaheka he vaka Tonga. ➤ Lava mo e ngaahi ako ki he kau taulama fakamafai ➤ Ne ikai lava ha heka e kau taulama fakamafai he ngaahi vaka toutai l'he malumalu e talite mo Ámelika pea mo Cook Islands tupu mei he Kovit 19 ➤ Hokohoko atu hono muimui' e ngaahi vaka ngāue'aki e Satelaite í he ngaahi vaka laiseni kotoa pe.
Ola Ngāue 23: Hokohoko atu 'a hono fakahoko 'o e ngaahi ngāue 'i he Palani ki he Sekitua Toutai (TFSP), kau ki ai hono pule'í lelei ó e pa'anga mei' he Pangikē 'a Mamani (WB) ke tokoni ki he poloseki "Halafononga	➤ Tokonga'i pea mo pule'i 'a e poloseki 'a e Palani Ngāue ki he Sekitua Toutai 'a Tonga	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakahoko 'a hono ngāue'i 'a e poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa" 'i he 2019 'aki 'a e pa'anga 'Amelika fakalukufua 'e 10 miliona. ➤ Hokohoko atu hono fakalelei'i pea mo liliu 'a e tu'utu'uni ngāue,

<p>ki ha Ngātai Tu'uloa".</p>	<p>➤ Lipooti Fakata'u</p>	<p>palani fakatau koloa pea mo e patiseti 'a e poloseki</p> <p>➤ Fakalelei'i 'a e ngaahi founa lipooti ke ngāue'aki 'e he ngaahi Poloseki kotoa 'a e Pangikee 'a Mamani (IDA18) ke fakahūu 'i 'Okatopa 2021.</p>
-------------------------------	---------------------------	--

1. Sio Fakalukufua ki he Potungāue Toutai

1.1 Puipuitu'a

Ko e Ta'u Fakapa'aga 2021/2022 'oku toe faka'ilonga'i ia ko ha toe ta'u tanaki ia ki he hoko 'a e Potungāue Toutai ko ha Potungāue tu'u tokotaha. 'i Sanuali 2022 na'e hoko hake ai 'a e Pule'anga fo'ou pea hoko ai 'a Semisi Taelangi Fakahau ko e Minisitā fo'ou ia ki he Potungāue Toutai ki he ta'u hokohoko 'e fā (4). Lolotonga ko eni ko eta'u 'aki eni hono ua (2) 'a e hoko 'a Dr. Tu'ikolongahau Halafihi ko e 'Ofisa Pule Ngāue ki he Potungāue.

Ko e Ola Fakafonua 'o e Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II (TSDf II) ke *“Paotoloaki 'a e fakalalakaka ke fakalekesi e mo'ui 'a e taha kotoa”*

Ko e TSDf 'oku ne fakamatala'i 'a e ola fakafonua mo fakapotungāue ma'a e ngaahi kautaha. Ko e konga pe eni 'oku 'i ai 'ene felave'i mo e Potungāue Toutai:

1.1.1 Ko e ngaahi Ola Fakafonua - TSDf

A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.

D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.

F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.

1.1.2 Ko e ngaahi Ola Fakapotungāue - TSDf

Pou Tuliki 1 - Ngaahi ngāue'anga faka'ekonōmika:

- Ola 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakangāue'anga 1.2: Ngāue vāofiangē 'a e Pule'anga mo e Sekitoa Taautaha pea pehe ki he ngaahi kulupu kehekehe pe 'i he Fonua ke tokoni'i 'a e tupulekina 'a e fengāue'aki ke tu'uloa 'a e tupu faka'ekonōmika

Pou Tuliki 3 - Ngaahi Ngāue Fakapolitikale:

- Ola 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakangāue'anga 3.1: Ke to e lelei ange, vave, faingofua, lava ke totongi, faitotonu mo 'ata ki tu'a 'a e Potungāue 'a e Pule'anga', 'o fakamamafa 'i he ngaahi fiema'u vivili 'a e kakai 'i kolo pea mo e toenga 'o e fonua, pea ke malohi 'a e muimui pau ki he ngaahi ngāue ke fakalalakaka 'a e fakahoko fatongia pea lava 'o ma'u 'a e ngaahi taumu'a ngāue 'a e Pule'anga 'oku fiema'u ki he taha kotoa

Pou Tuliki 5 - Ngaahi Ngāue'anga ki he Koloa Fakaenatula mo e 'Atakai:

- Ola 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakangāue'anga 'i he 5.2: Vahevahe taau, 'aonga pea kau fakataha atu pea mo e pule lelei' 'i hono ngāue'aki 'a e ngaahi koloa fakaenatula 'oku lava 'o fakafo'ou mo 'ikai lava 'o fakafo'ou, ke hokohoko atu ai pē 'a e tafe mai 'a e ngaahi lelei 'o 'ikai ko ha tu'umālie lahi pea toki hoko atu ki ha taimi loloa ke fakaakeake ai.

1.2 Lao, Tefito'i Ngāue, Kupu Fekau'aki

Ko e fakahoko fatongia 'a e Potungāue Toutai 'oku makatu'unga 'i he lao mo e ngaahi tefito'i tu'utu'uni ko eni;

1.2.1 Lao

Fakalukufua	Fakapatonu ki he Potungāue Toutai
<ul style="list-style-type: none"> • Konisitutone 'o Tonga • Ngaahi 'asenita ngāue mahu'inga 'a e Pule'anga • Fa'unga Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II • Lao 'o e Pule'anga • Lao ki hono Pule'i 'a e Pa'anga 'a e Pule'anga • Lao ki he 'Atita Fakapule'anga • Lao ki he ngāue Fakapule'anga • Lao ki he Ma'u Mafai Vahenga • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Fakatau Fakapule'anga • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ngaahi Pa'anga Hū mai 'a e Pule'anga • 'Aotita fakaloto fonua Ngaahi Aleapau fakavaha'a pule'anga 	<ul style="list-style-type: none"> • Palani 'a Tonga ki he Sekitua Toutai 2016 • Lao ki hono Pule'i 'o e Faama ika 2003 • Lao (Fakatonutonu) ki he Pule'i 'o e ika 2005 • Lao (Fakatonutonu) ki he Faama'i 'o e ika 2009 • Lao ki he Pule'i 'o e Toutai 2002 • Lao Fakatonutonu ki he Pule'i 'o e Toutai 2009 Lao ki he ngaahi kongatahi 2009 • Lao (fakatonutonu) ki he Kau Tau Malu'i 'a Tonga 2013 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e Toutai Ngaohi mo Hū Atu 2008 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e Toutai (Fakalonga) 2008 • Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Pule'i 'o e Toutai (Fakalonga) 2013 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e Toutai Ngaohi mo Hū Atu (Fakatonutonu) 2010 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Toutai Fakalotofonua) 2009 • Ngaahi Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'o e Faama ika 2008 • Tu'utu'uni Feitu'u Pule'i Makehe, Lao ki he Pule'i 'o e Toutai 2002 (20/2004) • Ngaahi Tu'utu'uni Toutai 1992 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Founga Muimui'i Vaka) 2009 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Kolo Matatahi) 2009 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Limu Tanga'u) 2009 • Tu'utu'uni Feitu'u Pule'i Makehe fika 25/2013 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Tauhi 'o e Naunau Toutai

1.2.2 Tefito'i Fatongia 'o e Potungāue

Ko e tefito'i fatongia 'o e Potungāue Toutai, ko hono fakalonga, pule'i, fakalalakaka 'i ha founga 'oku tu'uloa 'etau ngaahi me'amo'ui mei 'oseni, pea ke fakapapau'i 'oku fakalalakaka 'a e tu'unga ma'u'anga mo'ui 'a e kakai 'o e fonua, fakasosiale, faka'ekonōmika, pea ke lahi mo e me'akai ke nau ma'u me'atokoni mei ai.

Ko e fakahoko fatongia 'a e Potungāue Toutai 'oku tataki ia 'e he ngaahi me'a ni;

1. Konisitutone, Tefito'i Lao mo e ngaahi tu'utu'u ni 'a e pule'anga, ngaahi tu'utu'uni kehe mo e fekau, Fa'unga Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II 2015-2025, Palani ki he Sekitoa Toutai, Tu'utu'uni Fakafonua ki he Toutai, kau ki ai mo e ngaahi lao pe 'a e Toutai hange ko e Tefito'i Lao ki hono Pule'i 'o e Toutai 2002; Lao ki hono Pule'i 'a e faama'i 'o e me'a mo'ui 2003, mo e Lao ki he fakangatangata 'o e folau tahi 2009 mo e ngaahi tu'utu'uni.
2. Óku í ai mo e ngaahi talite mo e konivēsio 'oku felave'i tonu mo hono fakatolonga 'o e toutai kau ki ai 'a e Konivēsio á e Pule'anga Fakatahataha ki he Lao ki Tahi (UNCLOS) 'a ia 'oku ne fakamatala'i 'a e ngata'anga 'o e ngaahi potu tahi fakalao pea mo e ngaahi feitu'u ke fai ai 'a e toutai. 'Oku kaunga tonu ki heni 'a hono puleí ó e toutai í Tonga ni pea 'oku tau memipa 'i he kautaha Toutai 'a e Pasifiki, (FFA), Komiuniti ki he Pasifiki (SPC), Konivēsio Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki (WCPFC).
3. Fakalalakaka Faka'ekonōmika mo e Ngāue Fakasōsiale á e Pule'anga Fakatahataha (UNDESA), Taumuá ki he Fakalalakaka mo Tu'uloa hono 14 (SDG) 14 ke "fakatolonga mo fakapotopoto hono ngāue'aki 'o 'oseni mo e meá moui ó 'oseni ó makatu'unga ke holoki á hono 'ulifí ó 'oseni mo fakasi'isi'i 'a e lahi ó e 'esiti 'i tahi 'i he 2025, 'o kau ki ai 'a hono puleí mo malu'i fakapotopotoí á e koloa ó óseni pea mo e ngaahi me'a mo'ui felalaveí 'i he kongá kimuá ó e 2020. 'Oku palani ki he 2020 ke lava 'o fakalaoí 'a e toutai í he founga é fakapotopoto ange pea fakangata 'a e toutai taé fakalao mo e toutai taé fakapotopoto. Ko e taha 'o e taumu'a ki he Fakalalakaka Tu'uloa hono 14 (SDG 14), ke ta'ofi hono tokoni'i fakapa'anga 'e he Pule'anga 'a e fakamole ki he toutai.
4. Ko ePatiseti ki he Ta'u Fakapa'anga 2021/22 na'e faka-kaveinga ia "Ko Sihova hoku tali tau'anga". Ko e Sekitoa Toutai ko etaha ia 'o e sekitoa 'ekonomika kau ki ai 'a e Ngoue mo e Takimamata 'i hono fakahā'i 'i he fiema'u vivili 'a e Pule'anga (GPA) 2021/22
5. Ko e Fa'unga Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II 'oku 'i ai 'a e lea ko 'eni 'oku pou pou ki he Toutai:

"Pule'i lelei 'etau koloa fakaēnatula pea mo e 'ataakai ke tokoni ke malu'i mo fakapapau'i e tolonga 'o tu'uloa 'a e lelei 'e ma'u 'e he hako 'o e lolotonga ni mo e kaha'u pea 'e malava 'o 'aonga ki he tukufakaholo ke nau fakatolonga mo fakalelei'i".

Mision mo e Visone 'a e Potungāue Toutai

Ko 'emau visone 'oku ne fakahinohino 'a e founga 'emau palani ki he kaha'u 'o makatu'unga 'i he 'emau 'ilo mo e ngaahi 'imisi 'oku mau fakakaukau ki ai. 'Oku 'omai 'e he misiona 'a e fakahinohino ke mau a'usia ai 'a e visone.

Ko 'emau Visone: *"Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonōmika, fakasosiale, mo e 'ataakai 'e fakapotopoto ki he toutai pea tokoni ke sai ange 'a e tu'unga mo'ui ma'a e kakai Tonga kotoa"*

Ko 'emau misiona: *"Fakahoko 'a e founga ngāue lelei mo taimi totonu 'o makatu'unga 'i he faitotonu, ngāue fakataha pea fakapolofesinale"*

1.2.3 Kupu Fekau'aki

Kupu Fekau'aki	Kasitoma 'a e Potungāue Toutai	Kautaha tufaki koloa ki he Toutai	Hoa ngāue mo e Potungāue Toutai	Siofi fakalukufua Potungāue Toutai
Kapineti	Fale'i, Fokotu'u atu, Fakamatala	Tu'utu'uni	Ngāue lelei 'a e pule'anga	Tu'utu'uni
Falealea	Fale'i/Fokotu'u atu, Fakamatala	Tu'utu'uni, Lao		Tu'utu'uni
Ngaahi Potungāue mo e ngaahi kautama (MOF, PSC, AGO, MAFF, MEIDECC, MOFA, MET, MORC, MOI, Tonga Police, MOH – Marine/Ports and HMAF)	Fale'i, Fakahinohino, Fakamatala.	Fakamatala	Ngāue lelei 'a e pule'anga,	Siofi fakalukufua me'i he PMO, Komisoni ki he kaungāue fakapule'anga fakahoko tu'utu'uni ngāue
Kautaha Fakapule'anga	Fale'i, Fakahinohino, Fakamatala	Fakamatala	Ngāue lelei 'a e pule'anga	
Kautaha 'ikai fakapule'anga	Fale'i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala, Ngāue	Koloa, ngāue, totongi,	Ngāue fakakomiuniti, ako, mo'ui.	Siofi, launga
Kakai	Fale'i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala, Ngāue	Koloa, ngāue, totongi,		Siofi, launga
Kupu fekau'aki, kau faama, kau ma'u laiseni mo hū koloa ki tu'apule'anga	Fale'i, Fakahinohino, Fakamatala.		Ngāue fakataha mo fetokoni'aki	
Kupu fekau'aki fakalotofonua mo fakatu'apule'anga	Fale'i, Fakahinohino, Fakamatala.	Fakamatala	Ngāue fakataha mo fetokoni'aki	
Hoa Ngāue Fakalalakaka	Fale'i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala, Ngāue	Tokoni Fakalalakaka mo e Fale'i	Polokalama Tokoni fakapa'anga	Siofi hono ngāueaki 'o e pa'anga fakalalakaka, mo e founa fakahoko ngāue

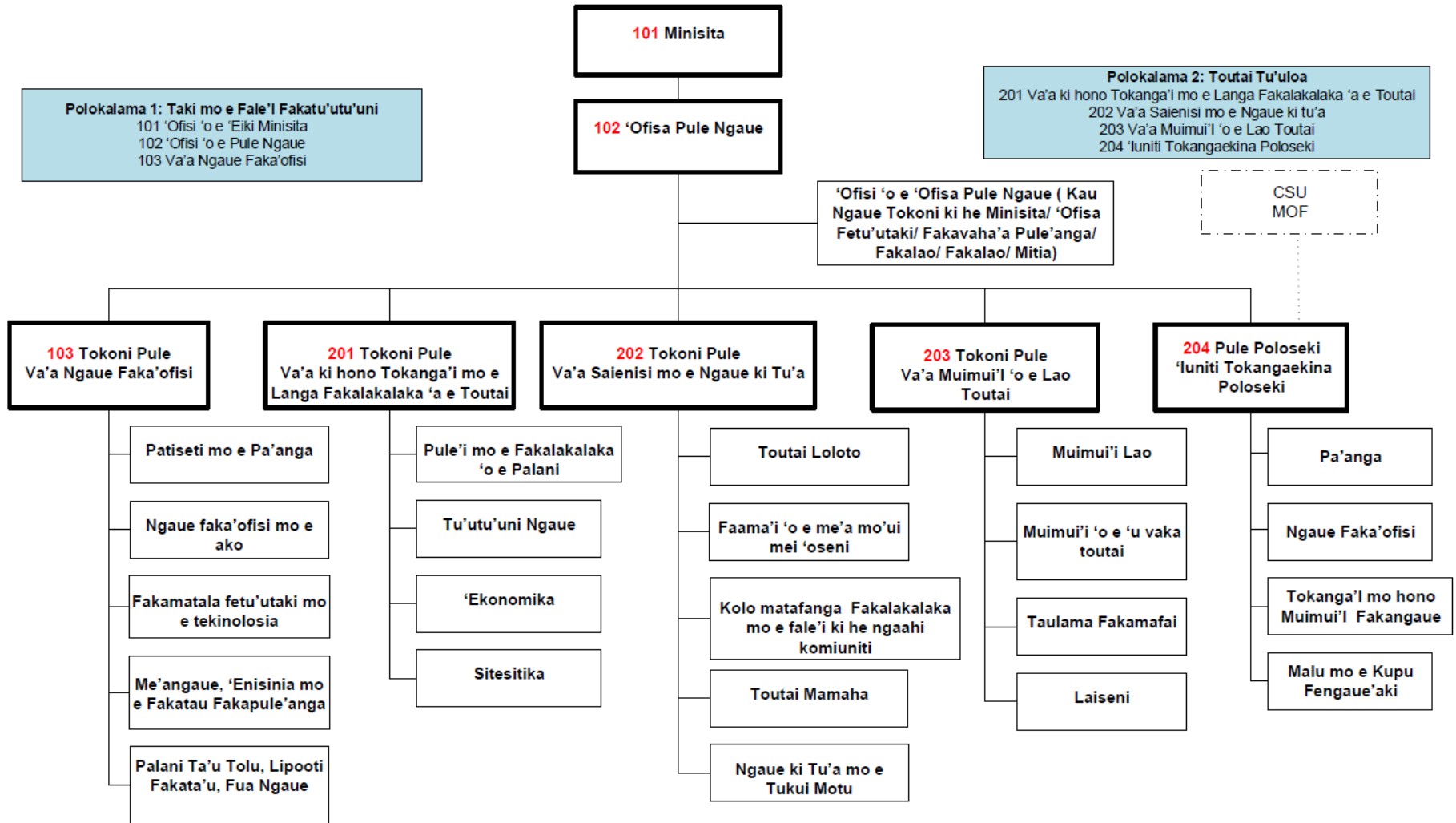
Ko e Potungāue Toutai ‘oku fakafalala ‘i he Kapinetai pea mo e Falealea ki he ngaahi faitu’utu’u ni mahu’inga, mo tokoni ki he ngaahi tu’utu’uni ngāue mo e Lao, mo e ngaahi Patiseti hū mai. ‘Oku fengāue’aki vāofi ‘a e Potungāue Toutai pea mo e ngaahi Potungāue felāve’i. Hangē ko e kumi tokoni mo e fale’i ki he Patiseti, mo e Palani meí he Potungāue Pa’anga, ngāue fakataha mo e Kautau ‘a ‘ene ‘Afio (HMAF) ‘i he ngaahi polokalama muimui’i e lao, kau ki ai mo e Potungāue Tute mo e Tukupau hono malu’i ‘a e hū atu mo e hū mai ‘o e ika.

‘Oku fengāue’aki vāofi ‘a e Potungāue Toutai mo e ngaahi kupu fekau’aki ki ha founa tu’uloa ‘a hono pule’i lelei ‘a e Toutai pea mo e ngaahi kolo tu’u matafanga, ‘i hono fokotu’u pea mo fakalele ‘a e polokalama pule’i ‘o e Feitu’u Pule’i Makehe (SMA). Ko e lahi ‘o e fa’ahinga me’amo’ui’ ‘oku kei fakatotolo ki he tu’unga ki hano faama’i ke malava ke hoko ko ha ma’u’anga pa’anga ki he ngaahi kolo tu’u matatahi, ke fokotu’u ‘a e ngaahi faama lalahiange mo ma’u ha ola ‘oku lahi ange.

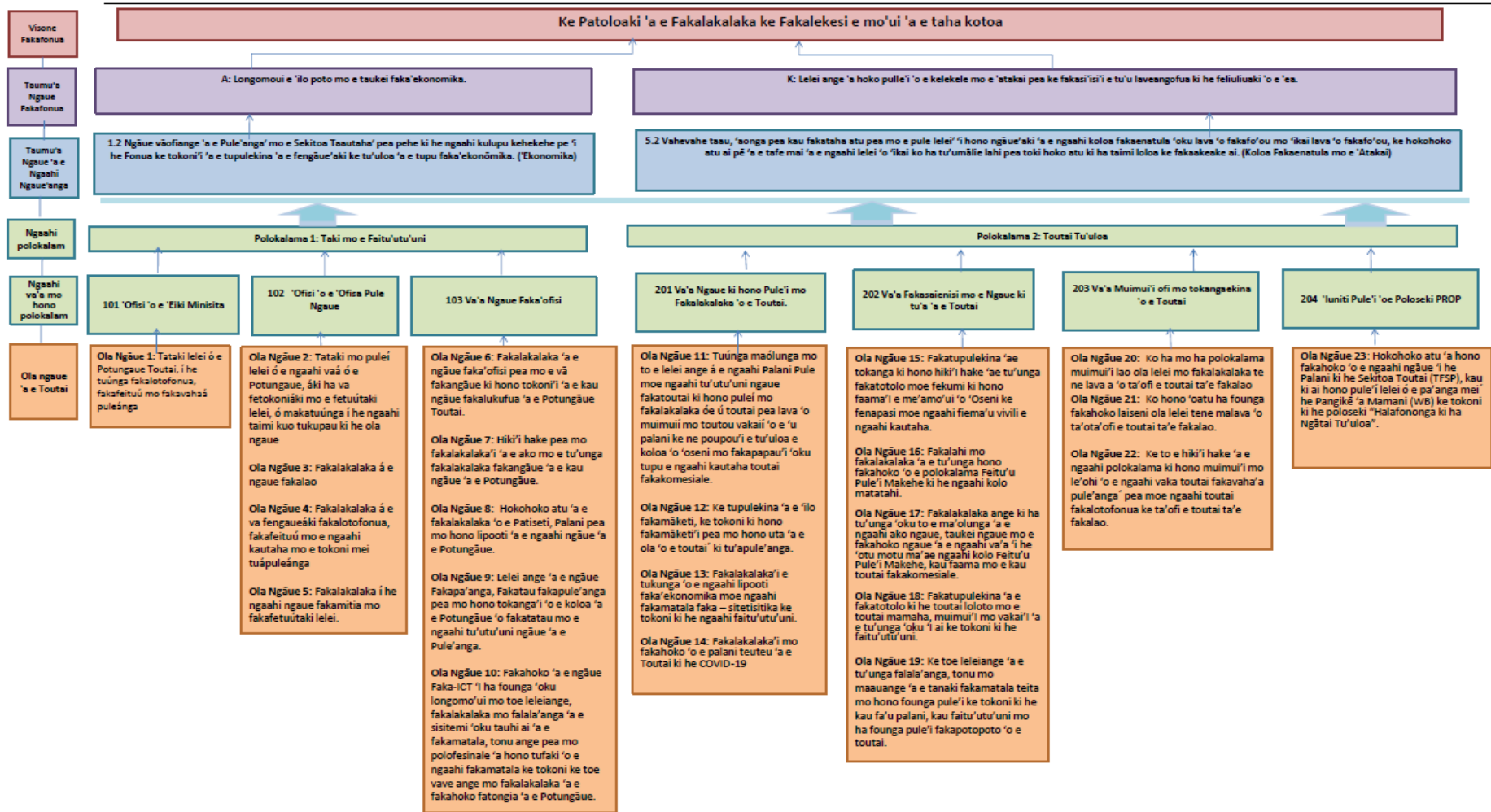
‘Oku fengāue’aki vaofi ‘aupito ‘a e Potungāue Toutai pea mo e ongo kautaha fakatu’apule’anga ‘e ua, ko e Kautaha Toutai ‘a e Pasifiki pea mo e Komuniti ‘a e Pasifiki, pea ‘oku nau toutou kau atu ki he ngaahi fakataha mo e ako. ‘Oku ‘i ai ‘a e ongo Aleapau ‘oku lolotonga lele ko hano fakahoko ha ngaahi ngāue ki Tonga, hange ko e tokoni ki he palani pule, muimui’i ‘o e lao, vakai’i ‘a e ngaahi naunau, pea mo e fakalalakaka ‘o e faama.

‘Oku ngāue vāofi foki ‘a e Potungāue Toutai pea mo e ngaahi hoa ngāue fakalalakaka, ‘o hange ko e Pangikē ‘a Mamani, Potungāue ki muli mo e fefakatau’aki pea mo e Potungāue ki he ngaahi ngāue’anga ‘a Nu’usila, Pangike Fakalalakaka ‘a ‘Esia, Senita fakavaha’a pule’anga ‘a ‘Aositelelia ‘i he fekumi ki he ngoue, Tokoni fakapa’anga ‘a Siapani, pea ‘oku ‘i ai ‘a e loto houna’ia ‘i he ngaahi tokoni ‘oku fakahoko mai ‘i he ngaahi tapa kehekehe.

1.3 Fa'unga 'o e Potungāue



1.4 Founga Fakahoko Pule – Mape ki he Fokotu’u Palani



2. Fakahoko Ngāue ‘a e Potungāue Toutai

2.1 Va’a Ngāue ki hono Pule’i ‘o e Kaungāue mo e ‘Ofisi

‘i he Ta’u Fakapa’anga 2021/22 na’e fe’unga fakakatoa mo e kau ngāue ‘e toko 70 (kau ngāue fefine ‘e toko 23, kau ngāue tangata ‘e toko 39) kau ki ai mo e kau ngāue hū fo’ou ‘e toko 16, kau ngāue ‘e toko 16 na’e hiki hake ki he lakanga ma’olunga, tokotaha ngāue na’e hiki atu pea hiki hake ki he lakanga ma’olunga ‘i he Potungāue kehe, tokotaha ngāue na’e hiki mai mei he Potungāue Ako ‘i he lakanga tatau pe, kau ngāue ‘e toko 2 na’a na fakafisi mei hona lakanga, pea mo e tokotaha ngāue ‘e toko 1 na’e malolo kuo kakato ‘ene fakahoko fatongia ma’a e pule’anga. Na’e kau foki mo hono fakangāue’i mai ‘a e kau ngāue ‘e toko 3 ki he tafa’aki ‘iuniti ‘oku ne pule’i e Poloseki (PMU) ke tokoni ki he timi ngāue.

Kau ngāue tu’uma’u (kau ki ai ‘a e lakanga ‘atā)	84
Kau ngāue fo’ou	16
Kau ngāue hiki hake ki he lakanga fo’ou	16
Tokotaha ngāue na’e faka fisi pea toe hū fo’ou	1
Kau ngāue hiki mai	1 tokotaha ngāue na’e hiki mai mei he Potungāue Ako
Kau ngāue hiki atu ki he lakanga ma’olunga	1 tokotaha ngāue na’e hiki atu ki he MOI
Kau ngāue lau’aho	23
Fakafisi	2
Poako Malolo	1

‘iuniti ‘oku ne Pule’i ‘a e Poloseki (PMU)

Kau Ngāue Fo’ou	3
-----------------	---

Kau Ngāue Fo’ou

Fika	Hingoa	Lakanga	Va’a	‘Aho kamata
1-	Mr. Sione Ue’i	Toutai	Saienisi mo e	8 ‘o Sepitema 2021

	Kalaniuvulu	Akoako	Ngāue ki tu'a	
2-	Miss Sela Tu'itavuki Mafi	Toutai Tokoni	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	29 'o Okatopa 2021
3-	Mr. Semisi Ma'u Tapueluelu 'Anisi	Toutai Tokoni Ma'olunga	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	9 'o Novema 2021
4-	Miss Viviena Taimani	Toutai Tokoni	Va'a ngāue faka'ofisi	31 'o Sanuali 2022
5-	Miss Skylawn Palelei	'Ofisa Toutai	Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo e Fakalalakaka 'o e Toutai	21 'o Sanuali 2022
6-	Mrs. Holeva Paasi	Komipiuta Tokoni	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	14 'o Fepueli 2022
7-	Mr. Falakiseni Pe'ei	Toutai Tokoni (Niuafou)	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	14 'o Maasi 2022
8-	Miss 'Elenoa Maile	'Ofisa Toutai	Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo e Fakalalakaka 'o e Toutai	27 'o Epeleli 2022
9-	Miss Minoneti Henī	'Ofisa Toutai	Va'a Muimui'i Lao 'a e Toutai	2 'o Me 2022
10-	Mr. Sigi Palelei	Toutai Tokoni	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	16 'o Me 2022
11-	Miss Hala'unga Taholo	Toutai Akoako	Va'a ngāue faka'ofisi	16 'o Me 2022
12-	Miss 'Akata Tonga'onevai	Toutai Akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	16 'o Me 2022
13-	Mr. Viliami 'Esi Naitoko	'Ofisa Toutai	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	23 'o Me 2022
14-	Mr. Tu'a Lango'ia	Toutai Akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue	7 'o Sune 2022

			kitu'a	
15-	Mr Paula Vea'ila	Toutai Akoako	Va'a Muimui'i Lao 'a e Toutai	27 'o Sune 2022
16-	Mr Latu Tangataevaha	Faka'uli	Va'a ngāue faka'ofisi	27 'o Sune 2022

Kau ngāue na'e to e foki mai

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a	'Aho kamata
1.	Mrs. Salote Fa'otusia	'Ofisa Lao	'Ofisi 'o e Pule Ngāue	22 'o 'Epeleli 2022

Kau ngāue fo'ou ki he 'iuniti 'oku ne pule'i e Poloseki (PMU)

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a	'Aho kamata
1.	Mr. Richard Hanisi	Taki Ngāue Poloseki ki he Feitu'u Pule'i Makehe (Ha'apai)	Ha'apai	12 'o Sanuali 2022
2.	Mr. Sioeli Pilimisolo Afu	Taki Ngāue Poloseki ki he Feitu'u Pule'i Makehe (Tongatapu)	Tongatapu	7 'o Ma'asi 2022
3.	Mr. Jonathan Kwok	'Ofisa Fakatau Fakapule'anga	Tongatapu	16 'o Me 2022

Lakanga hiki hake

Fika	Hingoa/Lakanga kimu'a	Lakanga hiki hake	Va'a	'Aho kamata ngāue ai
1.	Mr. Siaso Vi/ Toutai Akoako Ma'olunga	'Ofisa Toutai	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	07 'o Siulai 2021
2.	Mr. Tonga Tu'iano/Ofisa Tekinikale Kalasi II	'Ofisa Toutai	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	07 'o Siulai 2021
3.	Mrs. Elaine Havealeta/ Ofisa Toutai Pule	Tokoni Sekelitali	Va'a ngāue faka'ofisi	27 'o Siulai 2021
4.	Mr. 'Ofa Napa'a/ Ofisa Akoako	Toutai Akoako Ma'olunga	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	19 'o Okatopa 2021
5.	Mrs. Sisi Mata'itohi Mafile'o Hafoka/ Ofisa Toutai	Ofisa Toutai Pule	Va'a ngāue faka'ofisi	13 'o Tisema 2021
6.	Mr. 'Alimoni Tu'ivailala	'Ofisa Toutai	Va'a ngāue faka'ofisi	13 'o Tisema

	Taumoepeau Jr/ Ofisa Tekinikale Kalasi II			2021
7.	Mr. Malakai Faletau/ Toutai Akoako Ma'olunga	Ofisa Tekinikale Kalasi II	Va'a Muimui'i Lao 'a e Toutai	13 'o Tisema 2021
8.	Mr. Pala'a Mausia/ Toutai Akoako Ma'olunga	Ofisa Tekinikale Kalasi II	Va'a ngāue faka'ofisi	02 'o Maasi 2022
9.	Mr. Siaosi Raynold Fonua/ Toutai Tokoni	'Ofisa Toutai	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	16 'o Maasi 2022
10.	Mr. Penisimani Pouvalu a.k.a Penisimani Faleako/ Toutai Akoako	Toutai Tokoni	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a	16 'o Maasi 2022
11.	Mr. Samuela Pohiva/ 'Ofisa Toutai	'Ofisa Toutai Pule	Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo e Fakalalakaka 'o e Toutai	30 'o Maasi 2022
12.	Mrs. Pelenaise Tuiano/ Ofisa Tekinikale Kalasi II	'Ofisa Toutai	Va'a ngāue faka'ofisi	19 'o Epeleli 2022
13.	Mr. Tolu Fa'au/ Toutai Akoako	Toutai Tokoni Ma'olunga	Va'a Muimui'i Lao 'a e Toutai	19 'o Epeleli 2022
14.	Mr. Fonuakite Fanua/ Toutai Tokoni	Toutai Tokoni Ma'olunga	Va'a ngāue faka'ofisi	19 'o Epeleli 2022
15.	Mrs. Siosi'ani Matangi/ Toutai Akoako	Ofisa Tekinikale Kalasi II	Va'a ngāue faka'ofisi	19 'o Epeleli 2022
16.	Mrs. Angelica Mafile'o Vaisima/ Ofisa Toutai	'Ofisa Pule Ma'olunga	'Ofisi 'o e Pule Ngāue	20 'o Me 2022

Kau ngāue hiki atu

Fika	Hingoa/ Lakanga/Potungāue	Lakanga hiki hake	Potungāue oku hiki kiai	Aho kamata ai
1.	Mr. Nimilote Halatoafa, Faiako Ma'olunga, Potungāue Ako	'Ofisa Toutai Ma'olunga	Potungāue Toutai	04 Maasi 2022
2.	Miss Hulita Fa'anunu, Ofisa Toutai Ma'olunga	'Ofisa Pule Malini	Potungāue Ngāue	20 'o Sune 2022

Fakafisi

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a	Date of resignation
1	Miss. Pelalina Faletau	'Ofisa Toutai Ma'olunga	'Ofisi 'o e Pule Ngāue	03 'o Fepueli 2022

2	Mr. Metali Koula-I-Vuloto Henoa	Faka'uli	Va'a ngāue faka'ofisi	19 'o Epeleli 2022
---	---------------------------------	----------	-----------------------	--------------------

Poaki Malolo

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a	'Aho malolo ai
1	Mr. Po Uanoa 'Ahoafi	'Ofisa Toutai	Va'a Muimui'i Lao 'a e Toutai	22 'o Sepitema 2020

Kau Ngāue Lau'aho

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a
1.	Mr. Sione Fakava-Moe-'Atu Finau	Sekelitali ki he Minisita	'Ofisi 'o e Pule Ngāue
2.	Mr. Samiu Tupoumalohi	Faka'uli ki he Minisita	'Ofisi 'o e Pule Ngāue
3.	Mr. Unaloto Palaki	Tokoni Tauhi Tohi	Va'a ngāue faka'ofisi
4.	Mr. Samisoni Tu'akalau	Toutai Akoako	Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo e Fakalalakaka 'o e Toutai
5.	Miss. Thelia Malia Pakalani	Toutai Akoako	Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo e Fakalalakaka 'o e Toutai
6.	Mr. Sione Puleiku	Toutai Akoako	Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo e Fakalalakaka 'o e Toutai
7.	Mr. Filimone Paea	Toutai Tanaki Fakamatala Akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
8.	Mr. Huni Halahingano	'Ofisa Tokoni ki he muimui'i e lao toutai	Va'a Muimui'i Lao 'a e Toutai
9.	Mr. Siosifa Tulikihakau	Toutai Tanaki Fakamatala Akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
10.	Miss. Seini Koniseti	Ofisa Toutai Tanaki Fakamatala Akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
11.	Mr. Siaosi Tapa'atoutai	Fakauli vaka akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
12.	Miss. Loni Latu Tuiono	Toutai Tokoni	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
13.	Miss. Alauna Folau	Akoako ki he muimui'i e lao toutai	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a

14.	Mr. Samiuela Kavafau Maile	Akoako ki he muimui'i e lao toutai	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
15.	Mr. Matangiliva Losalu	Tokoni ki he Faama'i ika	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
16.	Miss. Motulalo Tufunga	Tokoni ki he ngāue fakaofisi	'Ofisi 'o e Pule Ngāue
17.	Mr. Siuola-'i-Humberside 'Alofi	Toutai Tanaki Fakamatala Akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
18.	Mr. Viliami Tuanitoni Taufa	Toutai Tanaki Fakamatala Akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
19.	Mr. Sosaia Falase Muli	Toutai Tanaki Fakamatala Akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
20.	Mr. Sione Folau Koloamatangi	Toutai Tanaki Fakamatala Akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
21.	Mr. Senituli Finau	Toutai Tanaki Fakamatala Akoako	Va'a ngāue fakasaienisi mo e ngaahi ngāue kitu'a
22.	Mr. Metui Matema'atonga Pohiva	Tokoni ki he ngāue faka komipiuta	Va'a ngāue faka'ofisi
23.	Miss. Losana Fonua	Toutai Tanaki Fakamatala Akoako	Va'a Muimui'i Lao 'a e Toutai

Ko e tepile 'oku hā atu 'i lalo 'oku ne fakahā atu 'a e tokolahi 'o e kau ngāue 'i he tu'unga vahenga takitaha;

Tu'unga Vahenga	Tokolahi
E	1
G	3
H	1
I	1
J	8
K	7
L	19
M	11
N	6
Q	4
R	16
S	8
Fakakatoa	85

Ko e tepile ‘oku hā atu ‘i lalo, ‘oku ne fakahā atu ‘a e tokolahi ‘o e kau ngāue ‘i he tu’unga fakaako takitaha, ko e kau ngāue fakakatoa ‘e toko 49 ‘oku nau ma’u ‘a e tu’unga fakaako ko e Toketa, Ako mata’itohi Master, Mata’itohi Postgraduate Mata’itohi ‘uluaki mo e Tipiloma’, pea ko e toenga ‘o e kau ngāue ‘oku nau ma’u ‘a e tu’unga fakaako me’i he ngaahi kolisi (sivi fakafonua ‘a Tonga ki he foomu 5, 6,7) pea mo e ngaahi tohi fakamo’oni ako me’i he ngaahi ako makehe ma’a e Toutai.

Tu’unga Fakaako	Tokolahi
Mata’itohi Toketa	2
Mata’itohi Master	7
Mata’itohi Postgraduate	2
Mata’itohi ‘Uluaki	20
Tipiloma	18

Ako mo e fakalalakaka ‘o e kau ngāue

‘i he Ta’u Fakapa’anga 2020/21 na’e ‘ikai ke lahi ‘a e fakahoko ha ngaahi ako/ako ngāue ki tu’apule’anga tupu pe mei he ngaahi fakataputapui ko ia ‘o e COVID 19. Kaekehe ko eako ngāue pe ‘e taha (1) na’e lava ‘o fakahoko ki Baeza, Spain pea ko e toenga ko engaaahi ako pea mo e ngaahi fakataha na’e ngāue’aki pe ‘a e zoom

Me’afua ki he fakahoko ngāue (PMS) ‘a e kau ngāue ‘a e Potungāue Toutai ki he Ta’u Fakapa’anga 2020/2021

Na’e fakahū atu ‘e he Potungāue Toutai ‘a e ola ‘o ‘enau Me’afua ki he fakahoko ngāue ki he vaeua ta’u ‘o e Ta’u Fakapa’anga 2021/22 ‘i Fepueli 2022 pea faka’osinga ‘o e ta’u 2021/22 ‘i ‘Akosi 2022. Ko e ta’u ‘aki eni hono 6 ‘a e ngāue’aki ‘o e me’afua fakahoko ngāue ko e ke fua ‘aki ‘a e fakahoko ngāue ‘a e kau ngāue fakapule’anga. ‘i hono fakahoa ko ia ‘o e ngaahi ola ‘o e PMS ‘i he ta’u ‘e 5 kuohili na’e ‘ilonga ‘aupito ‘a e fakalalakaka ‘o e fua fakahoko fatongia ‘a e pea pehe ki he ngaahi pale na’e ma’u ‘e he kaungāue. Makatu’unga ‘i he tu’unga pelepelengesi ‘o e ola ‘oku ‘ikai lava ai ke tukuatu ‘i he lipooti ni.

Na’e ‘ikai ke fakahoko ha foaki pale ‘a e timi PMS ‘a e PSC ‘i he faka’osinga ‘o e Ta’u Fakapa’anga ni, tupu pe mei he ngaahi fakataputapui ‘o e covid 19. Kaikehe, ko ePotungāue Toutai ‘oku ne kei pukepuke pe ‘ene ‘i he tu’unga ma’olunga mo hokohoko lelei ‘ene tauhi pau ki he ngaahi fakahoko fatongia faka PMS ‘o fakatatau mo ‘ene Palani PMS malava ke kei lanu mata ai pea mo e peseti ‘oku ma’u ‘i loto he 98 – 100% ‘i he kuata kotoa pe. Tepile ‘i lalo ‘oku fakahaa’i mai ai ‘a e fakahoko fatongia ‘a e potungāue ki he PMS ‘i he kuata kotoa ‘o e Ta’u Fakapa’anga.

Kuata	Peseti (%)	Lanu (traffic light)
Qtr 1	99%	Lau mata
Qtr 2	100%	Lau mata

Qtr 3	98%	Lau mata
Qtr 4	100%	Lau mata

Na'e 'ikai ke fakamanatu 'a e 'aho 'o e kaungāue fakapule'anga lolotonga 'a e Ta'u Fakapa'anga ko eni tupu mei he ngaahi fakataputapui 'o e covid 19.

2.2 Ola Founga Pule (Lipooti Ola Ngāue mo e Fokotu'utu'u Ngāue)

2.2.1 'Ofisi 'o e 'Eiki Minisitā

Ngaahi Ola fakafonua- TSDf					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 1: Taki lelei 'o e Potungāue Toutai, 'i he tu'unga fakalotofonua, fakafeitu'u mo e fakavaha'apule'anga.					
Lahi 'o e ngaahi fakataha.	5	31	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Komisoni ki he Kau ngāue Fakapule'anga, Kapineti & Fale Alea.	Lava'i lelei 'e he Pule'anga 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue Toutai.	Fakahoko ki he ngaahi kupu fekau'aki mo e ngaahi Potungāue felave'i 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue mo fakahinohino.
Fakahū fakata'u 'o e Palani Ta'u Tolu mo e Patiseti ki Potungāue Pa'anga. (MOF)	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Kapineti, Fale Alea & 'Ofisi Palemia.	ava'i lelei 'e he Pule'anga 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue Toutai.	Hokohoko atu hono fakahū 'a e taimi totonu 'o e Lipooti fakata'u.
Fakahū 'o e Lipooti Fakata'u 2021/2022 ki Falealea	1	1	Potungāue Toutai, Kapineti & Fale Alea	Lelei ange hono pule'i 'o e Toutai	Kau atu ki he kotoa 'o e ngaahi fakataha.

2.2.2 'Ofisi 'o e 'Ofisa Pule Ngāue

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 2: Tatakai mo pule'i lelei 'o e ngaahi va'a 'o e Potungāue, 'aki ha va fetokoni'aki mo e fetu'utaki lelei, 'o makatu'unga 'i he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola ngāue.					
Lahi 'o e ngaahi fakataha	4	4	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Komisioni Kau Ngāue Fakapule'anga & Kapineti.	Tokoni ki hono aofangatuku mo tali 'o e Patiseti, Palani Fakata'u Tolu & Pule'i Lelei.	Fokotu'u ke fakahoko ha ako uike taha fekau'aki mo hono teuteu 'o e Palani Fakata'u tolu, Patiseti mo e Palani Fakatau.
Lahi 'o e tokoni fakahoko fakata'u CP, AMP, Patiseti, Pule'i 'o e Pa'anga, Palani Fakata'u, PMS, Vakai'i Fakamatala Ngāue & Lipooti Fakata'u.	9	11	Potungāue Toutai, Potunga Pa'anga, Ofisi Palemia, Fale Alea, Komisioni Kau ngāue Fakapule'anga & Ofisi Kapineti.	Pule'i lelei 'o e Patiseti	Muimui'i 'a e palanisi fakapa'anga fakamahina. Tomu'a fakapapau'i 'a e ngaahi ngāue ke fakakau ki he Palani Fakatau Fakata'u.
Lahi 'o e lipooti fakamahina 6 fakahoko 'i he ta'u.	2	2	Potungāue Toutai mo e Komisioni Kau Ngāue Fakapule'anga.	Lava'i lelei 'e he Komisioni ki he kau ngāue fakapule'anga 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue Toutai	Hokohoko atu hono fakahū atu ' oe lipooti he taimi totonu
Ola Ngāue 3: Fakalalakaka ngāue fakalao					
Ngaahi fakamatala fakalao mo e tokoni fakalao fakamahina	12		Potungāue Toutai, Ófisi ó e Áteni Seniale,	Lave'i 'e he Potungāue mo e Pule'anga Tonga á e ngaahi fiemaú	Lahiange 'a e ngaahi ngāue fakalao pea fakatupulaki ke tuku atu ki he

		3	Kapineti	fakalao Toki ngāue á e Ófisa Lao í Épeleli 2022	kakai e fonua ke nau lave'i.
Lahi 'o e ngaahi Lao mo e Tu'utu'uni na'e liliu mo e teuteu'i 'a e ngaahi fakatokanga ki he Toutai 'o ka fiema'u.	2	2	Potungāue Toutai, FFA, WCPFC	Fakalalakaka 'a e pulei ó e toutai Toki ngāue á e Ófisa Lao í Épeleli 2022	Fakalelei 'a e palani ngāue ke a'usia e 'ilo e kakai e fonua fakatatau mo e Lao & Tu'utu'u ni 'a e Potungāue Toutai.
Ngaahi ako fakalao fakakuata kuo fakahoko.	4	1	Potungāue Toutai	'ikai malava 'a e ako fakalao ko e 'uhi ko efakafisi 'a e Fakafofonga Lao. Toe hū mai 'a e fakafofonga lao 'i Epeleli 2022	Fakatupulaki á e ilo á e kau ngāue mo e kakai felavei mo e Lao mo e Ngaahi Tuutuuni Toutai
Ola Ngāue 4: Fakalalakaka 'a e va fengāue'aki mo e ngaahi kupu fengāue'aki fakalotofonua, faka-feituu mo e fakavahaápule'anga					
Lahi 'o e fetu'utaki fakahoko 'i he ta'u mo e ngaahi kupu fengāue'aki fakalotofonua, faka-feituu mo fakavahaápule'anga.	12	9	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Potungāue MEIDECC, Potungāue Fakalotofonua, Komisoni Kau Ngāue Fakapule'anga, FFA, SPC, WCPFC, World Bank, FAO, ACIAR, JICA	Fakatupulekina 'a e ilo 'a e ngaahi hoa ngāue fekau'aki mo e toutai. Fakahū fo'ou 'a e ofisa fakafetu'utaki 'i Me 2022.	Vaofi 'a e fengāue'aki mo e ngaahi hoa fekau'aki o tatau pe fakalotofonua mo fakavaha'apule'anga.
Lahi 'o e ngaahi lipooti TFSP	1	1	Potungāue Toutai, Pangike 'o Mamani & Potungāue Pa'anga.	Lava'i lelei pe 'e he kakai 'o e Fonua 'a e ngaahi polokalama 'a e Potungāue Toutai.	Fakapapau'i 'a e maau mai 'a e lipooti mei he tafa'aki 'a e PMU.
Ola Ngāue 5: Fakalalakaka 'i he ngaahi ngāue fakamitia mo fakafetu'utaki lelei.					

Ngaahi fakamatala 'oku tuku atu ki he mitia (televisoni, letio uespisaiti fakaófisiale á e Potungāue mo e peesi Facebook á e Potungāue)	18	295	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga, PSC, FFA, SPC, WCPFC, Pangike á Mamani, FAO, ACIAR, MFAT, DFAT, DFAT, JICA, NFC, kau faama tofe.	Fakalahi 'a e 'ilo e ngaahi hoa ngāue fekau'aki mo e toutai. Holoki á e lahi 'o e ngaahi fakataha mo e ngaahi polokalama faka'iloó e ngāue ki he kolo mo e ako'anga makatu' unga 'i he fakataputapui 'o e koviti 19.	Vaofi 'a e fengāue'aki mo e ngaahi hoa ngāue 'o tatau pe lotofonua mo fakavaha'apule'anga.
Lahi 'o e fakataha fakakuata mo e ngaahi hoa ngāue.	8	10	Potungāue Toutai	Mea' i he kakai e Fonua 'a e ' ausia 'a e ngaahi taumu' a ngāue ' a e Potungāue Toutai.	Lahi ange á e ngaahi ngāue óku fakahoko atu é he tafa'aki mitia.

2.2.3 Va'a Ngāue Faka'ofisi

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonómika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 6: Tataki lelei 'o e va'a 'o kau ki ai 'a e lelei 'o e fengāue'aki fakataha mo e fetu'utaki ke nofo taha ki he ngaahi ola ngāue mo hono taimi tukupau					
Vakai'i fakata'u 'o e fakamatala ngāue	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kau ngāue fakapule'anga (PSC)	Ko e Ta'u Fakapa'anga ko eni na'e ngāue'aki 'a e founga fo'ou 'o e fakamatala ngāue kuo tuku mai 'e PSC ke ngāue'aki 'ikai ke tatau 'a e felotoi ki he	To e hokohoko lelei ange 'a e felotoi ki he fakamatala ngāue 'i he tokotaha ngāue mo e pule ngāue

				fakamatala ngāue 'i he tokotaha ngāue mo e pule ngāue.	
Peseti (%) 'o e ngaahi lakanga 'atā ke fakakakato 'i loto 'i he Ta'u Fakapa'anga	80%	80%	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kau ngāue fakapule'anga, Potungāue Pa'anga	Kātoa 'a e ngaahi lakanga 'atā 'na'e fakakakato 'o fakatatau ki he taimi fiema'u 'a e Komisoni 'a e kau ngāue fakapule'anga mo e Potungāue Pa'anga	Fakahū mai 'a e kau ngāue 'okapau 'o fakatatau ki he ngaahi lakanga 'atā.
Vakai'i fakata'u 'a e sisitemi tauhi'anga fakamatala 'a e Potungāue	1	1	Potungāue Toutai		Hokohoko atu 'a hono tauhi 'a e fakamatala fakauike mo e mahina.
Ola Ngāue 7: Hiki'i hake pea mo fakalalaka'i 'a e ako mo e tu'unga fakalalaka fakangāue 'a e kau ngāue 'a e Potungāue					
Fakahū atu 'a e palani ako fakata'u	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kaungāue fakapule'anga	Kumi ha pa'anga, faingamalie ako	Hokohoko atu 'a e kau atu ki he palani ko ia 'o e polokalama ako 'a e PSC ki he Ta'u Fakapa'anga 2021/22
Ola Ngāue 8: Tauhi 'a e fakalalaka 'a e Patiseti, Palani pea mo hono lipooti 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue.					
Fakahū atu 'a e Palani Fakata'u tolu, Patiseti, Palani Pule Fakata'u, Palani Pule Fakata'u fakava'a ki he 'Ofisa Pule Ngāue	4	4	Potungāue Toutai, 'Ofisi 'o e Palemia, Potungāue Pa'anga, Falealea		
Vakai'i tu'o ua 'i he ta'u 'a e fakahoko fatongia 'a e kau ngāue	2	3	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kaungāue fakapule'anga	<ul style="list-style-type: none"> i) Fakafonu fakakonga 'a e fakamatala 'i he foomu PMS ii) 'ikai fakahoko fakalelei 'a e 1-2-1 (tokotaha ngāue mo e taki ngāue) iii) Tolo'i 'i he faipau ki he ngaahi taimi tukupau fakaloto potungāue 	<ul style="list-style-type: none"> i) Fakahoko ha ako fakamanatu kimu'a 'i he vaeua mo e 'osi 'a e ta'u ke talanoa'i ai 'a e ngaahi pole 'i he PMS ii) Faipau ki he taimi tuku pau fakaloto'i Potungāue
Fakahū 'a e lipooti fakakuata	4		Potungāue Toutai, 'Ofisi 'o e		i) Talanoa vaofi mo e PMO fekau'aki

ki hono muimui'i mo hono vakai'i 'a e ngāue 'oku fakahoko 'i he Palani Fakata'u Tolu ki he 'Ofisi 'o e Palemia (Va'a Palani).		2 (tu'o ua he ta'u) Note: Na'e lilium ai he PMO mei he faka-kuata ke tu'o ua pe ta'u	Palemia		mo e ngaahi lipooti vaeua ta'u ke malava ke sio ko eha ngaahi me'a ke fakalelei'i he ngaahi kuata 'oku toe ii) Close consultation with PMO/Statistics regarding the SDG iii) Talanoa vaofi mo e 'ofisi Palemia/ Sitesitika fekau'aki mo e ngaahi taketi/ me'afua 'o e Taumu'a fakalalaka Tu'uloa iv) JNAP2
Fakahū atu 'a e Lipooti Fakata'u' ki he 'Ofisa Pule Ngāue	1	1	Potungāue Toutai, Kapineta, Falealea, Kakai (hili hono tali he falealea)	Toloi 'a e taimi kuo tuku pau fakaloto'i Potungāue 'i he taimi 'oku fakataha'i ai 'a e kongā ko ia 'a e ngaahi va'a 'i he Lipooti fakata'u tupu pe 'a e fiema'u ke kakato 'a e ngaahi taketi ko ia 'i he CP	Faipau ki he taimi tuku pau fakaloto'i Potungāue
Lahi 'o e tu'utu'uni ngāue fakaloto'i Potungāue 'oku fa'u, vakai'i pea mo fakahū atu ki he 'Ofisa Pule Ngāue	5 (3a/2d)	5 (5a)	Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kaungāue fakapule'anga Potungāue Toutai, Komisoni 'a e kaungāue fakapule'anga	Fiema'u ke taha pe 'a e mahino 'a e kaungāue ki he tu'utu'uni ngāue fakaloto'i Potungāue	Fakahoko ma'u pe ha ako fakamanatu fekau'aki mo e ngaahi tu'utu'uni fakaloto Potungāue pea mo ha faingamalie ke fakahoko ha liliu 'o ka fiema'u.
Ola ngāue 9: Lelei ange á e fatongia fakapaánga, fakatau fakapuleánga, puleá e koloa á e puleánga ó fenapasi mo e ngaahi tuútuúni ngāue á e puleánga.					
Fakahū atu á e fakamole fakaangaanga fakata'u.	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni á e kau ngāue fakapuleánga, Potungāue Paánga.	Toloi í hono fakahū mai á e fakamole fakaangaanga á e ngaahi vaá fakatau ki he áho kuo tuútuúni.	Ngāueaki á e founga otometiki hono toutou fakamanatu ki he kau taki ó e ngaahi vaá.
Fakahū atu á e paánga hū mai fakaangaanga ki he taú.	1		Potungāue Toutai, Komisoni á e kau ngāue fakapuleánga,	Sai ange hono muimui'i mo	Ngāueaki á e founga otometiki hono toutou fakamanatu ki he kau taki ó e

		1	Potungāue Paánga.	fakafoou á e lipooti.	ngaahi vaá.
Fakahū atu á e tukuhau mei' he vahe fakataú.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga. Potungāue Tanaki Pa'anga hūmai mo e tute.	Sai ange hono muimuif mo tonu á e tukuhau mei' he vahe á e kaungāue.	Ngāue'aki á e founa otometiki hono toutou fakamanatu oe tukuhau mei' he vahenga.
Fakahū atu á e lipooti fakata'u ó e koloa á e puleánga.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga	Fakahoko hono lau ó e koloa ke ósi ki he áho ke ngata ki ai.	i) Fakamanatu á hono fehikitaki á e ngaahi koloa ke í ai 'a hono lekooti.
Fakahū atu á e lipooti fakata'u ki he fakatau fakapuleánga.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Paánga, 'Ofisi ó e Palemia.	Palani fakavaá oku fiemaú ke fakakau ai á e fiemaú ke fakakau ki ai á e founa fakatau fakapuleánga 'a ia óku kau í he Fakatau Fakapuleánga fakataú.	Fakamanatu ke ngāueáki á e palani lelei, ke taófi á e toutou liliu 'o e APP
Ola ngāue 10 : Fakahoko 'a e ngāue Faka-ICT 'i ha founa 'oku longomo'ui mo to e leleiange, fakalalakala mo falala'anga 'a e sisitemi 'oku tauhi ai 'a e fakamatala, tonu ange pea mo polofesinale 'a hono tufaki 'o e ngaahi fakamatala ke tokoni ke to e vave ange mo fakalalakala 'a e fakahoko fatongia 'a e Potungāue					
Lahi 'o e palani ki he founa hono pule'i mo e fakalele 'o e ICT	41	41	Potungāue Toutai, FFA	Neongo na'e kakato 'a e ngāue ki he ngaahi palani ka na'e 'i ai 'a e tau toloi 'i he ngāue tupu mei he palopalema 'a e fetu'utaki he initaneti 'i he mo'unga afi.	Hokohoko atu 'a e fengāue'aki mo e e-government ke tokoni ke 'i ai ha faingamalie 'e taha.
Tokoni ki he potungāue ke faingamalie mo hokohoko lelei 'a e tokoni faka tekinikale mo e ngāue faka-komipiuta.	>=90	95%	Potungāue Toutai	Ko e palopalema pe 'a e initaneti mei he mo'unga afi.	Hokohoko atu 'a e fengāue'aki mo e e-government ke tokoni ke 'i ai ha faingamalie 'e taha.
Downtime – FY hourly basis (ICT infrastructure)	<=1%	0.8%	Potungāue Toutai	Ko e palopalema pe 'a e initaneti mei he mo'unga afi.	Hokohoko atu 'a e fengāue'aki mo e e-government ke tokoni ke 'i ai ha faingamalie 'e taha.

2.2.4 Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo e Fakalalakaka 'o e Toutai

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
<p>Ola ngāue 11: É kakato hono faú, fakapaasi, fakahoko pea mo muimui ó ha ngaahi Palani Puleí mo fakalalakaka ae toutai é 5 ki Sune 2022, ke tokoni ki he tuúloa ó e ngaahi meamouí o óseni pea fakatupulekina fakapaánga mo e ngaahi kautaha toutai.</p>					
<p>Lahi ó e ngaahi Palani pule ki hono pule'i mo fakalalakaka 'o e toutai kuo fa'u, vakai'i pea fakahoko e taumu'a ngāue 'o e palani takitaha.</p> <p>[Faú foóu – Toutai Mamaha, Poe Toho Ika]</p> <p>[Vakaií – Faama Ika, Valu, Ika Mouí]</p>	<p>5</p> <p>Faú foóu – Toutai Mamaha, Poe Toho Ika]</p> <p>[Vakaií – Faama Ika, Valu, Ika Mouí]</p>	<p>1</p> <p>Faú foóu – Toutai Mamaha, Poe Toho Ika]</p> <p>[Vakaií – Faama Ika, Valu, Ika Mouí]</p> <p>Palani Toutai ki hono Puleí mo Fakalalakakaí o e Toutai Mamaha.</p> <p>Palani Toutai ki hono Puleí mo Fakalalakakaí o e Poe Toho Ika</p> <p>Vakaií ó e Palani Toutai ki hono Puleí mo Fakalalakakaí o e Ika mouí</p> <p>Vakaií ó e Palani Toutai ki hono Puleí mo</p>	<p>Potungāue Toutai mo e ngaahi sekitoa felave'i ki he ngaahi palani takitaha</p>	<p>Oku iai e ngaahi ngāue 'i he palani na'e kii toloi ko e 'uhi ko e ngaahi tu'utu'uni 'o e covid 19.</p> <p>-Fakatatali ki he faitu'utu'uni 'a e Minista ki he Toutai ki he Palani Toutai 'e 2 (Palani pule'i 'o e toutai mamaha, Palani pule'i 'o e toutai sipoti).</p>	<p>- Hokohoko atu e ngāue ki he ngaahi ngāue óku palani ke fakahoko ki he ngaahi palani toutai.</p>

<p>Note: PMU contribution</p>		<p>Fakalalakalakaí o e Toutai Valu</p> <p>Vakaií ó e Palani Toutai ki hono Puleí mo Fakalalakalakaí o e Faama Ika.</p>			
<p>Lahi e ngaahi fakataha kuo fakahoko pea mo e kakai ó e Fonua ki he ngaahi palani toutai foóu óku faú.</p>	<p>48</p>	<p>30</p> <p>26 Toutai mamaha + 4 Toutai Faama Ika</p> <ul style="list-style-type: none"> - 26 x fakataha ki he palani toutai á Tonga ki hono puleí e toutai mamaha í Tongatapu, Vavaú, Haapai, Eua. - 4 x fakataha ki hono vakaií á e Palani toutai ki hono Pulei mo fakalalakalakaí e toutai faama ika. 	<p>Potungāue Toutai pea mo e ngaahi sekitoa felaveí í he toutai mamaha pea mo e kau maú laiseni faama ika</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ngaahi palopalema ó e Covid-19 í he kau toutai - Ngaahi liliu naé fokotuú mai he Talekita Pule. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hokohoko atu e ngāue ki hono fakahoko e ngaahi fakataha
<p>Peseti e ngaahi ngāue kuo kakato hono fakahoko 'i he ngaahi palani takitaha kuo faka'ata.</p> <p>(Valu, Faama Ika, Mokohunu, Toutai Palu, Ika Mouí)</p>	<p>Palani Pule ki he Toutai Valu (100%) Palani Pule ki he Toutai Faama Ika (100%) Palani Pule ki he Toutai Mokohunu (100%) Palani pule ki he toutai</p>	<p>Valu(70%) Faama Ika (37%) Mokohunu (close) Toutai Palu (70%) Toutai Ika Moui (75%)</p>	<p>Potungāue Toutai pea mo e ngaahi sekitoa felaveí</p>	<p>Lolotonga fakahoko e ngāue ki he palani takitaha.</p>	<p>Hokohoko lelei e ngaahi ngāue</p>

	Palu (100%) Palani Pule ki he Toutai Ika Moúí (100%)				
Lahi 'a e ngaahi lipooti kuo fakakakato pea mo fakahū ke fakapaasi í he tuúnga óku íai e ngaahi Palani Pule mo e Fakalakalaka takitaha.	4	12 4 x Palani Toutai Palu 4 x Palani Faama Ika 4 x Palani Ika Moúí	Potungāue Toutai	Ngaahi liliu tupu mei hono fakamuómuá á e ngaahi ngāue tokoni ki he Covid 19.	Hokohoko atu e ngāue ki hono muimuif mo lipooti e tuúnga óku í ai e ngaahi Palani Pule.
Lahi ó e ngaahi tuútuúni ngāue kuo faú, vakaií pea mo fakapaasi.	1	1 Tuutuúni Nague ki he Poe Toho Ika	Potungāue Toutai pea mo e ngaahi sekitoa felaveí ki he toutai mamaha pea mo e kau maú laiseni ki he faama ika.	Neongo ne í ai e ngaahi ngāue á e Potungāue nae fiemaú ke fakamuómuá ka naé malava pe he tafaáki ngāue ki he ngaahi palani pule ó faú e tuútuúni ngāue ki he Poe Toho Ika.	Hokohoko atu hono muimuif e tuútuúni ngāue ki he ngaahi Palani Pule.
Lahi e ngaahi tuútuúni ngāue kuo fakakakato pea fakapaasi	50%	50%	Potungāue Toutai, Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa, kau 'ofisa kolo, pule fakavahe.	Ko e Palani Toutai ki he hono Puleí mo Fakalakalakaí e Poe Toho Ika óku lolotonga faú.	Hokohoko atu hono muimuif ó e ngaahi ngāue í he tuútuúni ngāue ki he Poe Toho Ika. Óku lolotonga faú á e Palani Toutai ki hono Puleí mo Fakalakalakaí e palani Poe Toho Ika
Lahi 'a e ngaahi lipooti kuo fakakakato	4	4 4 x Lipooti kuo kakato he fakakuata	Potungāue Toutai mo e ngaahi sekitoa felaveí	Lolotonga fakahoko pe ó hange ko ia naé palani ki ai.	Hokohoko lelei e ngāue ko éni.
Ola Ngāue 12: Fakatupulekina 'a e tonu mo e falala'anga 'a e ngaahi lipooti faka'ekonomika mo e ilo fakamaketi ke ne poupouí 'a hono hū atu ki tuapule'anga étau ngaahi koloa mei óseni.					

Lahi ó e savea na'e fakahoko ke tanaki á e ngaahi fakamatala fakaékonomika ke tokoni ki he analaiso fakaékonomika. (Toutai Palu mo e toutai valu)	2	2 Palani fekumi maketi ki he Palu, ne to e vakaií í Siulai 2020. Ko hono fakahoko ó e palani fakamaketi ki Hawaii óku toloi koeúhi ko e fakataputapui á e Koviti-19 Palani ki hono fakamaketií ó e tofe óku ósi faú.	Potungāue Toutai mo e sekitoa toutai.	Ko hono tolotoloi í hono fakahoko ó e palani fakamaketi ki tuápuleánga, óku tupunga ia mei he ngaahi fakangatangata tuúnga í he COVID-19.	Óku to e toloi á hono fakahoko ó e palani fakamaketi ki he palu.
Lahi ó e ngaahi lipooti fakaékonomika kuo fakakakato.	2	1 Naé lava á hono fakahoko a e analaiso fakaekonomika ki he ola ó e palani mokohunu mei he 2020 pea lipooti ki he kau taki ngāue fakavaá pea mo e pule ngāue á e Potungāue.	Potungāue Toutai	Ko e ngaahi fakamatala ki he ngaahi analaiso fakaekonomika naé fakahoko naé maú ia mei he tafaaki Saienisi pe mo e tafaáki ki hono muimuií e lao á e toutai	E hokohoko atu he tafaáki ekonomika a hono analaiso fakaekonomika a e ngaahi fiemaú a e Potungāue pea mo óatu e ngaahi fakamatlaa ko ia ki he ngaahi Potungāue felaveí.
Lahi ó e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko fakataú. (Ke fakatapulaki e ngaahi Kautaha toutai í Tongatapu, Vavaú , Haapai pea mo Eua)	4	1 Ko e fekumi ki ha maketi maáe toutai palu naé fakahū ki he taki ngāue ó e Vaá	Kau maú laiseni ki he toutai palu, Potungāue Toutai pea mo e Kautaha Toutai Fakafonua	Ko etoloi í hono fakahoko ó e ngāue ko éni o hange ko hono palanií nae tefito pe ia mei he fakangatangata ó e Koviti 19	E hokohoko atu he Potungāue a hono fakahoko ha ngaahi fekumi l he ngaahi maketi lolotonga pea mo ha ngaahi maketi foou.
Lahi ó e ngaahi poloseki kuo faú pea fokotuu ke fakahoko (Poloseki Fakalalakala	2	4	Kakai oe Fonua pea mo e ngaahi sekitoa felavei		Hokohoko atu e ngāue koeni fakafou he lipooti fakakuata o e ngaahi maketi fakalotofonua

Fakaekonomika ki he toutai ngu feke pea mo e paka tolitoli)					
Lahi ó e ngaahi fekumi kuo faú, vakaií, fakapaasi pea mo fakahoko fekauáki pea mo e ngaahi Maketi Toutai. Palani Fekumi ki ha maketii ki he Tofe mo e Palu	2	5 Naé fakahoko e fakataha ki he kau faama tofe I Novema 2020 fakafou he initaneti. Fakataha ki he ngaohi ó e ika, founga ngāue ki hono tokangai e ngaahi mea fakapaanga, tanaki fakamatala pea mo e fau lipooti I Fepueili 2021. Fakataha á e kau mau laiseni tofe ki he fakamaketi I Vavaú I Epeleli 2021 Fakataha á e kau maú laiseni tofe I Haápai ki he fakamaketi I Me 2021 Fakataha á e kau maú laiseni tofe I Haápai ki he fakamaketi I Me 2021	Potungāue Toutai pea mo e sekitoa Faama Tofe	Ko e ako é 5 naé kakato hono fakahoko he taú fakapaánga ko éni.	E hokohoko atu hono fakahoko he Potungāue á e ngaahi ako fakamaketi ke langaí hake áe potoí mo e taukei a e sekitoa toutai

Ola ngāue 13: Ke toe fakalalakaka ange pea mo tonu á e tuúnga ó e ngaahi lipooti fakaékonomika, pea mo e ngaahi fakamatala fakasitetisitika, ke tokoni ki he faituútuúni.

Fakahoko á e Savea Maketi Fakalotofonua, mo e tanaki ó e ngaahi lipooti (fakakuata, fakataú ua, fakataú)	156	23 Naé fakahoko mai pe á e savea maketi í he Tokonaki ó e uike kotoa pe, kimuá hono fakapaasi ke fakahoko e he tafaáki ngāue Saienisi í Tisema ó e 2021.	Potungāue Toutai mo e Potungāue Sitetisitika.	Ko engāahi fakamatala kotoa óku tanaki mei he savea maketi, óku lipooti ia í he lipooti fakakuata áe Potungāue.	É hokohoko atu ai pe á hono fakahoko é he Potungāue á e savea maketi í he uike kotoa pe. Ko e ngāue ko eni, naé paasi ia ki he tafaáki ngāue Sainisi, pea naé íkai kakato hono fakahoko, makatuúnga mei he fakataputapui fakalotofonua mei he covid-19 pea pehe ki he ngaahi palopalema ó e ngāue tuá taimi.
Lahi ó e ngaahi lipooti fakasitetisitika oku pulusi í he kuata kotoa. (Lipooti fakakuata)	4	4 Ko e lipooti fakasitetisitika kotoa pe, óku pulusi ia í he kuata kotoa pe.	Potungāue Toutai Potungāue Sitetisitika mo e Pangike Pule.	Ko e ngaahi fakamatala óku ngāueáki ki hono faú ó e Lipooti fakakuata, óku tanaki ia mei he ngaahi vaá ngāue í loto í he Potungāue.	É hokohoko atu a hono teuteu é he POTungāue a e ngaahi puletini fakakuata, pea mo hono tufaki atu á e fakamatal ki he ngaahi kupu fekauáki, í hano tali é he Pule lahi
Lahi ó e ngaahi lipooti kuo tanaki, ó e totongi e ngaahi meátahi í he maketi (Naé fakatau atu á e ngaahi meámoúí mei óseni í he ngaahi maketi fakalotofonua mo fakatuapuleánga foki)	4	Ko e ngāue ko eni naé íkai lava hano fakakakato makatuúnga mei he ngaahi nunuá ó e puna e moungaafi HTHH.	N/A	Ko e ngāue ko eni, óku mahuínga áupito í heéne tokoni ki he GDP.	E hokohoko atu á hono fakahoko é he Potungāue á e ngāue ko eni í he tuá fakapaánga lolotonga ko éni.
Lahi ó e ngaahi fakamatala kuo tanaki ki he POTungāue (Fakamatala fakakuata Ó e toutai (meamoúí mei Óseni hū atu, lahi ó e meamoui maú he toutai mo e ngaahi savea maketi fakalotofonua)	4	4	Pangike Pule, Potungāue Sitetisitika, Potungāue Paánga	Óku mahuínga Á e ngāue ko eni, í heÉne tokoni ki he ngaahi fakafuofua fakaÉkonomika ki he kahaÚ mo tokoni ki he GDP.	E hokohoko atu Á hono fa'u 'e he Potungāue 'a e va ngāue vaofi mo e ngaahi Potungāue fakapule'anga pea mo e ngaahi kupu fekau'aki.
Lahi 'o e ngaahi lipooti 'o e ngaahi fakamole makehe, kuo	4	4	Kautaha ki he Tuna mo e Palu, Potungāue Toutai (Founga puleí	Ko e ngāue ko eni, 'oku hoko ia ko emeangāue ke fua áki e fakalalaka	É hokohoko atu á hono fakamaópoópo é he Potungāue á e meáfua oku ngāue ko eni, pea mo muimuí á éne tokoni ki he

tanaki. (Ikai tute mo e tukuhau)			'oku toe ma'olunga)	ó e ngaahi kautaha toutai lalahi fakataumuá ki he fakaékonomika.	fakalalakaka ó e ngaahi kautaha toutai.
Ola Ngāue 14: Ke toe fakalalakaka ange á hono fakahoko mo muimui á e COVID 19, Ngaahi mahaki íkai pipihi mo e Ngaahi Palani Tokateu Fakatoutai ki he ngaahi Fakatamaki Fakaenatula.					
Peseti ó e ngaahi ngāue kuo fakakakato í hono fakahoko koia ó e polokalama á e Potungāue ki he Palani Tokateu Fakavaveveve ki he fakatamaki ó e COVID 19.	100%	Peseta é 100 ó e lahi e ika naé maú, kuo fakatau atu pea mo lipooti. Fakakakato mo e ngaahi totongi fakapaanga ki he kau toutai.	Kau toutai loloto Fonua (Kakai ó e fonua)	Peseta é 100 ó e lahi e ika naé maú, kuo fakatau atu pea mo lipooti. Fakakakato mo e ngaahi totongi fakapaanga ki he kau toutai.	Kuo ngata á e poloseki ko eni pea óku íkai toe í ai ha tokoni fakapaanga ki ai.
Lahi ó e ngaahi lipooti kuo maú mei he ngaahi fakatamaki fakaenatula. (Vakaif mo lipooti e ngaahi nunua ó e ngaahi fakatamaki fakaenatula í he sekitoa toutai)	1	2 Ko e ngaahi lipooti óe savea ki he nunua ó e puna e moungaafi HTHH kuo fakakakato pea fakahū mo e lipooti. Lipooti ó e kakato e ngāue ki he fakatamaki Haloti kuo fakakakato mo ia.	Potungāue Toutai mo e Sekitoa Toutai.	Kuo kakato á e savea ki he ngaahi nunua ó e fakatamaki HTHH í he sekitoa Toutai.	Kakato ó e ngaahi lipooti ki hono vakaif ó e ngaahi maumau mei he HTHH. Kakato mo e ngaahi ngāue ki he tokoni mo e fakaakeake mei he fakatamaki Haloti.
Lahi ó e ngaahi lipooti kuo fakakakato mo tanaki. (Palani tokoni ki he ngaahi fakatamaki)	4	2 Lipooti ngāue ki hono fakahoko á e palani ki he ngaahi tokoni mo e fakaakeake mei he fakatamaki HTHH, óku kei lolotonga fakahoko.	Kau toutai naá nau uesia mei he fakatamaki HTHH mo e saikolone fakatalopiki ko Haloti.	'Osi fakahoko.	E hokohoko atu á hono lipooti á e ngaahi ngāue tokoni mo fakaakeake mei he nunua ó e fakatamaki HTHH, é he vaá ngāue tafaáki ékonomika
Peseta ó e ngaahi ngāue kuo kakato í hono fakahoko koia	100%	Peseta é 100 ó e lahi e ika naé maú, kuo	Kotoa ó e ngaahi kupu felalavei mo e kakai ó	Peseta é 100 ó e lahi e ika naé maú, kuo	Ko e poloseki ko eni óku kei lolotonga fakahoko, pea óku fiemaú ke toe síofi á e

<p>poloseki a e POtungāue ki he Ngaahi Mahaki ikai Pipihi.</p>		<p>fakatau atu pea mo lipooti. Fakakakato mo e ngaahi totongi fakapaanga ki he kau toutai.</p>	<p>Tonga.</p>	<p>fakatau atu pea mo lipooti. Fakakakato mo e ngaahi totongi fakapaanga ki he kau toutai.</p>	<p>aleapau koia ki he lahi ó e ika óku maú mo e totongi óku ngāueáki ki hono fakatau atu ó e ika óku ha l he aleapau ki he ngaahi vaka muli.</p>
--	--	--	---------------	--	--

Ko hono Hū atu ‘o e koloa mei ‘oseni ki Tu’apule’anga

Koloa Hū atu ki tu’apule’anga

Ko hono lahi ‘o e koloa mei ‘oseni na’e hū atu ki tu’apule’anga (‘ikai kau ai ‘a e ika mo’ui) ‘i he Ta’u Fakapa’anga ko eni, ko e metuliki toni ‘e 1,026. Ko e holo áki ia ‘a e peseti ‘e 35% meí he fakakatoa ‘a e lahi ‘o e koloa mei ‘oseni ne hū ki tu’apule’anga he Ta’u Fakapa’anga kuo ‘osi, ‘a ia naé tupunga eni mei he holo lahi í hono atu ó e palu ki tuápuleánga. Ko e mahu’inga fakapa’anga ‘o e kotoa e me’amo’ui mei ‘oseni na’e hū atu ki tu’apule’anga, ko e TOP\$4.9 miliona, ‘a ia ko e holo ‘aki ia ‘a e peseti ‘e 45% meí he mahu’inga fakapa’anga ‘o e ika na’e hū atu ki tu’apule’anga he Ta’u Fakapa’anga kimu’a. Óku uesia lahi á e hū atu á e ngaahi koloa mei óseni ki tuápuleánga, mei he kei fakataputapui mo fakangatangata ‘i he ngaahi kauá fonua, pea mo e ngaahi maketi í tuápuleánga, tuúnga í he COVID-19.

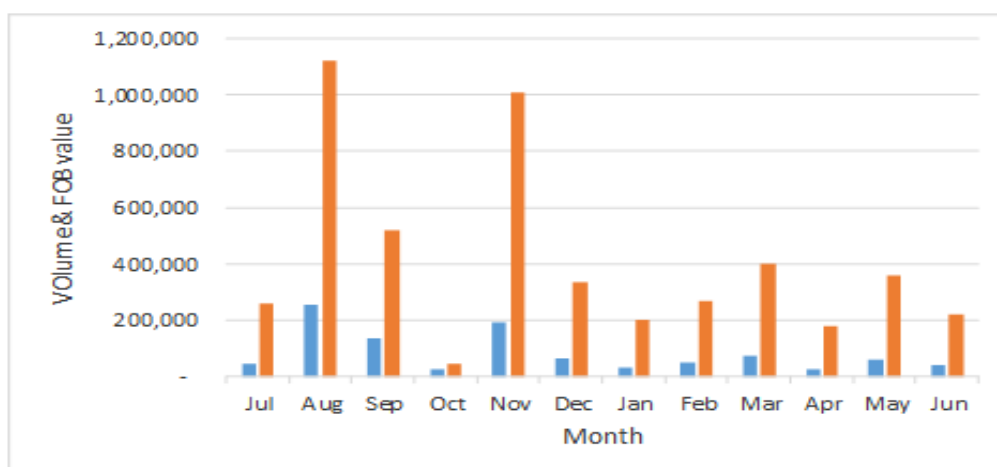
Tepile 1: Ko e mahu’inga mo e lahi fakakatoa ó e koloa mei óseni naé hū atu ki tuápuleánga mei Siulai 2021 ki Sune 2022.

Faáhinga	Mamafa (metuliki toni)	Mahu’inga (Miliona)
Limu (mozuku)	144	0.07
Kakanoíánga	28	0.14
Valu	855	4.7
Fakakatoa	1,026	4.9

Toutai Tuna

Ko e metuliki toni fakalukufua ‘e 855 ‘o e valu na’e hū atu ki tu’apule’anga ‘i he Ta’u Fakapa’anga ko ‘eni, ‘a ia ko e holo ‘aki ia ‘a e peseti ‘e 43% meí he Ta’u Fakapa’anga kuo hili. Ko e valu’ na’e lahi taha ‘i he fakakatoa ‘o e koloa mei ‘oseni na’e hū atu ki tu’apule’anga, ‘a ia ko e peseti ‘e 83%. Ko e kotoa ‘o e valu na’e hū atu ki tu’apule’anga ‘i he Ta’u Fakapa’anga ko ‘eni, na’e fe’unga hono mahu’inga fakapa’anga, mo e TOP\$4.7 miliona, ‘a ia ko e holo ‘aki ia ‘a e peseti ‘e 43% meí he Ta’u Fakapa’anga kuo hili.

Fika 1: Lahí (kg) mo e mahu’inga (TOP\$) fakakatoa ó e valu ne hū ki tuápuleánga mei Siulai 2021 – Siulai 2022.



Toutali Loloto (Palu)

Naé uestia lahi áupito á e toutai palu, tuúanga í he ngaahi fakatapuapui ó e COVID-19. Ne motuhia ai á e fetuútaki mo e ngaahi maketi ki tuápuleánga, koeúhia ko e tatapuni á e ngaahi kauá fonua fakavahaápuleánga pea mo e ngaahi fakangatangata ki he ngaahi koloa hū atu ki tuápuleánga. Í heéne pehe, na'e malava pe á e kau toutai palu ke nau fakatau atu fakalotofonua áki á e tokoni á e Puleánga áki hono tokonií kinautolu í hono totongi énau ika pea mo énau mounu. Ko e metuliki toni fakakatoa é 78 naé fakatau atu í he maketi fakalotofonua lolotonga áe taú fakapaánga ko éni pea mo e mahuínga fakapaánga naé feúnga pe mo e TOP\$0.7 miliona.

Mokohunu

Ko e tapu ko ia hono toutai'i, ngaohi, mo e hū atu ki tu'apule'anga 'o e Kiukamapa tahi na'e fakangofua 'i he 'aho 07 Mē 2021 'o fakatatau ki he tu'utu'u ni kapineti pea ke kamata ngāue mei he 'aho 31 'o Mē ki he 'aho 30th 'o Sepitema 2021.

Na'e makatu'unga 'a e tu'utu'u ni ki hono fakangofua 'a e toutai Kiukamapa tahi ke tokoni'i fakapa'anga 'a e kakai 'o e fonua lolotonga e faingata'a ekonomika mo sosiale 'i he Koviti 19.

Na'e foaki atu 'e he potungāue toutai ha laiseni ki hono toutai'i, ngaohi mo uta atu 'o e Kiukamapa tahi ki tu'apule'anga. Naé foaki e ngaahi laiseni ó fakatatau pea mo e tuúanga ó e ngaahi fale ngaohi mokohunu ó kau ki ai á Tongatapu, Haápai, Vavaú pea mo Niua.

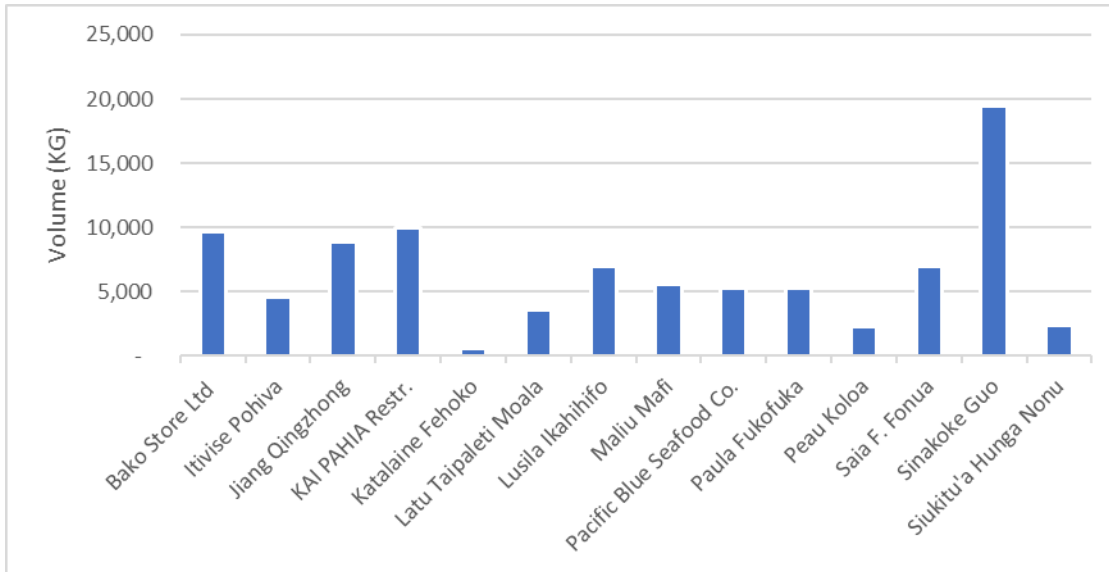
Hū atu 'o e Mokohunu momoa ki Tu'apule'anga

Ko hono lau fakatautaha ó e lahi ó e mokohunu naé hū atu ki tuápuleánga í he taú fakapaánga ko eni, naé feúnga mo e foi mokohunu é 4.2 miliona áia ko hono mamafa naé feúnga mo e toni é 91.

Tepile 2: Faáhinga ó e mokohunu ne hū atu ki tuápuleánga.

Vahefonua	Lautahataha óe foi mokohunu naé toutaií	Lautahataha ó e foi mokohunu naé uta ki tuapuleanga	Export Volume (MT) Lahi naé uta ki tuápuleánga
Tongatapu	573,465	920,296	25
Ha'apai	971,571	1,344,393	35
Vava'u	751,234	2,009,872	31
Total	2,296,270	4,274,561	91

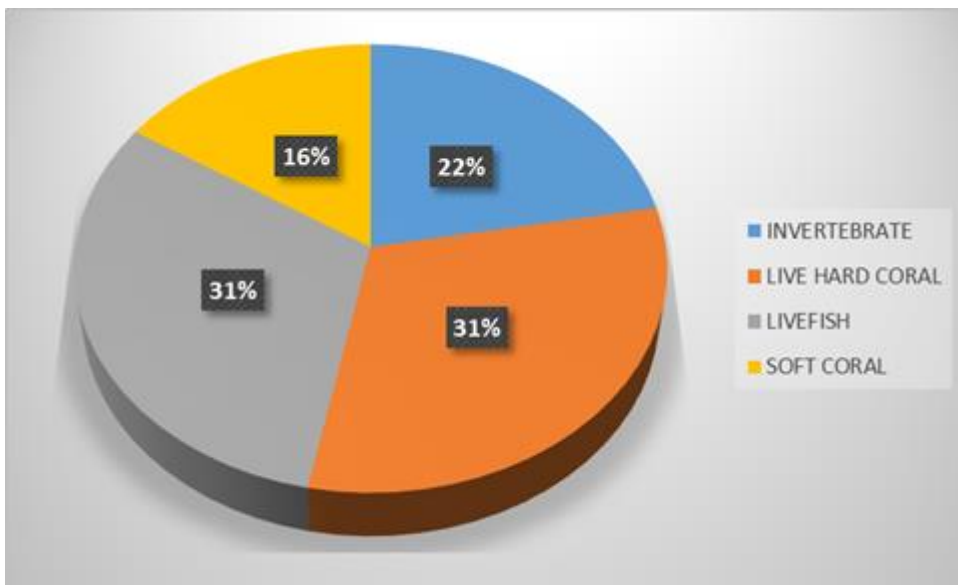
Fika 2: Mokohunu ne hū ki tuápule’anga mo hono mamafa



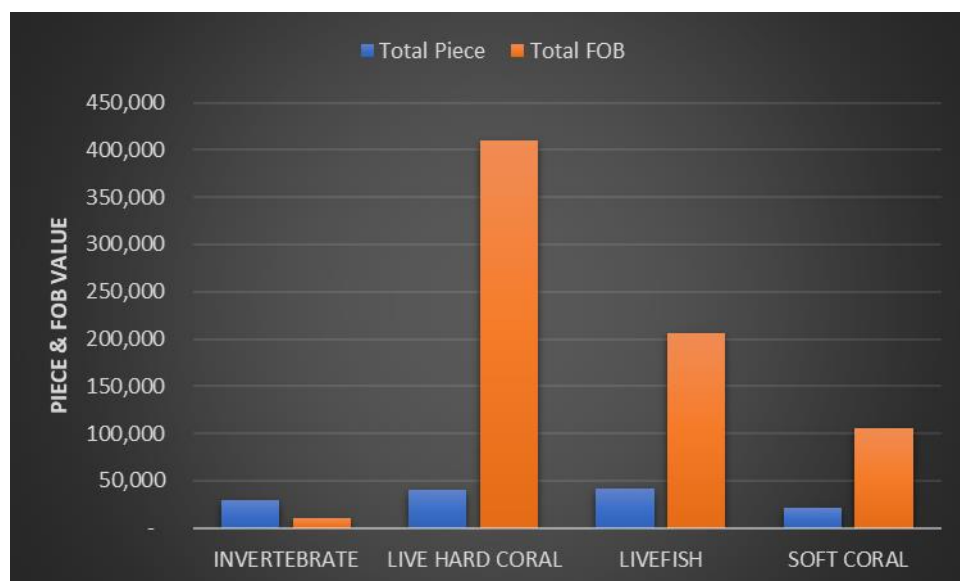
Toutai ‘o e Ika Mo’ui

Ko e lahi ‘o e ika mo’ui ne uta atu ki tu’apule’anga ki he Ta’u Fakapa’anga na’e fe’unga mo e me’amo’ui ‘e 132,116, mo e mahu’inga ko e pa’anga ‘e \$0.73 miliona.. Ko e holo ‘aki ia ‘a e peseti ‘e 18 ‘i he lahi ‘o e me’amo’ui na’e hū atu ki tu’apule’anga’, mo e peseti ‘e 2.6‘i he mahu’inga fakapa’anga’(FOB value) ‘i he fakafehoanaki ki he taimi tatau pe ‘o e Ta’u Fakapa’anga ki mu’a. Ko e me’amo’ui na’e hū atu ki tu’apule’anga’ na’e lahi taha ai ko e ika mo’ui mo e feo ó hange ko ia ‘oku ‘asi atu he kalafi fika 3 ‘i lalo. Ko e maketi lahi taha ki hono hū atu ki tu’apule’anga ‘o e me’amo’ui’ ko ‘Amelika.

Fika 3: Lahi ‘o e ngaahi me’amo’ui na’e hū atu ki tu’apule’anga mei Siulai 2021 – Sune 2022



Fika 4: Lahi ‘o e ngaahi meámoúí naé hū atu ki tuápuleánga mo honau mahuínga fakapaánga mei Siulai 2021 – June 2022

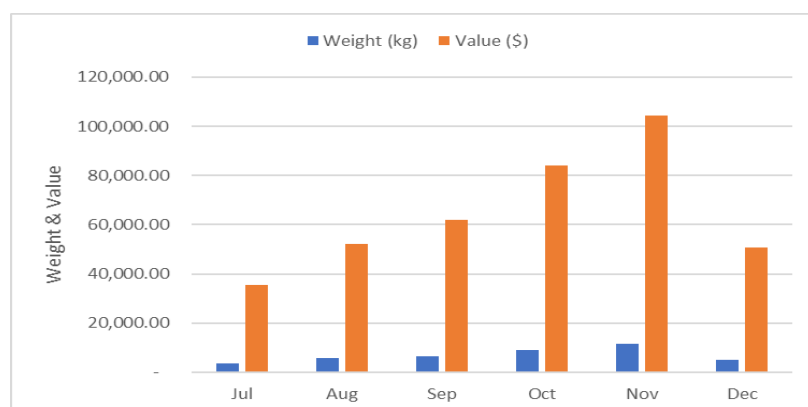


Savea Maketi Faka-lotofonua

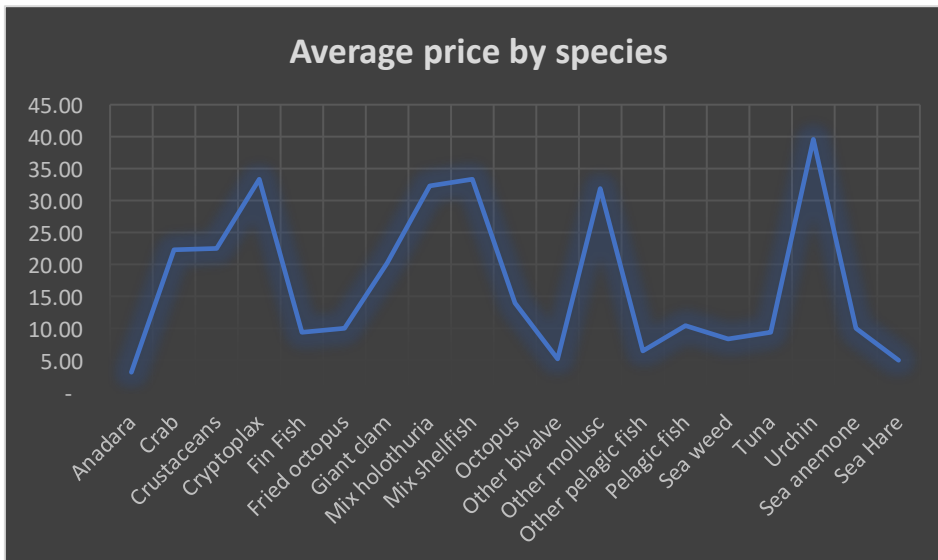
‘Oku fakahoko ‘a hono savea’i ‘o e ngaahi maketi ika fakalotofonua, tu’otaha ‘i he uike kotoa pē, ‘o fakataumu’a ke tānaki e ngaahi fakamatala fekau’aki mo e mahu’inga fakapa’anga mo e lahi ‘o e koloa mei ‘oseni ‘oku fakatau atu he maketi fakalotofonua. Ko e savea ni foki ‘oku fakahoko ia ‘i Vava’u, Ha’apai pea pehe ki he ngaahi fakatau’anga ika ‘i Tongatapu. Na’e fakafuofua ki he toni ‘e 41 ‘o e me’atahi na’e fakatau fakalotofonua ‘i he mahu’inga ko e \$0.4 miliona.

Ko e ‘avalisi ki he totongi e ika’ na’e \$7 ki he \$10 ki he kilo pea fakatau atu ‘i he totongi ko e \$20 \$30, \$50 pea a’u ki he \$60 mo e \$70 ki he milemila. Ko e mahu’inga ‘o e ika na’e feliliu’aki pe ‘o fakatatau ki he fakamole, lahi ‘o e ika he maketi ika, pea mo e taimi. Na’e hoko foki e kau fefakatau’aki ‘oku nau fakatau mai pea to e fakatau atu ‘a e ika ke nau uesia ai e totongi ‘o e ika ka e tautautefito pe ki he maketi Fua pea mo Vava’u. Ko e ‘avalisi ‘o e mahu’inga ‘o e ika he maketi ‘oku ha atu he fika ‘i lalo.

Fika 5: Fakafuofua ‘o e lahi ‘o e ika mo hono mahu’inga ne fakatau atu he ngaahi maketi ika he Ta’u Fakapa’anga 2021/22.



Fika 6: Avalisi e mahuínga ó e ngaahi meátahi, Siulai – Tisema 2021



Note: Ko eúluaki mahina é 6 óe taú fakapaanga (Siulai-Tisema 2021) naé fakahoko he FMDD áe savea maketi, pea ko emahina 6 fakaósi (Sanuali – June 2022) naé fakahoko leva ia é he tafaáki Saienisi koeúhi ko efiemaú ke tanaki mo e fakakiiki ó e ngaahi fakamatala fakasaienisi naé fiemaú ki he faáhinga takitaha.

Poloseki ki hono fakafepaki’i ‘o e Mahaki ‘ikai pipihi (NCD)

Na’e kamata ‘a e poloseki ko’eni ‘i he 2016, ‘o fakataumu’a ke fakasi’isi’i ‘a hono ma’u ‘o e kakai Tonga ‘e he mahaki ‘ikai pipihi (NCD). Ko e poloseki ko’eni ‘oku fengāue’aki ai ‘a e potungāue toutai mo e ngaahi vaka toutai tuna mei tu’apule’anga ‘i ha aleapau ke fakahifo mai ha kongá ‘o e ola ‘o e toutai pea ke fakatau ma’ama’a atu ‘i he \$7 - \$9 ki he kilokalami. Ko e aleapau ke fakahifo ‘a e toni ika ‘e 2.5 ki he 3.5 ‘i he folau toutai kotoa pe. Na’e fakafuofua ki he toni ika ‘e 152 na’e fakatau atu he polokalama ko’eni ‘i he Ta’u Fakapa’anga 21/22 ‘i Tongatapu, ‘Eua, Ha’apai mo Vava’u.

Tepile 3 : Ko e lahi ‘o e ika ne fakatau atu ‘i he polokalama mei Siulai 2021 – Sune 2022

Species	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	Mar	Apr	May	Jun	Total
Atu	3,319	3,428	922	843	1,850	323	196	246	499	1,338		3,868	16,832
Hakula La	5,444	5,354	7,020	1,332	6,352	375	1,720	303	469	399	508	3,934	33,209
Hakula Puaka	666	607	427	258	889	258	275	196	437	220		119	4,353
Mahimahi	381	9	21	265	191		31				137	412	1,446
Offcut	1,131	801	777	266	952	175	232	108	181	226	189	528	5,567
Ono												40	40
Sifisifi			426			161							586
Uluiika	322	13			147							261	742
Valu	1,524	458	14		985	67	234	180	427	341	602	1,266	6,097
Wahoo	6,786	2,060	1,551	356	2,156	763	718	358	427	517		2,210	17,901
Total	19,573	12,730	11,158	3,319	13,520	2,122	3,406	1,391	2,441	3,041	1,436	12,638	86,774

Palani ke mateuteu ke matu’uaki ‘a e Covid 19

Na’e kamata ‘a e polokalama tokoni ki he uesia ‘o e Koviti 19 ki he sekitoa toutai ‘i Ma’asi 2020. Na’e fakataumu

‘a ‘a e polokalama tokoni ke fakapapu’i ‘a e malu ‘o e ma’u’anga me’atokoni lolotonga ‘a e to ko ia ‘a e mahaki faka’auha. Ko e polokalama toko ni, ko hono fakaviia ‘o e kau toutai Palu loloto ke nau

fakahoko e toutai pea pehe foki ki hono fakatau ma'ama'a atu (\$7.00/kilokalami) 'o e ola 'o e toutai ki he kakai 'o e fonua. Na'e fakafuofua ki he toni ika 'e 78 na'e fakahoko 'aki e tokoni ko'eni. Ko e fakafuofua 'o e pa'anga ne ngāue'aki ki hono fakatau mai 'o e ika ko'eni mei he ngaahi vaka toutai ki he \$0.78 million.

Polokalama Tokoni ki he Saikolone Fakatalopiki ko Haloti ki he Sekitoa Toutai

Na'e fe'unga mo e pa'anga 'e \$2 million ne fakapaasi 'e he Kapineti 'i 'Akosi, 2020 ke tokoni ki he fakaakeake 'a e sekitoa toutai mei he afaa ko Haloti. Founa ne fakahoko 'aki e ngāue ko'eni;

1. Fakapapau'i 'e he potungāue toutai 'a e ngaahi fakamo'oni ki he maumau pea mo hono mahu'inga fakapa'anga (invoices, receipts, pictures & survey report etc)
2. Ke muimui'i 'e he potungāue 'a e tu'unga 'o e tokoni pea lipooti.

Fika 7: Tu'unga hono ngāue' 'o e pa'anga tokoni (%)

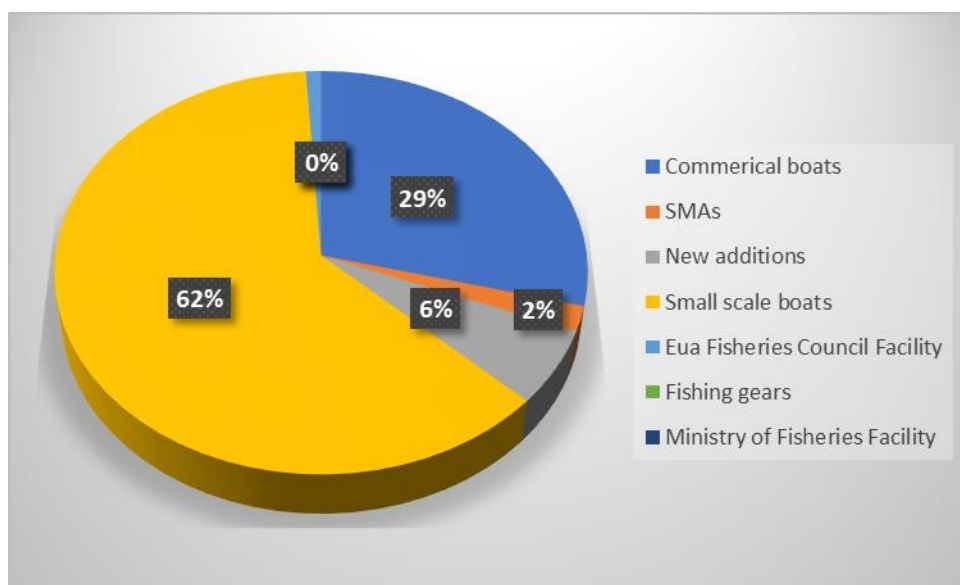


Table 4: Fakama'opo'opo 'o e ngaahi tokoni ki he ta'u fakapa'amha 2020/21 mo e 2021/22.

Ngaahi tokoni	Lahi 'o e tokoni (\$)	
Fakatoa e tokoni ne fakapaasi 'e he pule'anga	2,000,000	
Tokoni ki he maumau 'i Vava'u ('Ahiohio)	62,285.28	
Gross Amount		1,937,714.72
Tokoni		1,810,047.42
Commitments		86,610.98

Ngāue ki he Fakaakeake ‘o e Hunga Tonga – Hunga Ha’apai (HT – HH)

Ko e puna ‘a e mo’ungaafi, Hunga Tonga – Hunga Ha’apai, na’ane fakatupunga ‘a e peau ‘i he ‘aho 15 ‘o Sanuali, 2022 ‘o uesia ai ‘a e sekitoa toutai ‘o tatau pe ki he toutai iiki mo e toutai fakakomesiale. Na’e muimui mai ‘i he puna ‘a e mo’ungaafi ‘a e hoko mai ‘a e COVID-19 ‘o to e uesia ange ai ‘a e sekitoa toutai. As a result, commercial exports, business operations and the domestic informal sector were greatly disrupted. Ko e taumu’a ‘o e polokalama fakaakeake ke tokoni ki hano to e fakaakeake ‘a e sekitoa toutai, ‘o tatau pe ki he kau toutai iiki, ngaahi pisinisi toutai, ka e pehe foki ki he malu ‘o e ma’u’anga me’atokoni mei tahi. Na’e vahevahe ki he konga lalahi ‘e 5 ke fakahoko ‘aki ‘a e polokalama fakaakeake:

1. Monomono e ngaahi vaka toutai ne maumau
2. Ngaahi e ngaahi misini vaka ne maumau
3. Tokoni ki he ngaahi pa ika ne maumau
4. Tokoni naunau toutai ki he kau toutai iiki
5. Tokoni lolo ki he kau toutai

Ne lava ke fakahoko ‘a e ngaahi ngāue ko’eni mei ‘Epeleli to Sune, 2022’o fakatatau ki he palani fakaakeake:

Vaka toutai maumau:

Naé toko 99 á e níhi ne kau ki he kulupu ko’eni, neongo ko e took 66 pe na’e faingamalie ke fakahoko ki ai e tokoni, ko e took 18 ‘i he kulupu maumau iiki (took 7 ne totongi paánga), pea took 48 ‘i he kulupu maumau lalahi (took 3 ne totongi paánga). Ko e fakakatoa e tokoni ko e paánga é \$165,744.13 .

Misini vaka maumau:

Ko e misini pe é 3 naé lava ke ngaahi í he polokalama fakaakeake, neongo naé took 12 á e níhi naánau kau mai ki he polokalama. Ko e fakakatoa ó e fakamole ki hono ngaahi e ngaahi misini ko e paánga é \$7,362.66.

Pa ika maumau:

Ko e kau maú pa ika pe é 20 naá nau kau ki he polokalama tokoni koéni, neongo ko e ngaahi pa ika fakatoa é 30 naé kau ki he polokalama ni. Naé feúnga á e tokoni mo e \$900.00 ki he tokotaha (foí uaea pa é 1) Ko e fakakatoa ó e fakamole ki he pa ika maumau ko e paánga é \$17,960.00.

Naunau toutai:

Naé feúnga mo e kau toutai iiki é 158 naé faingamalie he tokoni naunau toutai. Ko e kau toutai é 26 mei he ngaahi kolo Feituú Puleí Makehe (14 mei Haápai, 12 mei Éua). Ko e fakakatoa ó e fakamole ki he tokoni naunau toutai ko e paánga é \$130,056.92, pea ko e paánga ai é \$68,843.00 naé fakamole ki he naunau toutai ki he ngaahi kolo Feituú Puleí Makehe.

Lolo:

Naé feúnga fakakatoa mo e lolo lita é 1600 naé tokoni ki he kau toutai í he ngaahi motu í Haápai (Fonoí, Nomuka, Ha’afeva, Matuku mo ‘O’ua) pea mo and ‘Eua. Ko e fakakatoa e mahuínga ki he lolo ko e paánga é \$6,188.00.

Ko e polokalama fakaakeake ko'eni ki he sekitoa toutai ne makatu'unga pe he savea maumau ne fakahoko 'e he potungāue toutai hili ko ia 'a e hake 'a e peau. Tanaki atu ki he ngaahi tokoni 'i 'olunga, mo e tokoni ki he ngaahi naunau faama Limutanga'u fe'unga mo e pa'anga 'e \$1,998.00, mo e ngaahi tohi fakaongoongolelei 'e 46 ke tokoni ki he kole no 'a e kau toutai ki he polokalama no ko ia peseta 'e 1 'a e pule'anga.

Ko e tokolahi taha 'o kinautolu ne kau ki he polokalama tokoni fakaakeake 'a e sekitoa toutai mei Tongatapu, 'aia ko e took 230. Ko e toko 30 mei Ha'apai, 'aia ko e toko 14 ai ko e ngaahi kolo pe motu.

Tepile 5: Ko e ngaahi polokalama ngāue ne fakahoko mo e lahi 'o e pa'anga ne fakamole takitaha, 'Epeleli – Sune, 2022. (Ta'ufakapa'anga 21/22)

Polokalama ngāue	Fakamole (\$)	Tokolahi 'o kinautolu na'e kau he polokalama
Maumau iiki (vaka)	25,316.15	18 (35)
Maumau lahi (vaka)	140,427.98	48 (61)
Maumau iiki (Misini vaka)	-	-
Maumau lahi (Misini vaka)	7,362.66	3 (6)
Kole Feitu'u Pule'i Makehe & 'Kautaha toutai Eua	76,873.00	26 (SMAs)
Naunau toutai (Tt)	53,183.92	132
Naunau faama Limutanga'u	1,998.00	1
Pa ika	17,960.00	20 (28)
Lolo	39,016.44	6 Islands
Katoa	\$ 362,138.15	

2.2.5 Va'a Saienisi mo e Ngāue ki tu'a

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF

A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.

D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.

F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.

Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 15: Hiki'i hake 'a e lahi 'o e taketi pea ke hu'u taha 'a e tokanga ki he ngaahi fekumi ki hono faama'i 'o e ika pea mo fakalalakala ke fenapaki mo e ngaahi fiema'u vivili mei he ngaahi kautaha.					
Lahi e polokalama fakafanau na'e lava	6	2 Ko e polokalama fakafanau pe 'e 2 na'e lava (1 x tofe; 1 x mokohunu). Ko e fakafanau 'oi e vasuva na'e 'ikai ke ola lelei tupu mei he palopalema 'a e pamu tahi. 'ikai lava ha fakafanau e kuata 3 & 4 tupu mei he fakatapatapu 'o e Koviti19. Na'e kaniseli kotoa e polokalamafakafanau ki he taimi mafana hoko mai.	Kau Faama Tofe Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe Faama Mokohunu Ngaahi kolo tu'u matatahi	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	Mateuteu ki he ngaahi faha'i ta'u afā 'i he kaha'u. Ke fakalahi 'a e fale ngāue ki he faama ika 'ahi'ahi mo fakalelei'i e naunau ki he fale fakatotolo. Ke to e fakatokolahi mai 'a e kau ngāue ke tokoni ki he polokalama fakafanau pea mo lahiange e ola e fakafanau Ke hokohoko atu 'a hono muimui'i mo tokanga'i e ngaahi faama taautaha Hokohoko atu mo hono 'ahi'ahi'i ha ngaahi founa fo'ou hono faama'i e ngaahi me'amo'ui 'o tahi
Lahi e ngaahi faama fo'ou kuo fokotu'u	10	26 -Faama tofe 'e 11 (1xFangatapu, 1 x	Potungāue Toutai Ngaahi Feitu'u Pule'i	Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai	Ke tufa ki he ngaahi 'Elia Pule'i Makehe ha vasuva lalahi ke fakasi'isi'i e mate e fanga ki'i vasuva

		<p>Pangaimotu, 1 x Fafa, 2 x Ha'apai, 6 x Vava'u)</p> <p>- Faama mokohunu 'e 12 'a ia ko e faama 'ahi'ahi 'e 6 pea faama komesiale 'e 6.</p> <p>Faama 'ahi'ahi ko Fangatapu, Nukuleka, Talafo'ou, Kanokupolu, pea mo Pangai mo Hihifo 'i Ha'apai.</p> <p>Faama komesiale 'e 6 na'e fokotu'u (1 x Nukuleka, 1 x Talafo'ou, 1 x Manuka, 1 x Pangaimotu (Tt) 1 x Makave (Vava'u mo 1 x Koloa (Vava'u)</p> <p>- Fokotu'u e faama 'ahi'ahi ki he uloula'avai (1) pea mo e kanahe (2) 'o tokanga'i pe 'e he Potungāue</p>	<p>Makehe</p> <p>Faama Mokohunu</p> <p>Faama paka (tolitoli)</p> <p>Ngaahi kolo tu'u matatahi</p>	<p>tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliaki 'o e 'ea.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.</p>	<p>iiki 'i hono tufa</p> <p>Ke hokohoko atu e polokalama fakafanau pea fakalalaka e founa hono faama'i e mokohunu 'o kamata pe mei hono fanau'i ki hono tuku ki he faama 'i tahi</p> <p>Fakalahi hono faama'i e mokohunu 'i he ngaahi Elia Pule'i Makehe (SMA)</p> <p>Ke fakalalaka'i e founa hono faama'i e ngaahi me'amo'ui 'o tahi pea fakahoko ki he ngaahi kolo tu'u matatahi 'a ia 'oku lelei hono 'ataki ki he faama.</p>
<p>Lahi e tokoni ki he kau faama mo e ngaahi ngāue ki he faama ika</p>	<p>35</p>	<p>71</p> <p>- Fakanaunau'i mo li e ngaahi laine tofe 'a e kau faama tofe fo'ou</p> <p>- Tufotufa atu e pulopula tofe ki he katoa e kau faama tofe pea mo fakahoko ha ngaahi tokoni fakatekinikale ki he fakamata'i tofe, fakalalalasi e mata'i tofe, tokoni ki hono tauhi mo fufulu e faama tofe</p>	<p>Kau faama ika</p> <p>Ngaahi Kolo tu'umatatahi mo e ngaahi 'Elia Pule'i Makehe</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliaki 'o e 'ea.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.</p>	<p>Ke toe fakalahi e polokalama fakafanau ki he tofe. Vasuva mo e mokohunu ke ne tokonia e ngaahi kole faama</p>

		<p>- Ako'i e komiuniti ki hono 'ahi'ahi faama'i e mokohunu pea mo hono 'oatu ha mkohunu iiki ke kamata'aki e faama</p> <p>- fakahoko e talatalanoa mo e kau faama 'i Vava'u mo Ha'apai</p> <p>- Ko e ngāue lahi ne fakahoko ia he kuata hono 3 ko hono toe fakalelei'i e faama ika mo e uloula'avai pea pehe ki he ngaahi laine tofe na'e uesia 'i he peau kula 'i Sanuali 2022.</p> <p>- tokoni'i e kau faama 'e toko 20 'i Vava'u mo e 7 'i Ha'apai ke fakakakato 'enau ngaahi kole laiseni faama ika</p>			
Lahi e fa'ahinga me'amo'ui foo'ou ke 'ahi'ahi faama'i	3	<p>6</p> <p>- Ko e Paka (tolitoli), mokohunu, uloula'avai mo e kanahe na'e fokotu'u ke ai hono 'ahi'ahi faama'i. Na'e kau atu ki ai mo e lapila mo e 'ava ke faama fakataha mo e kanahe - ko efaama'i e mokohunu na'e kamata ia he ngaahi 'Elia Pule'i makehe 'i he kuata 3 & 4</p>	<p>Kau faama ika</p> <p>Ngaahi kolo tu'umatatahi mo e ngaahi 'Elia Pule'i Makehe</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliiuaki 'o e 'ea.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.</p>	<p>Hokohoko atu e faama 'i 'o e mokohunu, uloula'avai, paka mo e kanahe</p> <p>Ke kau atu ki ai mo e lapila pe toe hook atu hono faama'i e 'ava mo ha fa'ahinga kehe 'o e mokohunu</p>
Lahi e ngaahi tu'utu'uni ngāue kuo fa'u ke muimui'i'aki e palani	1	<p>1</p> <p>- Kamata fa'u ha tu'utu'uni ngāue 'o fengāue'aki mo e</p>	<p>Potungāue Toutai</p> <p>Kau faama ika</p> <p>Ngaahi kautaha uta ika</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai</p>	<p>Ke fokotu'u ha va'a ngāue makehe ke ne tokanga'i 'a hono malu'i e mo'uilelei 'a e ngaahi me'amo'ui 'o tahi pea te nau fakakakato hono fa'u</p>

fakafonua 'a Tonga ki hono malu'i e ngaahi me'amo'ui 'o tahi		kaungāue mei he PMU 'i hono siofi e ngaahi ngāue kuo lava 'i he palani fakahoko ngāue pea toki hook atu ki he ngaahi kongakehe 'o e palani Ko engaaahi tu'utu'uni ngāue 'e kakato ia he 2022 'E fokotu'u fokotu'u e va'a ngāue fo'ou kene tokanga'i e tafa'aki ko 'eni 'i he Ta'u Fakapa'anga 2022/2023	mo'ui Ngaahi 'Elia Pule'i Makehe mo e ngaahi kolo Matatahi	tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliiuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	mo fakahoko e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'i he palani
Ola Ngāue 16: Fakalahi mo fakalalaka 'a e tu'unga hono fakahoko 'o e polokalama Feitu'u Pule'i Makehe ki he ngaahi kolo.					
Lahi 'o e Feitu'u Pule'i Makehe kuo fokotu'u fo'ou	5	5 Kolo Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou 'e 5 na'e kasete'i 'i Fepueli 2020 - Palani kotoa 'e 10 ki he ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe na'e kakato hono fa'u	Ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe Potungāue Toutai Ngaahi Va'a Fengāue'aki – VEPA, Poloseki Halafononga ki ha Ngatai tu'uloa – Poloseki Pangike 'a mamani)	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliiuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa mo e malu fakame'atokoni.	Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a ko ia he ngaahi 'otu motu'. Ke fakalelei'i ange 'a e vā fengāue'aki mo e ngaahi kolo.
Lahi 'o e ngaahi polokalama Feitu'u Pule'i Makehe ne fakahoko	7	7 Laku poe faka'ilonga 'o e Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou 'e 4; 2x Hp: <i>Holopeka & Koulo</i> ; 2x TT: <i>Talafou & Makaunga</i> Fokotu'u papa ma'u'anga fakamatala 'e 20; 2x HP:	Ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe Potungāue Toutai Ngaahi Va'a Fengāue'aki – VEPA, Poloseki Halafononga ki ha Ngatai tu'uloa – Poloseki Pangike 'a	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliiuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa mo e malu	Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a ko ia he ngaahi 'otu motu'. Ke fakalelei'i ange 'a e vā fengāue'aki mo e ngaahi kolo.

		Koulo & Holopeka; 5x Vava'u: Matamaka, 'Otea & Tu'anuku; 5x TBU: Makaunga, Talafoou, Navutoka	mamani)	fakame'atokoni.	
Lahi 'o e ngaahi polokalama muimui'i e tu'unga 'o e ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe ne fakahoko	236	121 <ul style="list-style-type: none"> - Fakataha 'e 28 na'e lava fakahoko 'i Tongatapu - Fakataha 'e 26 na'e lava fakahoko 'i Ha'apai - Fakataha 'e 28 na'e lava fakahoko 'i Vava'u - Fetongi ngaahi poe faka'ilonga ki he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe 'e 10; 7x SMAs in TBU: Eueiki, Pangaimotu, Fafa, Fangatapu, Holonga, Makaunga, Ha'atafu; 2x SMAs HP: Faleloa & Pukotala; 2x SMAs in VV: Koloa & Hunga - Fetongi ngaahi Papa ma'u'anga fakamatala 'e 21; 10x VV: Eueiki, Falevai, Hunga, Koloa, Ovaka, Talihau, Ofu, Taunga, Utulei, Utungake; 2x EUA: Futu; 9x TBU: Holonga, Kolonga, Lapaha, Manuka, Nukunuku, Fangatapu - Tu'o 2 hono vakai'i mo hono muimui'i o e ngaahi poe tauhele ika 	Pule'i Makehe Potungāue Toutai Ngaahi Va'a Fengāue'aki – VEPA, Poloseki Halafononga ki ha Ngatai tu'uloa – Poloseki Pangike 'a mamani)	Ke ma'u ha tu'unga faka- 'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa mo e malu fakame'atokoni.	Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a ko ia he ngaahi 'otu motu'. Ke fakalei'i ange 'a e vā fengāue'aki mo e ngaahi kolo.

		(Poe tauhele ika 'e 4 ofi ki 'Eueiki mo e 1 ofi ki 'Atata)			
Ola Ngāue 17: Fakalalaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai faka komesiale					
Lahi 'o e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko ki he ta'u	124	<p style="text-align: center;">317</p> <ul style="list-style-type: none"> - 89 x Tongatapu - 25 x Vava'u - 193 x Ha'apai - 8 x 'Eua - 2 x Niuatoputapu 	<p>Potungāue Toutai</p> <p>Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe</p> <p>Kau toutai</p> <p>Kau faama tofe mo e vasuva</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka- 'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.</p>	<p>Ke toe fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a koia he ngaahi 'otu motu'.</p> <p>Ke fakalelei'i ange 'a e vā fengāue'aki mo e ngaahi kolo.</p>
Lahi e ngaahi tokoni fakatekinikale ki he kau toutai	964	<p style="text-align: center;">257</p> <ul style="list-style-type: none"> - 81 x Tongatapu - 100 x Vava'u - 23 x Ha'apai - 52 x 'Eua - 1 x Niuatoputapu 	<p>Potungāue Toutai</p> <p>Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe</p> <p>Kau toutai</p>	<p>Malu fakame'atokoni</p> <p>Ke ma'u ha tu'unga faka- 'ekonomika tu'uloa 'i he ngaahi kolo</p>	<p>Ke fakalelei'i ange 'a e 'ilo fakatekinikale mo e poto'i ngāue 'o e kau ngāue 'a e Potungāue Toutai ki hono faama'i e tofe, fakakalasi e mata'itofe 'o hono toutai'i, teuteu'i mo e ta tongitongi 'i he tokoni 'a e poloseki ACIAR ke malava ke nau tokoni'i e kau faama tofe ken au malava 'o ngāue pe 'ia nautolu ke a'usia 'enau ngaahi fiema'u.</p> <p>Ke fakalelei'i 'a e ngaahi naunau mo e me'a ngāue ke tokoni'i e ngāue 'a e kau faama tofe.</p> <p>Ke fakalelei'i 'a e tokoni fakapa'anga</p>

					mei' he Pule'anga ke tokoni ki he polokalama faka'ahu ika 'i Tonga ni.
Ola Ngāue 17: Fakalalaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai faka komesiale. (Tongatapu)					
Lahi 'o e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko ki he ta'u	1	89 (TBU) Toutai Mamaha (11) - 8 x Ako Tanaki ola toutai á e Feituú Pulei Makehe fo'ou (2x HP: Koulo & Holopeka; 3x Vava'u: Matamaka, 'Otea & Tu'anuku; 3x TBU: Makaunga, Talafoou, Navutoka) - 2 x Ako Tanaki ola toutai á e Feituú Pulei Makehe motu'a (Hologna & Kanokupolu, Tongatapu) - 1 x Ako ki hono tanaki e fakamatala toutai iiki Ngaahi Kolo (15)	Potungāue toutai Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe Kau toutai iiki SPC mo e ngaahi kupu fengāue'aki kehe 'i he Pasifiki Ngaahi kupu fekau'aki Ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga Kakai e fonua	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.	Ke fakatokolahi e kau ngāue Va'a ki he Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a ki he 'Otu motu Ke toe leleiange ngāue fakataha mo e ngaahi kolo Ke toe leleiange teuteu'i e kau ngāue ke fakalakaange tanaki ngaahi fakamatala toutai. Pea faka'ai'ai hono ngāue'aki e ngaahi naunau faka'ilekitulonika ki hono tanaki e ngaahi fakamatala Ke fakahoko e tanaki fakamatala mei he toutai vaka iiki ki he ngaahi 'otu motu ki tahi Ke malava ke toe fakalakaange hono 'analaiso e ngaai fakamatala toutai ngāue'aki e R-script

		<p>- 7 x Ako ki hono laku fakaiflonga fakangatangata ó e Feitu'u Puleí Makehe fo'ou 2 x VV, 2 x HP, 3 x TBU.</p> <p>- 1 x Ako ki hono ngāue'aki e GPS ki he Feitu'u Pule'i Makehe 'e 8 'i Vava'u</p> <p>- 1 x Ako ki he ngāue'aki e fetu'utaki fakateleletio 'i Vava'u</p> <p>- 4 x Ako ki he ngaahi founa toutai iiki 'i Tongatapu, Vava'u, Ha'apai mo 'Eua</p> <p>Toutai loloto (32) 2 x Ako ki hono ngāue'aki e naunau fakailekitulonika ki he tanaki fakamatala toutai. Na'e fakahoko ki he kau 'Eikivaka, fakafofonga vakatoutai muli pea mo e kau ngāue fo'ou</p> <p>2 x Ako ki he tanaki fakamatala mei he toutai tuna mamaha ngāue'aki 'a e TAIL</p> <p>1 x Ako mo e kau ngāue hū fo'ou mai ki he tanaki'anga fakamatala toutai ko e TUFMAN₂.</p> <p>4 x Ako ki he tanaki data 'o e Mokohunu. 1 x Ha'apai, 2</p>			
--	--	---	--	--	--

		<p>x Tongatapu, 1 x Vava'u</p> <p>12 x Ako ki he tanaki fakamatala toutai</p> <p>2 x Ako fekau'aki mo hono vakai'i e tu'unga 'oku 'i ai e lahi e ika 'i tahi</p> <p>2 x ako fakamanatu e ngāue'aki e tanaki'anga fakamatala 'a e tafa'aki MCS</p> <p>2 x Ako ki he gaue'aki e naunau faka'ilekitulonika ki hono tanaki e fakamatala mei he kau Taulama fakamafai (Observers)</p> <p>1 x Ako ki hono ngāue'aki e polokalama QGIS</p> <p>NIWA</p> <p>4 x Ako ki hono ngāue'aki e R-script ki hono 'analaiso mo lipooti e fakamatala toutai</p> <p>9 x Faama Tofe</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1 x fakafanau tofe - 2 x tokanga'i mo tauhi e fale mo e naunau ki he fakafanau - 2 x tokanga'i mo tauhi e faama tofe - 2 x fakamata'i tofe - 2 x toutai'i e tofe kuo 			
--	--	---	--	--	--

		<p>fakamata</p> <ul style="list-style-type: none"> - 2 x lekooti mo e tanaki fakamatala <p>18 x Ako ki he mokohunu</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1 x fakafanau - 1 x tokanga'i mo tauhi e fale mo e naunau ki he fakafanau - 12 x tokanga'i mo tauhi e faama mokohunu - 1 x ako ki hono fokotu'u e faama mokohunu - 3 x founga hono lekooti mo e tanaki fakamatala ki he mo'ui mo e tupu 'a e mokohunu <p>4 x Ako ki he ngaahi me'amoui fo'ou ke faama</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1 x tanaki e kanahe iiki - 1 x tanaki e uloula'avai - 2 x fokotu'u e naunau ki he faama kanahe mo e uloula'avai 				
Lahi e ngaahi ngāue fakahoko kitu'a	70	<p>81 (TBU)</p> <p>Toutai mamaha (20) 20 x ngāue tokoni ki he kau toutai he hili e fakatamaki tsunami</p> <p>Ngaahi Kolo (51) 5 x Fakataha fakapapau'i e ngaahi Feitu'u pule'i makehe (Fotuha'a, Lotofoa, Fangale'ounga, Fotua, Okoa)</p>	<p>Ngaahi kolo kotoa 'i Tonga</p> <p>Potungāue Toutai</p> <p>Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe</p> <p>Ngaahi kupu fengāue'aki</p> <p>Ngaahi ako'anga</p>	Malu'i e me'atokoni	Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.	Ke fakalelei'i ange 'a e 'ilo fakatekinikale mo e poto'i ngāue 'o e kau ngāue 'a e Potungāue Toutai ki hono faama'i e tofe, fakakalasi e mata'itofe 'o hono toutai'i, teuteu'i mo e ta tongitongi 'i he tokoni 'a e poloseki ACIAR ke malava ke nau tokoni'i e kau faama tofe ken au malava 'o ngāue pe 'ia nautolu ke a'usia 'enau ngaahi fiema'u.

		<p>4 x Fakataha mo e ngaahi kupu fengāue’aki (2 x fakataha mo kaungāue ‘Ofisi Palasi, 2 x Poate Taulanga)</p> <p>18 x Fakataha mo e ngaahi kolo kaunga’api ‘o e ngaahi Feitu’u Pule’i makehe</p> <p>20 x ngāue tokoni ki he kau toutai he hili e fakatamaki tsunami</p> <p>Ngaahi fanongonongo</p> <ul style="list-style-type: none"> - 5 x Nusipepa Kele’a, - 5 Letio <p><u>Toutai loloto (262)</u></p> <p>262 x ko engaahi ngāue toko ia ki he ngaahi fiema’u ‘utu e ngaahi vaka, tanaki e ngaahi fakamatala toutai mei he kau ‘eikivaka, ngaahi fakamatala toutai mei he kau toutai , polokalama fakatau ika</p> <p><u>Faama ika (57)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - 45 x faama tofe - 6 x founga faama’i e vasuva 	<p>Ngaahi kautaha tokoni fakapa’anga</p> <p>Kau ‘eikivaka toutai</p> <p>Kau toutai palu</p> <p>Ngaahi Kosilio Toutai pea mo e kautaha kakai fefine toutai</p> <p>Kau faama tofe mo e vasuva</p>		<p>Ke toe leleiange ngaahi naunau mo e me’angāue ke tokoni ki he ngāue ki he tofe</p> <p>Ke fakalelei’i ‘a e tokoni fakapa’anga mei’ he Pule’anga ke tokoni ki he polokalama faka’ahu ika ‘i Tonga ni.</p> <p>Ke fakalalaka mo lelei hono tanaki e ngaahi fakamatala toutai pea mo vave hono fakahū mo ‘analaiso ke tokoni ki he ngaahi faitu’utu’u ni</p>
--	--	---	---	--	--

		6 x faama mokohunu			
Ola ngāue 17: Fakalalaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai fakakōmesiale. (Vavau.)					
Lahi e ngaahi ako tokoni'i mo fakalalaka'i e 'ilo 'a e kau ngāue	1	<p>-1 Ako ki he ngaahi founa toutai iiki ki he kau toutai 'e took 6 mei Hunga SMA, Falevai SMA and Ovaka SMA.</p> <p>- 1 Ako ki hono ngāue'aki 'a e GPS ki he kau toutai 'e took 23 mei Ovaka SMA, Nuapapu SMA, Kapa SMA, Taunga SMA, Olo'ua SMA, Holeva SMA, Makave SMA pea mo Tefisi SMA.</p> <p>- 1 x Ako ki hono ngāue'aki 'a e me'angāue fakateletio ki he kau toutai 'e 23 mei Ovaka SMA, Nuapapu SMA, Kapa SMA, Taunga SMA, Olo'ua SMA, Holeva SMA, Makave SMA mo Tefisi SMA.</p> <p>- 2 Ako ki hono tanaki 'o e ola toutai mo hono fakapapu'i 'oku faipau ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e lao 'i Tefisi mo 'Oloua.</p> <p>- 1 lava mo e ako ngāue'aki e 'initaneti ki he teitapeisi 'o e laiseni.</p> <p>- 1 lava mo e ako</p>	Potungāue Toutai Kau Faama Ngaahi Kolo Pule'i makehe	Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.	Ke fakatokolahi 'a e kaungāue ki he SMA 'i he ngaahi 'out motu. Ke toe leleiange mo vaofiange 'a e fengāue'aki mo e ngaahi kolo.

		<p>fakalotofale ki he ngaahi founa 'o hono ngāue'aki mo fakapapau'i 'oku fakahoko totonu e ngaahi lao toutai.</p> <p>- 1 ako ki hono sitoka 'o e ngaahi feitu'u 'e 7 'oku faama'i ai e e vasuva.</p> <p>- 1 ako fakamata tofe ki he kau faama tofe kau ai 'e kau faama fo'ou.</p>			
Lahi 'o e ngaahi ako ki tu'a.	20	<p>- 28 Ngaahi fakataha ko hono muimui'i ofi pe 'o e ngaahi SMA 'i he ngaahi kolo</p> <p>- 1 fakataha 'a e komiti pule 'a Okoa. CCMP</p> <p>- 1 Fakataha mo 'Utui mo e ngaahi kolo kaungaapi</p> <p>-2 laku poe kolo Feitu'u Pule'i Makehe</p> <p>-32 tanaki ola toutai</p> <p>-890 tohi ngofua uta me'atahi ki muli</p> <p>-7 tanaki fakamatala toutai mei he vaka toutai palu</p> <p>-6 setifikeiti ngofua fakaata</p>	<p>Potungāue Toutai</p> <p>Kau Faama</p> <p>Ngaahi Kolo Pule'i makehe</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.</p>	<p>Ke fakatokolahi 'a e kaungāue ki he SMA 'i he ngaahi 'out motu.</p> <p>Ke toe leleiangē mo vaofiange 'a e fengāue'aki mo e ngaahi kolo.</p>

		<p>ke 'utu</p> <p>-4 fakatau ika</p> <p>-1 fakataha 'a e Komiti Tofe</p> <p>-473 ngāue ki hono puke toutai taefakalao</p> <p>-2 fokotuu papa fakamatala Matamaka SMA</p>			
<p>Ola ngāue 17: Fakalalakaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai fakakōmesiale. (Haapai.)</p>					
<p>Lahi 'o e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko ki he ta'u</p>	1	<p>90 (Ha'apai)</p> <p>74 x ngāue ki he tofe (Felemea Community, Selita Lolohea, 'Akata Tonga'onevai, Sione Talanoa Molisi, Sanitini Ofakineiafu, Mele Tongileo.</p> <p>15 x fakataha fakakuata SMA (Felemea,Uiha, Ha'afeva, Kotu, Matuku, `O`ua, Fono, Mango, Nomuka, Mui-toa, Haano, Pukotala, Fakakakai, Lofanga, Moungaone,)</p> <p>1 x Ako PMS (kau ngāue)</p>	<p>Potungāue Toutai</p> <p>Kau faama tofe</p> <p>17 ngaahi kolo pule'i makehe</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka- 'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.</p>	<p>Fakatokolahi 'a e kau ngāue</p> <p>Pule'i e taimi</p>
<p>Lahi 'o e ngaahi ako ki tu'a</p>	29	<p>47 (Ha'apai)</p> <p>4 x tauhi 'o e vaka</p> <p>2 x monomono kupenga</p>	<p>Kau toutai</p> <p>NGaahi kolo matatahi</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka- 'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo</p>	<p>Fakatokolahi 'a e kau ngāue</p> <p>Pule'i e taimi.</p>

		<p>4 x ako ki he naunau toutai</p> <p>18 x ngaahi tohi fakaongoongolelei</p> <p>13 x tokanga'i e toutai ta'e fakalao</p> <p>6 x Ngāue ki he vasuva</p>		<p>matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.</p>	
<p>Ola ngāue 17: Fakalalakaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai fakakōmesiale. ('Eua)</p>					
<p>Lahi 'o e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko ki he ta'u</p>	<p>1</p>	<p>3 ('Eua)</p> <p>1 x Ako ki he PMS mo e toe siofi e tu'utu'uni ngāue</p> <p>1 x Kau ki he fakataha fa'u palani 'a e Potungāue</p> <p>1 x ako ki he toutai tuna mamaha mo hono tanaki fakamatala</p>	<p>Potungāue Toutai</p> <p>Kau toutai 'a 'Eua</p> <p>Komiti toutai 'a 'Eua</p> <p>3 x Kolo pule'i makehe</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.</p>	<p>Fakatokolahi 'a e kau ngāue Pule'i e taimi.</p>
<p>Lahi 'o e ngaahi ako ki tu'a</p>	<p>0</p>	<p>52 ('Eua)</p> <p>1 x Savea faka'ekonomika fakasosiale</p> <p>3 x fakataha ngaahi kolo tu'u matatahi pule'i makehe = 20</p> <p>1 x fakataha fakakulupu</p>	<p>Potungāue Toutai</p> <p>Ngaahi kolo pule'i makehe (Houma and Tufuvai, Futu)</p> <p>Kau toutai 'a 'Eua</p> <p>Kakaki 'o 'Eua</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei</p>	<p>Fakatokolahi 'a e kau ngāue Pule'i e taimi.</p>

		<p>1 x Ako ki he tauhi e lao toutai</p> <p>5 x Polokalama Fakatau atu e ika</p> <p>2 x Fakataha mo e komiti pule 'a 'Eua</p> <p>1 x Ako ki he tanaki 'o e ola toutai tuna mamaha</p> <p>1 x tanaki fakamatala toutai me l he ngaahi kolo pule'i makehe</p> <p>1x savea ki he ngaahi fakatamaki 'i he 'elia 'o e toutai</p>	<p>2 x Kolo pule'i makehe</p> <p>1 x Komiti pule 'a 'Eua</p>	<p>tu'uloa'.</p>	
--	--	--	--	------------------	--

Ola Ngāue 17: Ola ngāue 17: Fakalalakaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai fakakōmesiale. (Niuatoputapu)

Lahi 'o e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko ki he ta'u	1	<p>2 (NTT)</p> <p>Faama (Tofe)</p> <p>1 x Faama tofe 'ahi'ahi</p> <p>1 x ngāue ki he ngaahi 'elia ke fakahoko ai e faama</p>	<p>Potungāue Toutai</p> <p>Ngaahi kolo pule'i makehe</p> <p>Kautaha toutai</p> <p>Kau toutai 'o Niuatoputapu</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.</p>	<p>Fakatokolahi 'a e kau ngāue</p> <p>Pule'i e taimi.</p>
Lahi 'o e ngaahi ako ki tu'a	0	<p>1 (NTT)</p> <p>Ngāue ki he ngaahi 'elia ke faama'i ai e ngaahi me'amo'ui 'o 'oseni</p>	<p>Potungāue Toutai</p> <p>Ngaahi kolo pule'i makehe</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o</p>	<p>Fakatokolahi 'a e kau ngāue</p> <p>Pule'i e taimi.</p>

			Kautaha toutai Kau toutai 'o Niutopotapu	e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.	
Ola Ngāue 17: Ola ngāue 17: Fakalalakaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ke fakahoko 'e he ngaahi 'otu motu ki he kakai, ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai fakakōmesiale. (Niuafou)					
Lahi 'o e ngaahi ako taukei ngāue ne fakahoko ki he ta'u	o	o (NFO)	Potungāue Toutai Ngaahi kolo pule'i makehe Kautaha toutai Kau toutai 'o Niutopotapu	Ke ma'u ha tu'unga faka- 'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.	Fakatokolahi 'a e kau ngāue Pule'i e taimi.
Lahi 'o e ngaahi ako ki tu'a	o	o	Potungāue Toutai Ngaahi kolo pule'i makehe Kautaha toutai Kau toutai 'o Niuafou	Ke ma'u ha tu'unga faka- 'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.	Ko e 'ofisa toki ngāue fo'ou. Fihia he fakangatangata 'o e covid - 19 Fiema'u ha ako'i makehe 'o e tokotaha ni
Ola Ngāue 18: Fakatupulekina 'a e fakatotolo ki he toutai loloto mo e toutai mamaha, muimui'i mo vakai'i 'a e tu'unga 'o e me'a mo'ui 'oku 'i ai' ke tokoni ki he fai tu'utu'u ni.					
Toutai Mamaha					
Lahi 'o e savea ki he tu'unga 'oku 'i ai 'a e	5	5			Fakatokolahi e kau ngāue

me'amo'ui 'o e tahi mamaha mo e tahi loloto.		1 x Savea creel 1 x Savea maketi 1 x Fakamatala ola toutai 'o e FPM	Potungāue Toutai Ngaahi kolo FPM VEPA (NGO's) Poloseki R2R Pule'anga Tonga	Ke ma'u ha tu'unga faka- 'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.	Time management.
Lahi 'o e ngaahi lipooti fakasaienisi 'oku fakahū atu fakalotofale, fakafeitu'u mo fakatu'apule'anga.	12	6 1 x fakamatala mo e ngaahi kalafi ki he savea creel 1 x fakamatala mo e ngaahi kalafi ki he savea maketi 1 x fakamatala mo e kalafi ki he fakamatala toutai mei he FPM	Potungāue toutai Pule'anga Tonga Kau tanaki fakamatala ola toutai 'i he ngaahi FPM mo e ngaahi kolo FPM	Ke ma'u ha tu'unga faka- 'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.	Fakatokolahi e kau ngāue
Ola Ngāue 18: Fakatupulekina 'a e fakatotolo ki he toutai loloto mo e toutai mamaha, muimui'i mo vakai'i 'a e tu'unga 'o e me'a mo'ui 'oku 'i ai' ke tokoni ki he fai tu'utu'u ni.					
Toutai Loloto					
Lahi 'o e savea ki he tu'unga 'oku 'i ai 'a e me'amo'ui 'o e tahi mamaha mo e tahi loloto.	5	5 Toutai loloto - Savea 'o e Tuna - Savea 'o e toutai palu - Savea 'o e ngūfeke - Savea ki he toutai tuna	Potungāue Toutai SPC/ FFA & WCPFC Kau toutai mo e ngaahi kautaha toutai Kau toutai tuna, palu,	Ke ma'u ha tu'unga faka- 'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.	Ako 'a e SPC ki he ngaai polokalama faka'elekitulonika ki he tanaki data. Peseti 'e 100% 'a hono tanaki 'o e ngaahi fakamatala toutai mei he loka mo e fakahifo mei he ngaahi vaka 'oku laiseni ke nau toutai

		'i he mamaha - Savea ki eh paiolosia 'o e me'amo'ui 'o 'oseni	ngūfeke mo e toutai tuna mamaha Pule'anga 'o Tonga	Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'. Tokangaekina e Malu 'o e me'atokoni	fakakomesiale. Ke fakahoko 'a e tanaki fakamatala toutai mei he tuna 'i he mamaha 'i Tongatapu mo Ha'apai ngāue'aki 'a e TAILS. Fakalalaka 'o e toutai ngūfeke. Toutai Mounu 'i he poloseki NIWA.
Lahi 'o e ngaahi lipooti fakasaienisi 'oku fakahū atu fakalotofale, fakafeitu'u mo fakatu'apule'anga.	6	6 Lipooti fakata'u mo fakakuata 'o e tu'unga 'oku 'i ai e palu, tuna, ngūfeke, mo e tuna mamaha (4) - Lipooti 'o e Tuna - Lipooti 'o e palu - Lipooti 'o e tuna 'i he mamaha - Lipooti Ngūfeke - Lippoti fakata'u ki he 'oku fakahū atu ki he ngaahi kautaha fakafetiu'u mo e kautaha fakavaha'a pule'anga. (2) Lipooti fakata'u Konga 1 Lipooti fakata'u 'o e ola toutai ki he WCPFC mo e SPC.	Potungāue Toutai SPC/ FFA & WCPFC Ngaahi Kautaha Toutai Kau toutai Tuna, Palu, tuna mamaha, ngūfeke Pule'anga 'o Tonga	Ke ma'u ha tu'unga faka- 'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'. Tokangaekina e Malu 'o e me'atokoni	Ngaahi ako: <i>i.</i> Ako ki hono 'analaiso e ola toutai ngāue'aki e R <i>ii.</i> Ako ki eh ngāue'aki e mape - Quantum GIS mapping <i>iii.</i> Ako ki hono 'analaiso fakapaolosia e ola toutai. Malava ke fa'u ha ngaahi lipooti fakasaienisi ngāue'aki e R.
Ola Ngāue 19: Hiki hake 'a tu'unga tonu mo falala'anga 'o e tanaki fakamatala toutai mo hono ngaahi sisitemi tanaki mo 'analaiso ke tokoni ki he faitu'utu'uni					

Ola 'o e Toutai Faka-Fa'ahinga

Toutai Valu

Tepile 6: Ola 'o e toutai (mt) mei he ngaahi vaka toutai fakalotofonua mei Siulai 2021 – Sune 2022.

Flag	YY	MM	ALB	BET	BLM	BUM	DOL	GBA	SFA	MAK	PBF	BAC	SSP	SMA	SKJ	MLS	SWO	WAH	YFT	Grand Total (MT)	
TO	2021	Jul	0.6	1.2	0.0	2.3	0.8	0.0	0.3	0.2				0.1	0.1	0.0	0.2	1.0	0.2	3.9	10.9
		Aug	1.2	1.3		5.0	3.6	0.0	1.1	0.2				0.7	0.4	0.0	0.8	0.9	0.7	11.6	27.4
		Sep	0.7	1.8		6.3	3.5	0.0	0.5					0.4	0.2	0.1	1.1	1.2	0.3	8.7	24.9
		Oct	0.9	1.1		3.8	1.4	0.0	0.6	0.1				0.1	0.1	0.0	5.0	0.8	0.4	13.6	27.9
		Nov	0.5	0.3		1.0	0.8	0.0	0.3	0.1				0.0	0.1	0.0	1.2	0.1	0.4	9.4	14.3
		Dec	0.2	0.3		2.0	1.0	0.0	0.2	0.2				0.0	0.0		0.9	0.8	0.8	31.8	38.2
	2022	Jan	0.2	0.4	2.7		1.3	0.0	0.2	0.1				0.0	0.0		0.2	0.1	0.6	28.4	34.1
		Feb	0.1	0.6	0.8		0.8	0.0	0.1								0.1	0.1	0.2	11.9	14.5
		Mar	0.6	1.5	2.8		0.8	0.0	0.3					0.0			0.2	0.4	0.1	7.7	14.2
		Apr	1.0	5.9	1.5		0.7	0.0	0.2		0.1			0.0	0.0			1.2	0.1	8.7	19.4
		May	2.4	2.1	1.2		2.6	0.0	0.7	0.1			0.0	1.4	0.2	1.2	2.6	0.2	0.3	11.3	26.4
		Jun	3.4	2.1	0.8		3.2		0.2	0.3				0.8	0.0	0.0	0.4	0.8	0.3	8.6	20.9
TOTAL SPECIES			11.8	18.7	9.6	20.4	20.6	0.2	4.7	1.2	0.1	0.0	3.5	1.1	1.4	12.6	7.5	4.3	155.4	273.1	

Tepile 7: Ola 'o e toutai (mt) 'o e ngaahi vaka toutai muli mei Siulai 2021- Sune 2022.

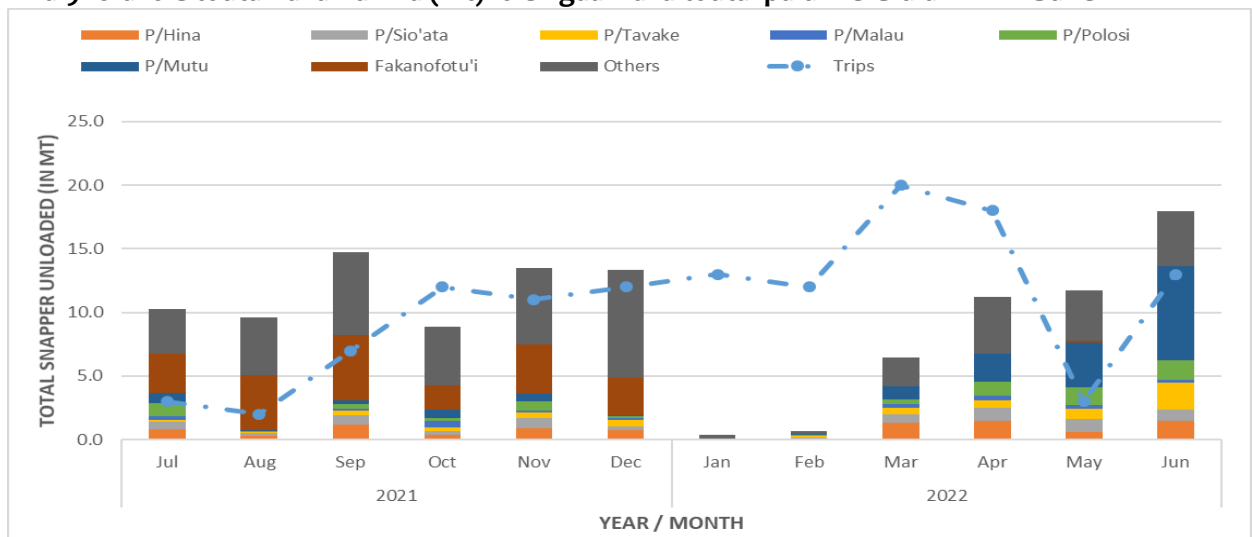
FLAG	YY	MM	ALB	BET	BLM	BUM	BSH	DOL	SPN	SFA	MAKO SHARKS	OCS	LAG	OTH	SSP	SMA	SKJ	MLS	SWO	WAH	YFT	Grand Total (MT)
FFV	2021	Jul	64.3	9.3	0.8	4.6	3.7	0.5		0.8	1.1	3.2		0.1	2.0	0.1	3.5	1.8	1.0	5.1	30.9	132.6
		Aug	89.0	8.0	1.1	4.7	2.8	0.4	0.2	0.6	0.5	1.6	0.1	0.2	1.2	0.5	6.7	1.7	0.5	4.3	25.8	149.8
		Sep	66.3	12.2	1.4	2.9	1.3	0.7		0.5	0.0	2.3		0.0	1.3	0.3	3.4	4.2	1.4	3.0	25.9	127.2
		Oct	65.5	9.7	1.3	3.8	2.7	0.6		0.2	0.2	3.2			0.6		1.5	4.9	0.3	2.9	30.4	127.7
		Nov	30.7	4.0	0.4	2.8	3.5	0.2		0.1	0.3	2.6			0.6	0.2	1.6	4.0	1.6	1.8	11.1	65.5
		Dec	41.5	6.6		3.5	2.8	0.3		0.2	0.8	1.8			0.1	0.2	0.5	1.2	1.1	1.4	15.3	77.3
	2022	Jan	16.3	2.8		4.8	2.8	0.0		0.1	0.1	0.6			0.2		0.3	0.2	0.1	1.3	12.7	42.4
		Feb	18.9	1.7	0.1	3.0	2.1	0.0		0.0	0.1	0.3			0.1		0.1	0.1	0.4	0.7	8.8	36.4
		Mar	32.2	2.6		3.6	2.4	0.1		0.2	0.1	0.7			0.3		0.6	0.1	0.2	1.2	24.9	69.2
		Apr	28.2	2.5		2.9	1.4	0.2		0.1	0.1	0.4			0.2		0.3	0.3	0.2	0.9	30.4	68.1
		May	37.3	3.7		1.6	1.8	0.4		0.1	0.1	0.7			0.5		4.7	0.6	0.2	1.3	26.5	79.4
		Jun	24.6	3.2		0.5	2.5	0.6		0.2	0.1	0.9			0.5		0.8	0.5	0.2	0.5	18.8	53.9
TOTAL SPECIES			514.7	66.4	5.0	38.8	29.6	4.1	0.2	2.9	3.4	18.3	0.1	0.3	7.5	1.2	24.1	19.6	7.2	24.4	261.5	1029.4

Toutai Loloto (Palu)

Tepile 8: Ola 'o e toutai fakamahina 'o e ngaahi vaka toutai palu mei Siulai 2021 – Sune 2022.

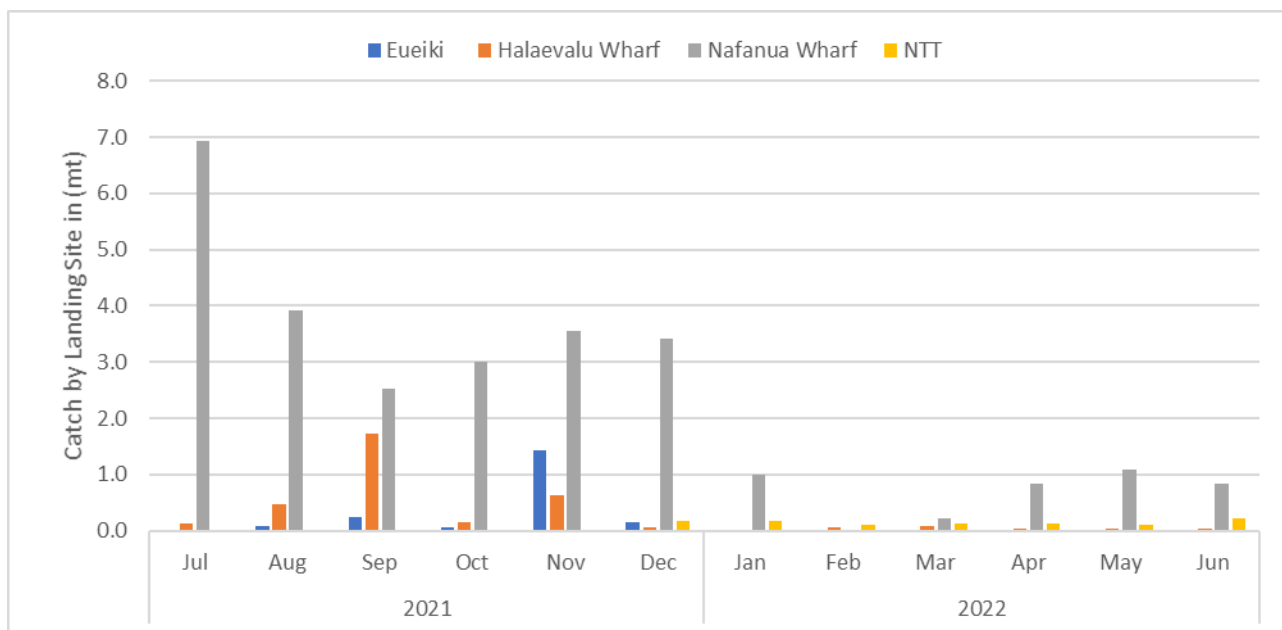
YY	MM	Trips	P/Hina	P/Sio'ata	P/Tavake	P/Malau	P/Polosi	P/Mutu	Fakanofotu'i	Others	Monthly Total
2021	Jul	3	0.8	0.6	0.2	0.3	1.0	0.9	3.0	3.5	10.3
	Aug	2	0.3	0.2	0.1	0.0	0.0	0.1	4.3	4.6	9.6
	Sep	7	1.2	0.8	0.3	0.2	0.4	0.3	5.1	6.5	14.7
	Oct	12	0.4	0.3	0.3	0.5	0.3	0.6	1.9	4.6	8.9
	Nov	11	0.9	0.8	0.5	0.1	0.7	0.6	3.9	6.0	13.5
	Dec	12	0.8	0.3	0.5	0.2	0.1	0.1	2.9	8.6	13.4
2022	Jan	13	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	0.3	0.4
	Feb	12	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	0.3	0.7
	Mar	20	1.3	0.6	0.6	0.3	0.3	1.0	0.0	2.3	6.5
	Apr	18	1.5	1.0	0.6	0.3	1.1	2.2	0.0	4.5	11.2
	May	3	0.6	1.0	0.8	0.3	1.4	3.6	0.1	4.0	11.8
	Jun	13	1.5	0.9	2.1	0.2	1.6	7.4	0.0	4.3	18.0
Total Species		126	9.4	6.5	6.0	2.5	6.9	16.9	21.1	49.5	118.8

Fika 9: Ola 'o e toutai fakamahina (mt) 'o e ngaahi vaka toutai palu mei Siulai 2021 – Sune 2022.



Toutai Vaka iiki

Fika 9: Ola 'o e toutai fakamahina mei he toutai tuna mamaha mei he ngaahi feitu'u fakahifo'anga (Halaevalu wharf, Vava'u mo Nafanua wharf, 'Eua mo Niutatoputapu) mei Siulai 2021 – Sune 2022.



Toutai Ngūfeke

Tepile 9: Ola 'o e toutai (kg) 'o e Ngūfeke saianiti taiamoni mo e ngūfeke neon 2021/22 FY.

YY	MM	DBNo	DBW	NFNo	NFW	Total (KGS)
2021	JUL	1	106	4	11.6	122.6
2022	APR	3	33.5	5	19.5	53
	MAY	8	127.6	15	71.3	198.9
	JUN	20	339.2	46	213.5	552.7
	TOTAL	32	606.3	70	315.9	927.2

Faama'i 'o e ika

Fika 10: Fokotu'u mo fetuku 'o e fanga ki'i mokohunu iiki 'o tufaki ki he ngaahi kolo SMA. Ko e fanga ki'i fo'i nga'ito 'oku nau feinga ke nau mo'ui 'i he ngaahi 'ataakai fo'ou.



Tepile 10: Fanga ki'i mokohunu iiki mo e ngaahi kolo SMA

SMA Communities	Number of juveniles	Size (Length)
Fangatapu – (Trial)	100	5.4
Pangai (Haapai) – (Trial)	100	4.8
Hihifo (Ha'apai) – (Trial)	100	5.1
Talafoou	1500	2.02 cm
Manuka	1500	2.02 cm
Nukuleka	1500	2.02 cm
Pangaimotu (Tongatapu)	2000	2.5 cm
Koloa (Vava'u)	1500	2.48cm
Makave (Vava'u)	1500	2.41 cm

Faama 'ahi'ahi 'o e uloula 'a vai mo e kanahe

Fika 11: Ngaohi 'o e 'a ika ke fua mo sitoka ki ai 'a e uloula 'a vai.



Fika 12: Ngaohi mo fokotu'u 'a e ika ki he kanahe.



Tepile 11: Ko e lahi 'e kanahe mo e uloula 'a vai 'i he 'a.

Species	Stock Density (Juveniles)	Size (Body length)
Mullet fish	564	12.5 cm
Shrimp	631	6.33 cm

Faama Tofe

Tepile 12: Lahi 'o e ngaahi faama

Number of Pearl Farm established in Tonga						
Owner	Active/ Not Active	Tongatapu	Vava'u	Ha'apai	Niua Toputapu	Total by Owner
Private	Active	1	20	7	-	28

Farmer	Not Active	1	-	-	-	1
Ministry of Fisheries	Active	5	3	1	1	10
	Not Active	-	-	-	-	0
Total by Region		6	23	8	1	38

Tafa'aki ki he komiuniti

Fika 13: Ako ki he founga toutai iiki ki he ngaahi kolo pule'i makehe 'i Ha'apai mo Vava'u.



Va'a Toutai Mamaha

Tafa'aki ki he toutai mamaha

Savea creel

Tepile 13: Famili 'o e ika 'oku lahi toutai'i 'i Tongatapu.

Family	Nb samples	Avg size (cm)
Scaridae	1312	26.3
Acanthuridae	1162	22.7
Siganidae	635	19.6
Mullidae	233	24.8
Lethrinidae	221	25.4
Carangidae	138	26.0
Palinuridae	128	11.3

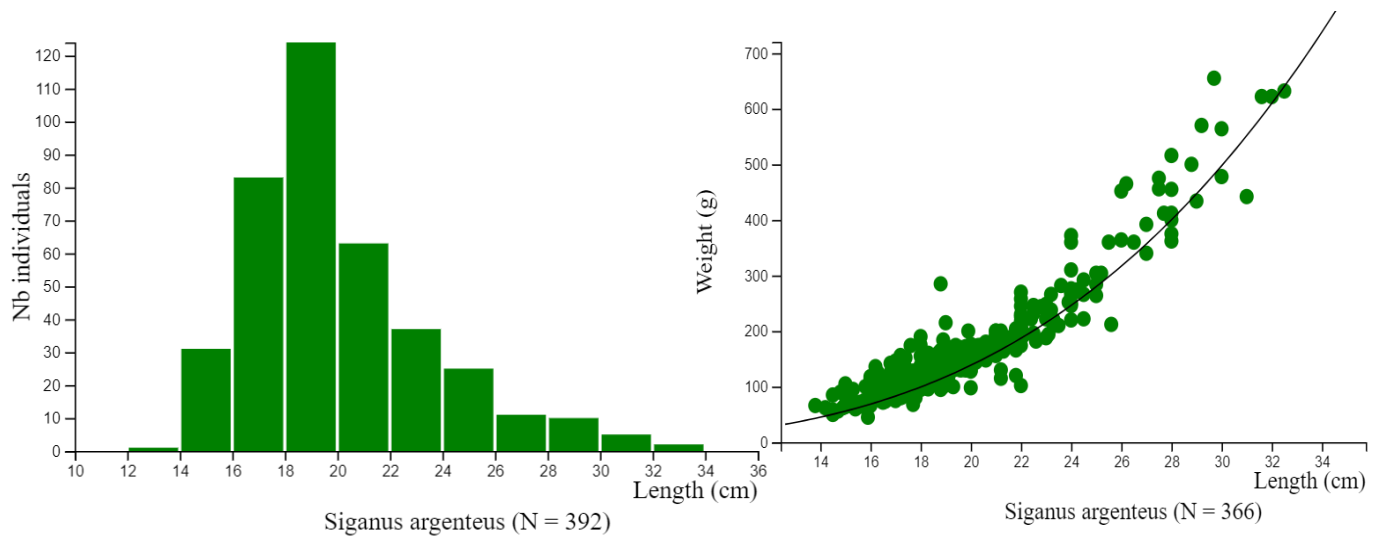
Family	Nb samples	Avg size (cm)
Holocentridae	112	20.5
Kyphosidae	36	27.2
Serranidae	36	29.5
Labridae	35	27.8
Loliginidae	24	11.6
Lutjanidae	15	25.3
Haemulidae	11	31.1
Diodontidae	9	52.8
Octopodidae	8	22.6
Scyllaridae	8	18.0
Tetraodontidae	8	27.1
Priacanthidae	7	25.8
Muraenidae	7	91.4

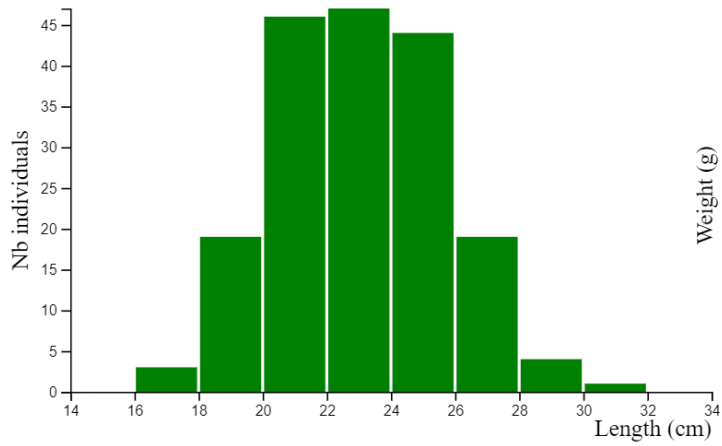
Tepile 14: Fa'ahinga 'o e me'a mo'ui mei tahi 'oku lahi taha hono toutai'i 'i Tongatapu.

Species	Nb samples	Avg size (cm)
<i>Siganus argenteus</i>	392	19.8
<i>Ctenochaetus striatus</i>	385	17.8
<i>Acanthurus lineatus</i>	328	20.1
<i>Naso unicornis</i>	251	32.1
<i>Chlorurus spilurus</i>	183	22.9
<i>Scarus oviceps</i>	179	27.1
<i>Siganus spinus</i>	156	16.5
<i>Selar crumenophthalmus</i>	134	25.8
<i>Scarus globiceps</i>	124	22.8
<i>Scarus schlegeli</i>	113	25.1

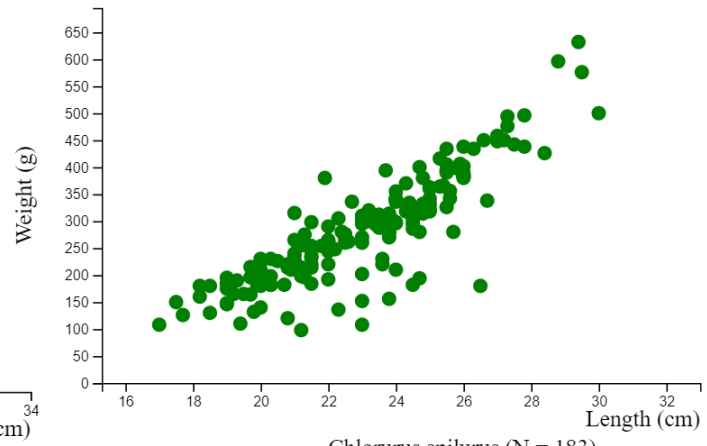
Species	Nb samples	Avg size (cm)
Parupeneus barberinus	91	25.9
Siganus punctatus	85	24.2
Scarus frenatus	83	27.5
Sargocentron spiniferum	80	21.2
Lethrinus harak	80	24.2
Scarus altipinnis	79	32.3
Chlorurus japanensis	77	23.0
Calotomus carolinus	73	31.0
Scarus rivulatus	69	27.6
Naso lituratus	68	23.0

Fika 14: Vahevahe 'o e lalahi mo e felalave'i 'o e lalahi mo e mamafa ki he fa'ahinga me'a mo'ui 'e 5 'oku lahi hono toutai'i.

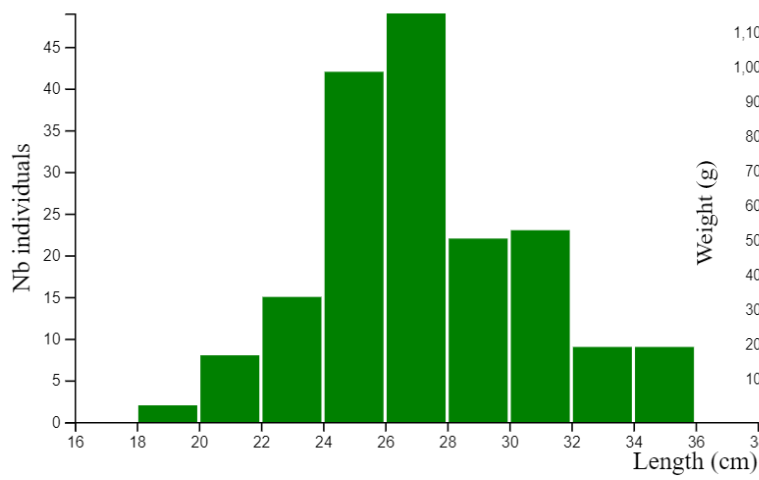




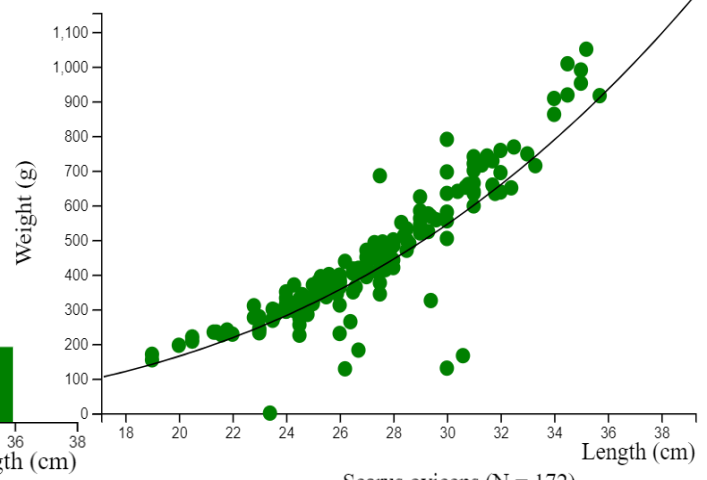
Chlorurus spilurus (N = 183)



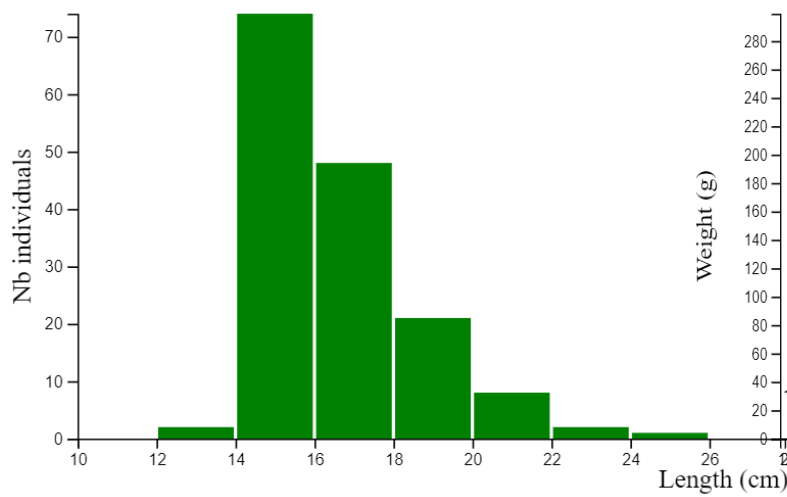
Chlorurus spilurus (N = 183)



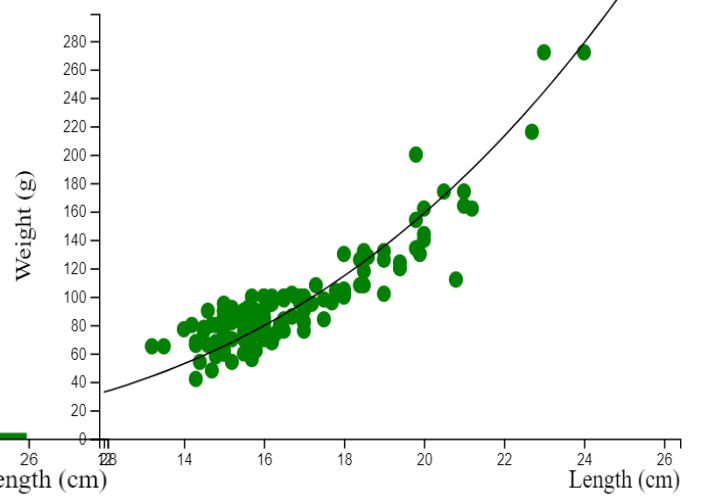
Scarus oviceps (N = 179)



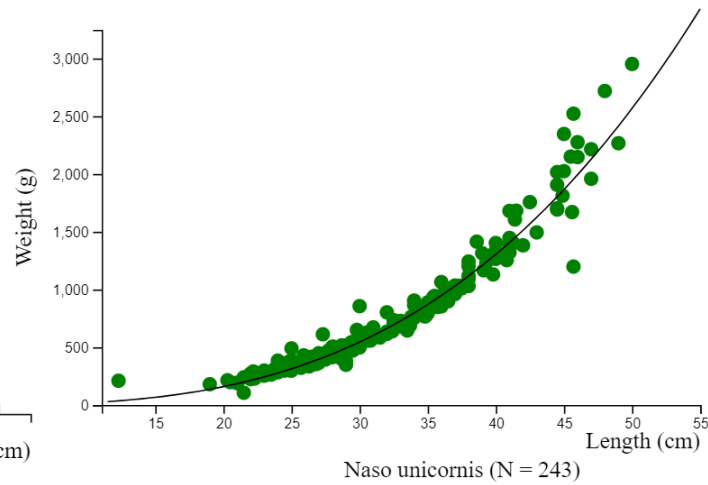
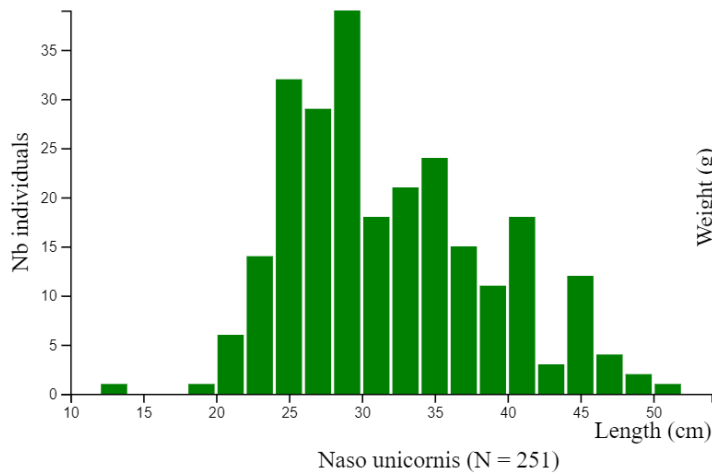
Scarus oviceps (N = 172)



Siganus spinus (N = 156)

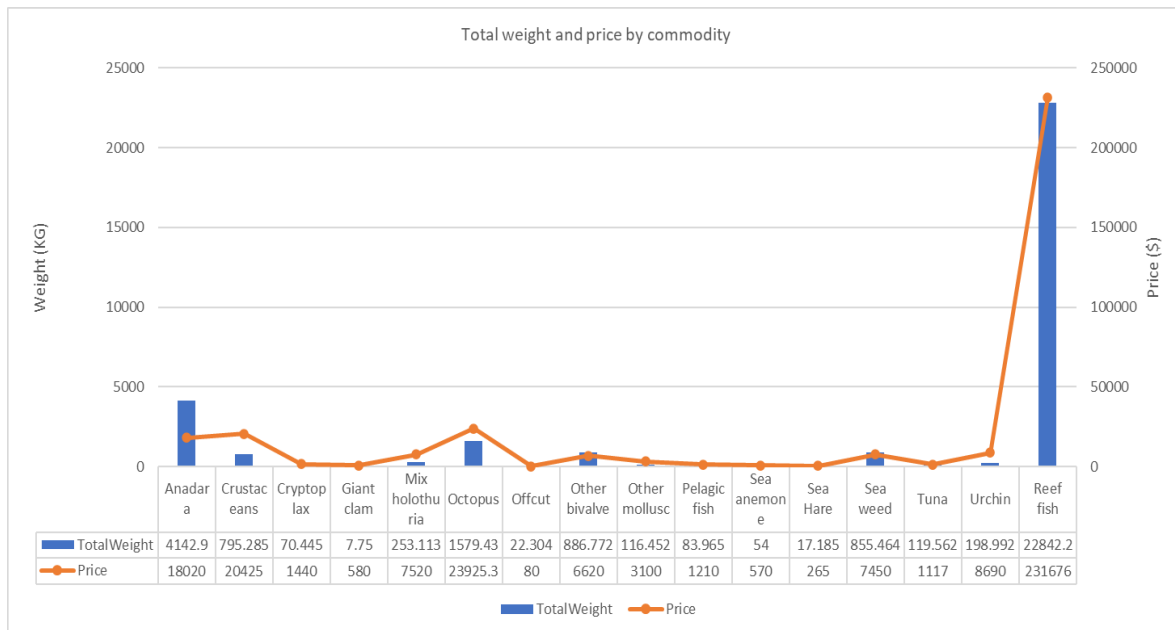


Siganus spinus (N = 156)



Savea maketi

Fika 15: Lahi mo e mahu'inga fakalukufua 'o e fa'ahinga 'o e me'atahi 'oku fakatau atu 'i he ngaahi maketi fakatau ika.



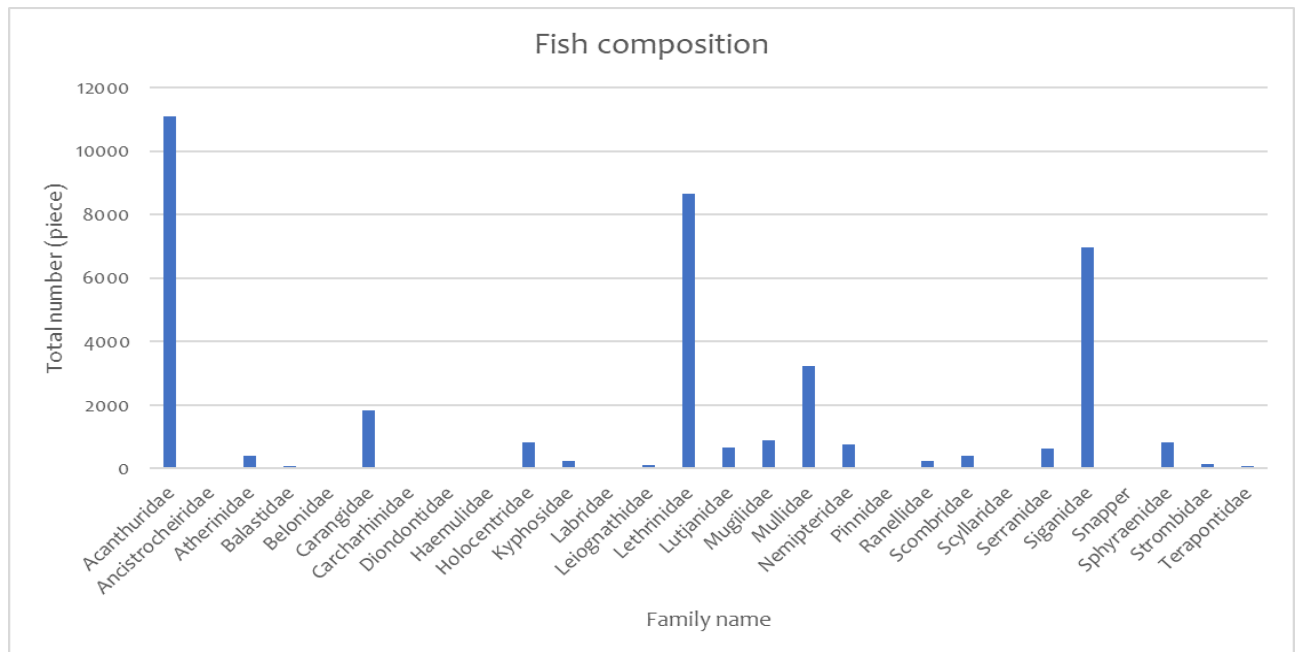
Fakamatala ola toutai mei he FPM

Tepile 16: . Fakamatala toutai 'o e ngaahi FPM 'oku tanaki ki he 'ofisi toutai.

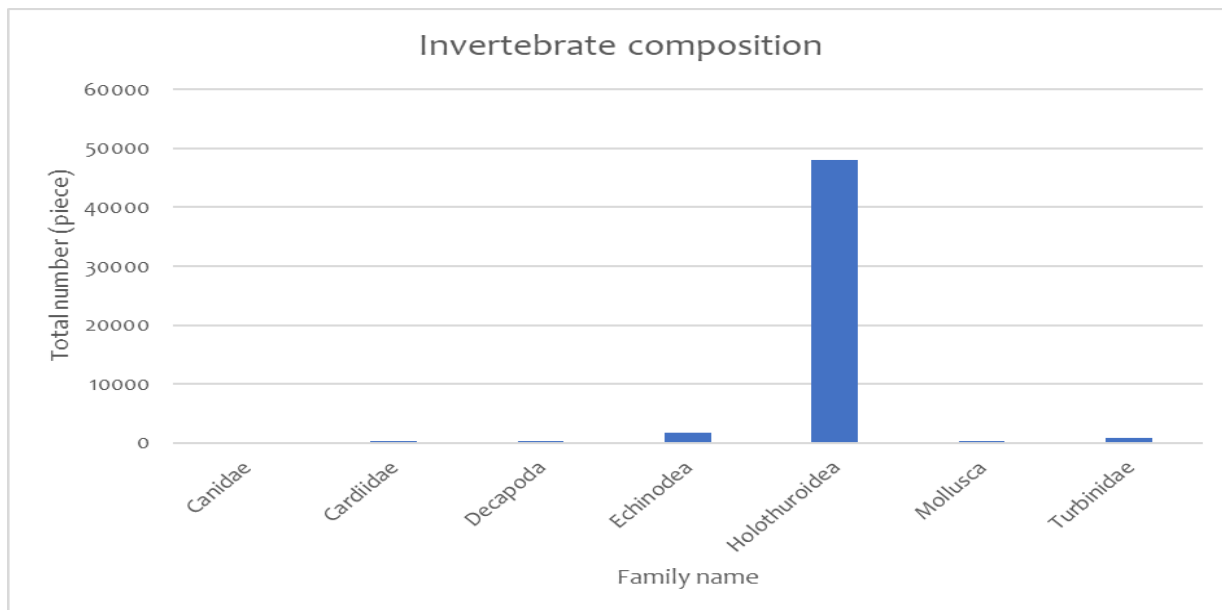
Region	SMA community	2021							2022						
		Jun	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	Feb	Mar	Apr	May	Jun	Jul	
Ha'apai	Felemea	x				x	x		x	x	x	x	x		
	Fonoifua		x	x	x										
	Ha'ano			x	x										
	Ha'afeva				x										

	Kelefesia		x											
	Kotu	x	x	x	x	x								
	Mango		x	x	x									
	Matuku	x												
	Mo'unga'one						x							
	Muitoa	x	x				x							
	Nomuka	x	x	x	x	x	x							
	'O'ua	x	x			x	x						x	x
	Pukotala						x							
Tongatapu	Tonumea	x	x	x	x									
	'Eueiki	x	x	x	x	x	x							
	Ha'atafu	x	x											
	Holonga						x			x	x	x	x	
	Kolonga	x	x	x	x	x								
Vava'u	Manuka			x	x									
	Nukuleka									x	x			
	Falevai	x		x	x	x	x	x				x	x	
	Hunga					x	x							
	Kapa	x		x	x	x	x				x	x	x	
	Koloa		x											
	Lape					x	x							
	Makave	x		x	x	x							x	x
Ovaka	Ofu				x									
	Ovaka		x	x	x	x	x			x	x	x	x	

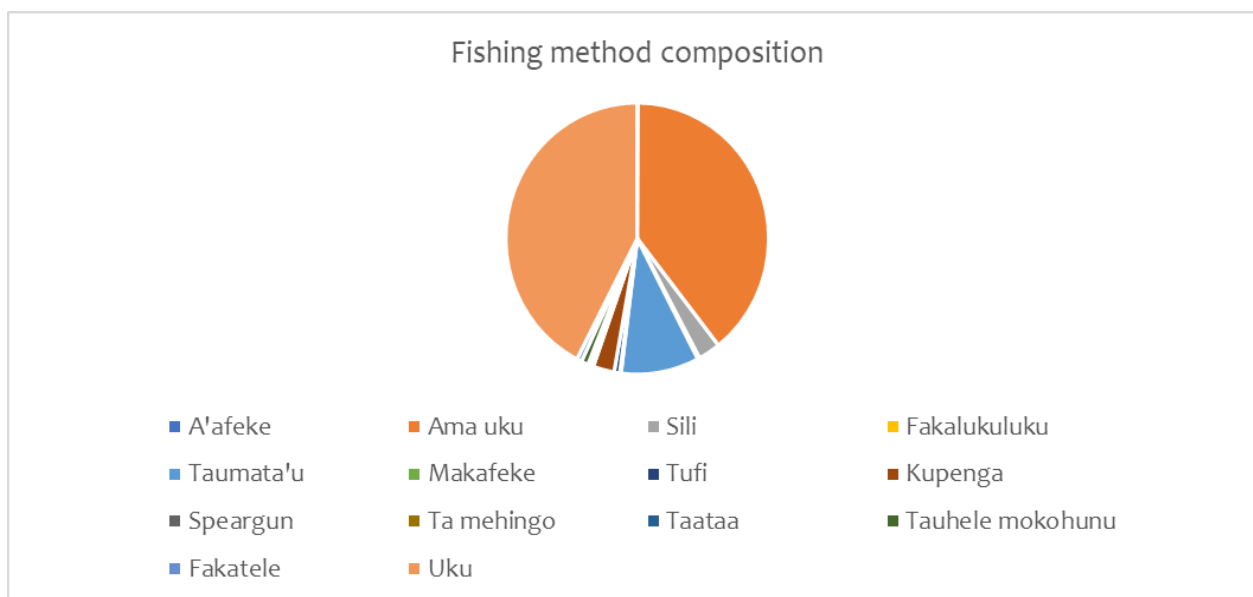
Fika 15: Famili 'o e ika 'oku toutai'i he ngaahi kolo FPM.



Fika 16: Lahi 'o e 'inivetepeleti (me'a tahi 'ikai ha hui tu'a) 'oku toutai'i 'i he FPM



Fika 17: Lahi 'o e me'atahi 'oku toutai'i 'aki 'a e ngaahi fountatoutai kehekehe.



Maa'imoa Faka'ali'alu Ngoue mo e Toutai, Takimamata pea mo e Fefakatau'aki (RAFTT) 2021/22

Lolotonga 'a e Ta'u Fakapa'anga ko eni na'e kaniseli 'a e Maa'imoa Faka'ali'ali Ngoue mo e Toutai tupu pe mei he mahaki fakamamani lahi ko eni ko ecovid 19.

2.2.6 Va'a Muimui Lao 'a e Toutai

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia Fakalukufua	Palani ki he kaha'u
<p>Ola e ngāue 20: Ke to e longo mo'ui ange mo matu'aki malu hono fakahoko ngāue ki he laiseni pehe ki hono tokanga'i 'a e polokalama mo e tu'utu'uni ngāue ki hono muimui'i 'o e Toutai ta'efakalao 'o fou he founa 'oku matu'aki malu.</p>					
<p>Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e va'a ngāue ki hono muimui'i 'o e Lao mo e tu'utu'uni 'o e Toutai 'oku fa'u pe vakai'i fakata'u</p>	<p>7</p>	<p>10</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Fa'u pea tali 'a e founa hokohoko 'o e ngāue ki hono toutai'i mo ngaohi 'o e mokohunu. ➤ Sivi'i pe vakai'i 'o e founa ngāue ki hono muimui'i 'o e ika 'o a'u ki he maketi 'i he tokoni 'a e FFA ➤ Fa'u 'a e hokohoko oe founa ngāue ki hono pule'i 'o e Taulanga 'i he tokoni 'a e MPI ➤ Fa'u 'o e founa ngāue ki hono muimui'i 'o e lao mo e tu'utu'uni 'a e 	<p>Potungāue Toutai, Potungāue Polisi, Va'a Tautahi ae Sotia, Potungāue Kasitomu, Poate oe Taulanga, Potungāue Malini a Tonga</p>	<p>Ikai lava ke muimui ofi 'a e kaungāue ki he founa ngāue kuo tali ke nau muimui ai, 'o kau ai 'o kapau ko ha fakatotolo o ha maumau lao I ha vaka, sivi o ha vaka toutai pehe ki hono fakahoko hono fatongia ko ha ofisa fakamafai.</p> <p>Si'isi'i hano tanaki mai o ha ngaahi fakamatala pau mo mo'oni 'o kau ai hono lekooti 'e fakamatala, pehe ki hono muimui'i 'o e ngāue ne tali ke fakahoko mo e ngāue 'oku fiemau ke fakakakato.</p> <p>Si'i e taukei mo e mo e poto'i ngāue ke malava 'e he kaungāue o tali aki ae pole kehekehe 'o e ngāue ki tu'a.</p> <p>Ne hoko 'a e COVID 19 kene uesia 'a e ngaahi palani ngāue na'e 'osi</p>	<p>Ke fakakau e kaungāue FCD o kau ai 'a e 'otumotu ki hono fa'u e ngaahi tu'utu'uni ngāue ae MCS pea ke nau mahino'i foki 'a e tu'utu'uni oku tali ke ngāue'aki.</p> <p>Fakalahi e ako ki he ngaahie tu'utu'uni 'a e MCS mo e ngaahi founa ngāue.</p> <p>Ke kole ha tokoni mei tu'apule'anga ki he kakai oku taukei I hono fakahoko e ngāue faka MCS ke tokoni'i e ngāue ae FCD</p>

		<p>SMA 'i he tokoni 'a e FAO.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Fa'u 'o e hokohoko oe founga ngāue ki hono sivi 'o e Pa ika pehe ki hono foomu ngāue. ➤ Fa'u fakaangaanga 'o e palani fakafonua ki hono muimui'i e ngāue 'a e MCS 'i he tokoni 'a e FFA. ➤ Vakai'i e founga ngāue oku ne tataki 'a e FCD 'o kapau 'e ma'u ha maumau lao 'i hotau potu tahi, tahi 'ata mo e ngaahi EEZ kehe ➤ Fa'u 'a e hokohoko 'o ha founga ngāue ki he taulanga 'o Tonga 'o kapau e to e Covid 19. ➤ Vakai'i fakata'u 'o e founga ngāue ki he Aleapau/Talite Niue ke tali 'e he CEO. ➤ Fa'u 'o e foomu ki hono sivi 'o e fanga ki'i vaka iiki. 		<p>tali ke fokotu'u.</p> <p>Si'i e ngāue vaofi mo e ngaahi Potungāue felalave'i ki hono fakahoko 'o e ngaahi tu'utu'uni ki he MCS.</p> <p>Si'i e taukei oku mau 'e he kaungāue ki lava o fakahoko lelei 'aki 'o e polokalama ki hono muimui'i 'o e Ika (CDS)</p>	
--	--	---	--	--	--

<p>Lahi 'o e ngāue oku fakahoko (sivi oe ngaahi vaka laiseni, sivi hono toutai'i/ngaohi m outa atu oe mokohunu, sivi oe ika ta'e fakalao, pa ika, sivi oe ika moui, uta atu oe ika ki tu'apule'anga) kae pehe ki hono fakamalohi'i e lao o fakatatau mo e founga ngāue.</p>	<p>452</p>	<p>447</p> <p>176 Sivi 'o e ngaahi vaka laiseni</p> <p>80 Sivi 'o e pa ika</p> <p>51 Sivi 'o e ika mo'ui oku uta ki tu'apule'anga</p> <p>123 fakamalohii e lao he ngaahi fakatau 'anga ika mo e maketi.</p> <p>7 Ngāue fakatahataha mo e Kau polisi</p> <p>Kau atu ki he ngaahi fakataha 'a e Komiti fakafonua ki hono tau'i e toutai ta'efakalao.</p> <p>Kau atu a Tonga ki ngāue fakatahataha 'a e ngaahi fonua memipa ki hono le'ohi e potu tahi 'o Tonga tu'o 2 articulated in 2 regional surveillance operations (Ikamoana, mo e Tu'imoana).</p> <p>Ko engāue lahi 'a e FCD ki hono puke mai</p>	<p>Potungāue Toutai, Potungāue Polisi, Va'a Tautahi ae Sotia, Kau ma'u vaka, Ngaahi Kautaha uta ika mo'ui, FFA, SPC, Ngatai Fishing Company, Fishing Industries.</p>	<p>Ikai ke hokohoko ma'u pe 'a hono fakahoko 'a hono sivi oe ngaahi vaka o tatau pe hū mai pe hū atu, makatu'unga he ikai ke sai e fetu'utaki he vaha'a 'o e Potungāue mo e kau ma'u vaka.</p> <p>Ikai ha pa'anga feunga 'i he budget 'a e Potungāue ke fakahoko aki 'a e ngāue ki hono muimui'i 'o e lao 'i uta mo tahi</p> <p>Tokosi'i e kaungāue ke fakahoko 'a e ngāue.</p> <p>Fiema'u ke fakangāue'i ha taha ke nofo taha pe ki hono fakatotolo 'o e maumau lao 'i he ngaahi vaka 'oku lipooti Gen 3.</p> <p>Fiema'u ke ngāue vaofi mo e FFA ke lava 'o ohake e ngaahi fiema'u 'a Tonga 'i hono ngāue'aki 'o e RIMF data system</p>	<p>Fiema'u ke fai ha sio ki he ngaahi maumau lao kotoa pe 'a e 'u vaka 'o tatau pe oku lahi pe si'i, ke fai ha ngāue ki ai, ke faka'ilo pe fakatokanga. Kaekehe kenau 'ilo ko emaumau lao oku nau fakahoko oku lahi ia ki he fonua.</p> <p>Ke fai ha ngāue vaofi mo e ngaahi kautaha I tu'apule'anga oku nau tokoni fakapa'anga ki hono le'o hotau potu tahi.</p> <p>Ke fakalahi ae ivi fakapa'anga 'a e tafa'aki ko 'eni ke fakahoko aki 'a e ngaahi ngāue fakatahataha ki hono tau'i 'o e toutai ta'e fakalao.</p>
---	------------	---	--	--	--

	<p>‘a e toutai ta’efakalao I htau fonua ni, pea iku e ngaahi maumau ni’ihi ki he Fakamaau’anga , pea ko eni’ihi ne ngāue’aki e founa fakaloto fale pe kuo tali ‘e he Lao ke ngāue’aki.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 4 toutai ta’efakalo ‘a e mokohunu. ➤ 2 toutai’i ta’efakalao ‘a e Fonu ➤ 2 fakatau atu e vasuva kuo osi hihi mei hono nge’esi te’eki ke sivi ‘e ha ofisa toutai <p>Ola: -</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 3 maumau lao ‘oku fakatatali ki he tu’utu’uni ‘a e Fakamaau. ➤ 3 ko emaumau na’e halaia I he fakamaau’anga o totongi ‘a e T\$15000.00 ki hono toutai oe Fonu, T\$1900.00 ki hono toutai oe mokohunu pea mo e T\$5000.00 ki hono ngaohi 			
--	--	--	--	--

		<p>taefakalao oe mokohunu.</p> <p>Kau atu ki he ako ‘a e Ofisi ‘o e Ateni Seniale ki he Lao oe Toutai</p> <p>Fakahoko ‘a e ngāue fakatahataha mo e kau polisi ki hono tau’i ‘a e Toutai ta’efakalao ‘o e mokohunu ‘i Tongatapu mo Nomuka, Ha’apai</p> <p>Fakahoko ae ako ki hono fakataukei’i ‘a e kaungāue ki he founa ki hono sivi mo vakai’i ‘a e toutai’i/ngaohi m outa atu koia e mokohunu o fakatatau mo e fouga ngāue.</p> <p>Na’e ‘i ai mo e ngaahi ako na’e fakahoko ‘e he FCD:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko hono ako’i e kau taki ngāue ae PMU ➤ Ako ‘a e FCD ‘e 9 ki he ngaahi kolo pule’i makehe ‘i Tngatapu ni , 3 SMA’s ‘i ‘Eua, 12 		
--	--	---	--	--

		<p>SMA's 'i Ha'apai, mo e 13 SMA's 'i Vava'u.</p> <p>➤ Kau atu ki he ako ki he founa hono ngāue'aki 'o e Electronic Monitoring mo e Federal State of Micronesia.</p>			
<p>Lahi oe ako mo e fakataha na'e fakahoko 'e he FCD (ke faka'ai'ai mo fakamalohi'i 'a e kakai oe ngaahi kolo kenau lipooti tau'ataina mai ki he Potungāue 'a e Toutai ta'efakalao).</p>	70	<p>18 MSC Ako</p> <p>Ako mo e kolo matatahi SMA 'a Talafo'ou mo Pangaimotu I Tongatapu ni.</p> <p>Ako ki he founa ngāue 'a e MCS i he taimi oe Covid 19 – mo e FFA</p> <p>ER/EM fakataha mo e FFA</p> <p>Kau atu ki he fakataha TCC pe aoe WCPFC</p> <p>Ako fekau'aki mo hono sivi 'o e me'a tahi ke a'usia e tu'unga HACCP – mo e FFA</p> <p>Ako fekau'aki mo e founa ke faipau 'a e ngaahi fonua ki he tu'utu'uni CMM 'a e</p>	<p>FFA, WCPFC, NOAA, Fonua lesisita ai e vaka, Potungāue Toutai, Mau vaka, mau laiseni ke uta atu e ika ki tu'apule'anga, Sotia (Va'a Tau tahi), Potungāue Kasitomu, Poate Taulanga, Potungāue Polisi mo e Potungāue Malini.</p>	<p>'ikai ke 'i ai ha aleapau mo e ngaahi fonua oe 'u vaka lesisita (China/Fiji) ki hono fakamalohi'i 'o e PSMA 'i he taimi oku ikai ke nau faipau ai ki he tu'utu'uni 'a e laiseni.</p> <p>Si'i 'a e va fengāue'aki mo e ngaahi Potungāue felave'i 'a e Pule;anga oku nau kau ki hono fakahoko 'a e Aleapau PSMA.</p> <p>Kaniseli e konga e ngaahi ako ne osi tali ke mo e fakatamaki oe mo'ungaafi</p> <p>Kovi aupito ae internet tupu mei he mo'ungaafi 'a ia ko epole lahi ia ki he ngāue. Pea ko eikuanga ne ikai ke lava o kau kakato ki he u fakataha Zoom ne fakahoko.</p>	<p>Ke toutou fakamanatu ki he kau ma'u laiseni 'a e taimi e osi ai enau ke fakafo'ou .</p> <p>Ke toe fakalahi ange hono akoi e kakai oe fonua kenau ilo'i e e ngaahi aleapau kuo tali ehe Fonua ke ngāue'aki I Tonga ni.</p> <p>Ke fakalahi hono ako'i e kakai ki he ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e MCS</p> <p>Fa'u ha polokalama faka komipiuta fakatahataha ki he u Potungāue felave'i mo e PSMA ke lava ke faingofua ange hono vahevahe 'o e fakamatala.</p>

		<p>WCPFC ne fakapa'anga 'e he World Bank</p> <p>Ako ki hono pule'i oe Taulanga mo e Komiti ngāue fakatahataha 'o Vava'u</p> <p>Ako ki he founa ki hono sivi oe ngaahi vaka mo e FFA /MPI</p> <p>Kau ki he fakataha FFC mo e FFA</p> <p>Ako hono 7th ki he Regional Information Management System (RIMS7).</p> <p>Fakataha hono 25th MCS WORKING GROUP</p> <p>Ako ki hono ngāue'aki ;oe Bojack mo e FFA</p> <p>Fakataha mo e FAO ki hono ngāue'aki e founa ngāue ki hono fakahifo ae ika mei he vaka ki he vaka</p> <p>Ako ki he founa 'a e Komisoni Toutai fekau'aki mo hono fakaheka mo fakangāue'i ;ae kau</p>		
--	--	--	--	--

		Observer I he ngaahi vaka lolotonga ae Covid 19			
Lahi 'o e ngaahi fakataha (Komiti fakafonua ki he ngaahi ngāue mei tahi (MCC)	6	11 8 x 'a e ngaahi fakataha fakamahina 'a e MCC ki hono omai e ngaahi tu'unga fakamuimui taha fekau'aki mo hono pule'i koia 'o e Covid 19 Lipooti 'o e vaka FFV Hsinlong No. 6 fekau'aki mo e ikai ngāue lelei ene VMS Fakataha 'a e MCC fekau'aki mo e observer nae mate I he vaka Fakataha 'a e MCC fekau'aki mo e maumau lao 'a e ongo vaka 'e 2 ko e (Pacific Sunrise, Pacific Dawn) ko ealu o toutai te'eki ke sivi 'e he kau ofisa toutai	Potungāue Toutai, Mau vaka, mau laiseni ke uta atu e ika ki tu'apule'anga, Sotia (Va'a Tau tahi), Potungāue Kasitomu, Poate Taulanga, Potungāue Polisi mo e Potungāue Malini	Ikai faipau ae 'u vaka laiseni ki he tu'utu'uni 'i he aleapau laiseni pea kii tuai ai e ngāue ki he enau kole laiseni. Hoko ae Covid 19 ke ne fakalotosi'i 'a e ngaahi vaka muli ken au toe fakafou enau laiseni I Tonga ni. Fu'u lahi e ngāue fakapepa ke fakakakato 'i he Covid 19 Lahi e fetu'aki 'a e ngaahi mafai ki hono faka'ata 'o ha vaka ke hū mai lolotonga 'a e covid 19.	Ke fa'u ha SOP fakaangaanga ki he 'u Toutai kotoa p eke malava ke mapule'i 'aki ha founa e tu'uma'u ai hono muimui'i 'o e lao ki he u tu'utu'uni 'a e laiseni ke fakafiemalie ki he taha kotoa .
Lahi 'o e tu'utu'uni pe me'afua 'oku tuku ke faipau ki ai e ngaahi talite aleapau fakavaha'a pule'anga Port State Measures Agreement	5	6 3 x fakataha mo e Komiti ki he malu mo e hao 'a tahi pehe ki hono pule'i ae	Potungāue Toutai, Mau vaka, mau laiseni ke uta atu e ika ki tu'apule'anga, Sotia (Va'a Tau tahi), Potungāue Kasitomu,	Ko hono omai pe 'a e u kole o fiemau p eke fai ha ngāue ki ai I loto he houa e 24, ka ko efouna ngāue ko e 'aho e 3 Tomui mau pe hono omai e foomu	Ke fa'u ha SOP fakaangaanga ki he 'u Toutai kotoa p eke malava ke mapule'i 'aki ha founa e tu'uma'u ai hono muimui'i 'o e lao ki he u tu'utu'uni 'a e laiseni ke

(FAO), fa'u ha fa'ahinga makatu'unga 'e malava ke faipau e fonua ki he tu'utu'uni 'a e WCPFC, ngaahi tu'utu'uni ae FFA		taulanga lolotonga 'a e Covid -19 Tokoni mai ae PMI ki hono fa'u e founa ngāue ki he PSMA Fakahū atu e Part 2 Report ki he komisoni Kei hokohoko atu pe 'a hono fakahoko ae PSMA, NTSA mo e NPOA IUU	Poate Taulanga, Potungāue Polisi mo e Potungāue Malini	kole kihono sivi o ha mea tahi. Fakangatangata 'o e COVID-19 r	fakafiemalie ki he taha kotoa
Ola Ngāue 21: Ke óatu fa'unga laiseni é malava hono ngāue'aki ke hoko ia ko ha meá ngāue fakalao ki hono puleí e toutai taé fakalao					
Ko elahi 'o e ngaahi polokalama ngāue'aki fa'u fo'ou pe fakalelei'i	5	1	Potungāue toutai, Kau ma'u laiseni	'ikai ke muimui pau e kau ma'u laiseni ki he ngaahi tu'utu'uni ngāue felave'i mo e taimi ke fakafou'ou ai enau ngaahi laiseni Fiema'u e fakalelei'i e polokalama ki he ave meatahi ki muli fakataumu'a ki he ma'u me'atokoni	Fa'u ha founa pau ke ne tataki e ngaahi ngāue felave'i mo e tafa'aki laiseni Hokohoko atu e ngāue ki he polokalama ngāue'aki
Lahi e ngaahi laiseni naé foaki	80	72	Potungāue Toutai, Pule'anga Tonga, Kau ma'u vakatoutai, Kautaha toutai	Na'e 'i ai e tonounou 'o 'ikai a'usia e taumu'a makatu'unga he fakataputapui 'a e koviti 19	Fakalotolahi'i e ngaahi vakatoutai muli ke omi 'o laiseni fakalotofonua koe'uhi ke kau e ola enau toutai he lau ki he GDP 'a Tonga
Lahi e ngaahi tohi ngofua ke uta atu e ngaahi me'a tahi ki muli	150	294	Potungāue Toutai, Pule'anga Tonga, Kau ma'u vakatoutai, Kautaha toutai	Na'e mahuluange ae a'usia he taumu'a ne fokotu'u neongo e faingata'a 'o e koviti 19	Faka'ai'ai e ngaahi toutai makehe mei he taumata'u palu mo e valu mo e ngūfeke hange ko efaama'i e ngaahi me'amo'ui ke tokoni ki he fakalalaka e tu'unga faka sosiale 'o e Tonga kotoa

Lahi e ngaahi tohi ngofua ki he ave me'atahi fakataumu'a ki he ma'u me'atokoni	1000	4411	Potungāue Toutai, Pule'anga Tonga, Kau 'ave uta me'atahi ki muli	Na'e mahuluange 'a e a'usia he taumu'a na'e fokotu'u neongo e faingata'a 'o e koviti 19	Fiema'u ke fai ha sio ke fakangatangata e hū atu e me'a tokoni mei tahi kae 'ave he koniteina 'aisi
Ko e peseti 'o e ngaahi ngāue kuo fakahoko felave'i mo e konivesio ki hono tokanga'i e fa'ahinga me'a mo'ui fiema'u ke fakatolonga.	30%	28%	Potungāue toutai, Pule'anga Tonga	Na'e 'ikai a'usia 'a e taumu'a makatu'unga pe he fakangatangata 'a e koviti 19	Kotoa 'o e ngaahi ngāue felave'i mo e tafa'aki ni na'e fetukutuku kotoa ia ki he tafa'aki Saienisi 'a e potungāue he mahina 'e 6 fakamuimui 'o e Ta'u Fakapa'anga kuo hili.
Ola Ngāue 22: Fakatupulaki e ngaahi polokalama ki hono muimui'i 'o e ngaahi folau fakatu'apule'anga mo fakalotofonua ke ta'ofi mo fakasi'isi'i e toutai ta'e fakalao					
Lahi 'o e ngaahi folau toutai ne fakaheka ai 'a e kau Talama Fakamafai 'a e Potungāue Toutai	62	47	Potungāue Toutai (Pule'anga Tonga), Ofisa Taulama Fakamafai, Kautaha Vakautoutai/Fakafofonga 'o e Kautaha Toutai, Ofisa Fakatonutonu	'Ausia e taumu'a ngāue, ki hono fakaheka 'o e kau Taulama Fakamafai 'i he ngaahi vaka toutai Fakalotofonua Na'e ikai ke 'ausia e taumu'a ngāue ki hono fakaheka 'o e kau Taulama Fakamafai he ngaahi vaka toutai muli tupu mei he fakangatangata mo e fakataputapai 'o e Koviti 19	Fakatokolahi e kau Taulama Fakamafai, kae malava ke fakakakato e fiema'u ke peseta e 100 hono fakaheka 'o e kau Taulama Fakamafai he vaka toutai muli, pea peseti e 20 he vaka toutai Fakalotofonua 'Okapau e fakalele ha ako moha fakataha 'e fakahifo mai e kau Taulama Fakamafai ke nau kau ki ai. Fokotu'u ha ngaahi fakakaukau foo'u ki hano fakapapau'i ke kei pukepuke'aki pe e kau Taulama Fakamafai kuo 'osi ako'i mo teu'i
Lahi 'o e ngaahi 'ata mei he meangāue oku ne muimu'i e ngaahi vaka toutai/ vaka oku kole ngofua ke nau kolosi mai hotau potutahi	36	62	Potungāue Toutai(Pule'anga Tonga), Tokotaha Ma'uvaka/ 'Eikivaka/ Fakafofonga Kautaha Vaka	A'usia e taumu'a ngāue, neongo e fakafe'atungia e fakangatangata 'o e Koviti 19	Fiema'u ha intaneti mavahe ma'a e tafa'aki ko eni
Lahi 'o e ngaahi fakamatala mei he	45	58	A'usia e taumu'a ngāue neongo e fakafe'atungia	A'usia e taumu'a ngāue, neongo fakafe'atungia e fakangatangata	Muimui'i e ngaahi vaka toutai fakalotofonua kuo 'osi fokotu'u ki

meangāue oku ne muimui'i e ngaahi vaka toutai oku tuku atu ,'oka fiema'u			e fakangatangata 'o e Koviti 19	'o e Koviti 19	ai e meagaue kene muimui'i e ngaahi vaka toutai.
--	--	--	---------------------------------	----------------	--

2.2.7 'iuniti ki hono Pule'i mo tokangaekina 'a e Poloseki Halafononga ki ha Ngātai Tu'ulua (PMU)

Ngaahi Ola fakafonua- TSDf					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
<p>Ola Ngāue 23: Hokohoko atu 'a hono fakahoko 'o e ngaahi ngāue 'i he Palani ki he Sekitōa Toutai (TFSP), kau ki ai hono pule'í lelei ó e pa'anga meí he Pangike a Mamani (WB) ke tokoni ki he poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'ulua.</p>					
Lipooti he mahina kotoa ki he Pule Ngāue (CEO)	12	Y	Potungāue Toutai, Ngaahi Potungāue Felave'i pea mo e	Hokohoko atu pe 'a hono lipooti 'o e ngāue	Lipooti he mahina kotoa ki he CEO/HODs fakahū atu he uike ua 'o e mahina kotoa. Fakapa'anga fakakuata 'a e fakatau koloa pea mo hono muimui'i mo vakai'i 'a e lipooti hili ha 'aho 'e 45 mei he 'osi 'o e kuata kotoa.
Lipooti Fakata'u ki he Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'ulua (fiema'u 'a e WB)	1	Fakahū atu 'i 'Okatopa 2021	PMU, Potungāue Toutai pea mo e Pangikē 'a Mamani	Fakalele'i 'a e ngaahi founa lipooti ke ngāue'aki 'e he ngaahi poloseki 'a e Pangikee 'a Mamani (IDA 18)	Fakakakato pea fakahū atu 'a e lipooti fakata'u ki he Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'ulua

*Y/N (yes/no)

2.3 Pule'i 'o e Me'a Fakapa'anga

2.3.1 Patiseti

Ko e fakakātoa 'o e patiseti ki he pa'anga hū mai, na'e hiki hake meif' he \$4,707,600 'i he Ta'u Fakapa'anga 2020/21 ki he \$4,894,600 'i he Ta'u Fakapa'anga 2021/22. Ko e tanaki pa'anga meif' he ngaahi ma'u'anga pa'anga pau, na'e tupu 'aki 'a e \$870,000 meif' he \$2,300,000 'i he 2020/21 ki he \$3,170,000 'i he 2021/22.

Ko e vahenga ko e 'inasi lahi taha ia he patiseti 'o e Ta'u Fakapa'anga 2021/22 ko e 51.10% 'o e patiseti na'e tali; ko e toenga 'o e patiseti ko e pa'anga ngāue ia 'a ia 49.90%. Ko e fakaikiiki mo hono vahevahe 'o e patiseti 'oku ha atu 'i he tepile 'i lalo.

Fakafehoanaki 'o e Pa'anga 'o e Ta'u Fakapa'anga 2020/21 – FY 2021/22 mo hono ngaahi vahevahe

Pa'anga Hū mai mo hono Vahevahe	2020/21 (T\$)	2021/22	Faikehekehe
Kau ngāue tu'uma'u (10)	2,358,800	2,357,100	-1,700
Kau ngāue lau'aho (11)	61,000	144,200	83,200
Fefononga'aki mo e fetu'utaki (12)	423,800	430,600	6,800
Tokanga'i mo tauhi me'angāue (13)	376,600	342,200	-34,400
Totongi koloa mo e fakahoko ngāue (14)	862,900	1,040,500	177,600
Me'a'ofa fakangāue mo e 'inasi (15)	164,600	131,600	-33,000
Ngaahi Koloa (20)	459,900	448,400	-11,500
Fakakatoa	4,707,600	4,894,600	187,000

2.3.2 Tanaki Pa'anga

Ko e katoa 'o e lipooti ki he pa'anga tanaki', na'e fe'unga mo e \$2,825,084.79 'a ia ko e\$2,217,744 (78.5%) na'e ma'u ia meif' he pa'anga Talite Toutai mo 'Amelika; (USD\$988,125.47); \$196,207.81 (7%) na'e tanaki ia meif' he ngaahi laiseni toutai, pea ko e \$363,809.63 (11.5%) na'e tanaki ia meif' he ngaahi totongi ngāue'aki ngaahi naunau toutai pea ko e 1.68% (\$47,323.35) mei hono fakatau atu ngaahi koloa toutai.

Tanaki pa'anga meif' he ngaahi ma'u'anga pa'anga tukupau

Ma'u'anga pa'anga	Patiseti 2020/21	Tanaki he'ene a'u ki he 'aho 30 Sune 2022	Palanisi (tanaki/kole)	Peseti (%)
Talite Toutai mo 'Amelika	1,500,000.00	2,217,744	717,744.00	148
Fakatau atu 'o e ngaahi koloa toutai	146,000.00	47,323.35	-98,676.65	32

Totongi ngāue'aki 'o e naunau	646,700.00	363,809.63	-282,890.37	56
Ngaahi Laiseni	877,300.00	196,207.81	-681,092.19	22
Fakakatoa	3,170,000.00	2,825,084.79	-344,915.21	89

Tanaki pa'anga mei' he ngaahi ma'u'anga pa'anga 'ikai tukupau mo e ngaahi poloseki fakalalakaka

Sources	Pa'anga to e ngāue'aki/ tanaki / 2021/2022	Pa'anga fo'ou 2021/2022	Patiseti Liliu	Palanisi pa'anga na'e ngāue'aki	Tanaki Pa'anga 2021/22	Palanisi he 'aho 30 Sune 2022	Peseti (%)
Ma'u'anga Pa'anga	220,136.99				68,014.58	-	
Tukuhau fakatau	800.00				430.00	-	
Ponite pa ika	2431798.08	2036031.9	4457829.98	2194457.36	626,844.74	\$2262462.22	
Ngaahi poloseki fakalalakaka	2,652,735.07	2036031.9	4457829.98	2194457.36	\$447,927.76	\$2262462.22	50.75%
Fakakatoa							

Fakahoā 'o e Patiseti mo e Tanaki mei he Ta'u Fakapa'anga 2020/21 mo e Ta'u Fakapa'anga 2021/22

Ma'u'anga Pa'anga	FY2020/21	FY2021/22	Faikehekehe
Taketi tukupau	2,300,000	3,170,000	870,000
Fakatau atu 'o e ngaahi koloa toutai	103,845	47,353	-56,492
Talite Toutai mo 'Amelika	2,427,829	2,427,829	0
Totongi Ngāue'aki 'o e ngaahi naunau toutai	630,979	363,810	-267,169
Ngaahi Laiseni	947,765	196,208	-751,557
Katoa	4,110,418	3,035,200	-1,075,218
Tukuhau fakatau	220,137	68,015	-152,122
Ponite pa ika	800	430	-370
Ngaahi poloseki fakalalakaka	226,991	626,845	399,854
Katoa	447,928	695,289	247,361
Fakakatoa	4,558,346	3,730,489	-827,857

2.4 Fakatau Koloa 'a e Pule'anga

Ta'u Fakapa'anga	Lahi 'o e kole na'e fakahū	Lahi 'o e kole na'e tali	Lahi 'o e kole na'e fenapasi mo e lao	Lahi 'o e kole na'e 'ikai fenapasi mo e lao	% na'e fenapasi mo e lao	% na'e 'ikai fenapasi mo e lao
2020/2021	9	4	4	0	100%	0%
2021/2022	10	7	7	0	100%	0%

Founga Fefakatau'aki fakapule'anga	FY 2020/2021	FY 2021/2022
Fiema'u talamahu'inga (RFQ)	9	1
Talamahu'inga fakalotofonua	9	7
Talamahu'inga mei tu'apule'anga	1	0
Talamahu'inga Fakangatangata	1	1
Kautaha pe 'e taha	0	1
Talamahu'inga Filifili pe	0	0

2.5 Pule'i 'o e Koloa 'a e Pule'anga

Lesisita 'a e naunau 'o e Potungāue Toutai 'i he 30 Sune 2022

Ngaahi naunau lesisita	FY 2020/2021 Fakamole	FY 2021/2022 Fakamole	'UHINGA
Langa	\$23,444,012.33	\$23,444,012.33	Tu'u tatau pe
Ngaahi Langa lalai	-	-	'ikai ke 'i ai ha langa lalahi 'a e potungāue taimi ni.
Me'alele	\$998,487.19	\$756,117.19	Fakata'e'aonga'i 'a e ngaahi me'alele motu'a 'a e potungāue
Pololama faka-komipiuta	-	\$17,980.00	Fakatau 'a e server fo'ou ma'a e ICT

Naunau Faka komipiuta	\$233,882.23	\$324,032.22	Hiki hake 'a e fakamole 'o tupu mei he tatapuni mai 'a e ngaahi lakanga 'atā pea pehe ki hono hiki'i hake 'a e tu'unga 'o e me'angāue faka-ICT
Me'angāue	\$90,258.00	\$93,098.00	Hiki hake 'a e fakamole makatu'unga 'i he hiki hake 'a e fika 'o e kaungāue na'e hū fo'ou
Ngaahi me'a kehe (misini pulusi, misini hiki tatau, pea mo e naunau faka'ofisi).	\$74,536.00	\$82,491.00	Hiki hake fakamole tupu mei he toe tokolahi ange 'a e kau staff pea mo e fetongi 'o e ngaahi naunau motu'a
Naunau faka'ofisi (tesi, me'a hili'anga tohi)	\$402,642.91	\$417,395.91	Cost increased due to filling in vacant positions and expansion of the Ministry's Science Division Hiki hake pe 'a e fakamole tupu mei hono fakakakato 'a hono tatapuni mai 'a e ngaahi lakanga na'e kei 'ataa.
Mahu'inga Fakakatoa	\$25,243,818.66	\$25,135,126.65	Holo'aki 'a e 1.5%

3. Me'a Mahu'inga/ Pole Fakangāue

3.1 Palopalema/ Pole Fakangāue

Va'a Ngāue	Ngaahi Pole	Founga tokoni
Ngaahi pole fakalukufua	Hokohoko atu 'a hono vakai'i fakata'u 'o e fakahoko fatongia 'a e kau ngāue (PMS)	Fakahoko ha ako tu'o ua he Ta'u Fakapa'anga ke toe fakamanatu 'a hono fakafonu mo fakamaaka 'o e form PMS
	Tokosi'i kau ngāue	Ko e lakanga fo'ou kotoa pe pau ke fakafou ia 'i hano fakahū atu ha kole Toloi 'a e ngāue ki he fiema'u kaungāue.
	Fakangatangata 'a e pa'anga Patiseti	Fakalahi 'a e vahevahe 'i he Patiseti pea fakamatala'i 'a e 'uhinga ke malohi
	Siisii me'angāue fakatekinikale (vaka mo e me'alele)	Kumi ha pa'anga ke kumi aki á e naunau fakatekinikale.
	'ikai maú 'a e taukei ngāue fe'unga ki hono pule'i mo fakalakalaka ó e ngaahi poloseki	Fakahoko ha ako ki he fe'unga ki hono pule'i mo fakalakalaka ó e ngaahi poloseki
	Siisii á e faingamalie ako (nounou pe loloa)	Fakahoko ha savea fakatau ki he fiema'u ako 'a e potungāue pea muimui'i hono fakahoko
	Siisii á e 'ofisi tautau tefito ki he 'otumotu	Kole ha pa'anga ki he ngaahi kautaha muli pea mo hiki'i hange 'a e Patiseti tukupau 'a e Potungāue pea mo fakamatala'i ke 'uhinga malohi
'Ofisi 'o e 'Ofisa Pule Ngāue	Siisii á e me'angāue fakatekinikale ki he ata mo e lea	Kole ha pa'anga ki he ngaahi kautaha muli pea mo hiki'i hange 'a e Patiseti tukupau 'a e Potungāue pea mo fakamatala'i ke 'uhinga malohi
	'ikai ha founga ako fe'unga ki he komiuniti	Teuteu ha ako felave'i mo e ngaahi founga
Fisheries Science Division (FSD)	Tuútuúni fe'unga ki he Feituu Pule'i Makehe mo e toutai fakakomesiale.	To e vakai'i 'a e Fakahinohino lao ki he Feitu'u Pule'i Makehe
	Fakalahi á e fale fakafanau ke kau ai 'a Vavaú ke malava 'o fakafanau á e	Fiema'u ha pa'anga mo ha konga

kalasi 'e 2 'i he taimi 'e taha.	kelekele
Fakalalakaka hono fakatupu 'o e limu ki he fafanga ka e lava ke tupu lelei 'a e me'amo'ui 'oku fakafanau.	Fakalahi 'a e loki ngāue fakasaienisi ke lava ke faama'i lelei 'a e limu fafanga pea mo e ngaahi me'a ngāue totonu ke ngāue'aki. Fakalalakaka'i a e tu'unga 'ilo mo e ako ki hono faama'i 'o e limu fafanga
Fakalahi 'a hono fakatupu 'o e vasuva, tofe ke feau 'a e ngaahi fiema'u mei he maketi ika mo'ui pea fakafo'ituitui	Fiema'u ke toe fakalahi 'a e kaungaeue 'i he tafa'aki ki hono faama'i 'o e me'a mo'ui pea mo hiki hake tu'unga 'o e fai'anga faama. Fakahoko 'a e ngāue ki he fakafanau lolotonga 'a e taimi fakafanau. Lī ha ngaahi tauhele tauhele tofe ki he 'elia 'o Vava'u ke tokoni ki he kau faama.
Faama'i ha ngaahi me'a mo'ui fo'ou ke tokoni ki he malu 'a e me'a tokoni mo e ma'u'anga mo'ui (eg:- fa'ahinga 'o e ika, mokohunu, uloula'avai)	Fiema'u ke hiki'i hake 'a e tu'unga 'ilo (ako) ki he faama mo e pule. Fakahū mai ha kau ngāue fo'ou
Ngaahi ha faama'anga mo ha founa pea mo fa'u ha founa fakafanau kehe mei he fakanatula ki ha fa'ahinga me'a mo'ui kehe	Fiema'u ha ako mo ha ako ngāue ki he kau ngāue ki hono faama'i 'o e me'a mo'ui.
Muimuif á e tupulekina á e Feitu'u Pulei Makehe 'aki 'a hono fakahoko ó e ngaahi fakataha.	Fiema'u ke fakatokolahi á e kau ngāue ki he Feitu'u Pulei Makehe mo e vaá ngāue ki tuá mo e ngaahi motu.
Hokohoko atu 'a e ngāue ki hono fokotu'u 'o e ngaahi feitu'u pule'i makehe fo'ou. (SMAs)	Fiema'u ke toe tokolahi ange 'a e kau ngāue ki he SMA ke fakahoko 'a e ngaahi tokoni fakatekinikale fakafou 'i he ngaahi polokalama ngāue ki tu'a.
Fakapapau'i 'a e tu'unga 'o e ngaahi fakamatala fakatoutai 'oku tanaki	Fakalalakaka 'a e 'ilo mo fakahoko ha ako ki he tafa'aki fakasaienisi ki he ngaahi tanaki fakamatala fakatoutai 'oku tanaki
Fakalahi á e me'a tauhele ika (FAD).	Fakalalakaka 'a e tu'unga 'ilo 'a e Potungāue pea fakapa'anga ke laku 'aki 'a e ngaahi fetongi ki he ngaahi poe tauhele ika 'oku maumau.

	Fakalalakaka á e tokoni ki he faama tofe mo hono fakamaketí.	Fiema'u ke fai ha ako ki hono ngaohi mo fakafuo 'o e tofe Fakahoko ha ako faka'ekonomika pea kau ki ai 'a e maketi.
	Fakahoko ha faama 'ahi'ahi ki hono faama'i 'o e fa'ahinga 'o e ika 'i he Lapila pea pehe ki he fa'ahinga kehekehe fakafa'ahinga	Talanoa vaofi pea mo e SPC ki ha tokoni fakatekinikale ki hono fakapa'anga ha ngaahi naunau ki he faama
	Fiema'u ke toe siofi 'a e ngaahi ako mo hiki'i hake 'a e tu'unga 'ilo ki he ngaahi kupu fekau'aki 'i hono kaunga pule'i, naunau toutai, founa pule'i 'o e toutai and pule fakapisinisi.	Fiema'u ke toe vakai'i 'a e tu'unga 'o e fiema'u ako pea mo e ngaahi sekitoa toutai pea pehe ki he Potungāue toutai.
	Ma'ulalo 'a e peseta 'oku ma'u 'i he tanaki fakamatala fakasaienisi ki he toutai valu mo e palu	Fakahū ha kau ngāue tanaki fakamatala ke toe tokolahi ange
	Ma'ulalo 'a e tu'unga 'o e fakamatala ki he fanga ki'i toutai iiki pea mo e ngaahi toutai 'i he matāfanga	Fakahū ha kau ngāue tanaki fakamatala
	Si'isi'i 'a e ngaahi fakamatala faka saienisi (gonads and otoliths) fekau'aki mo e palu ke malava ke fakafuofua'i ai 'a e toenga 'o e lahi 'o e palu.	Ke toe fakalalakange 'a e ngāue fakataha 'a e Potungāue Toutai pea mo e kau ma'u vaka palu. Fiema'u ha pa'anga ke fakatau 'aki 'a e ngaahi mata'iika ke fakahoko 'aki 'a e sivi mo e tanaki fakamatala
	Fa'ufa'u ha fakakaukau mo ha 'ilo fekau'aki mo e ngūfeke (Diamondback & Neon Flying squid) natula, anga pea mo e lahi 'o e palu.	Ngāue vāofi mo e SPC pea mo e NIWA ke fakalalakaka'i 'a e 'ilo 'a e kau ngāue pea mo e ako.
Me'angāue ki hono muimui'i e ngaahi vaka Toutai	'Oku hoko 'a e naunau ki he fefononga'aki ko e taha ia 'i he ngaahi pole 'oku ne fakafe'atungia'i 'a e ngāue ki hono pule'i, tokanga'i pea mo le'ohi e potu tahi (i.e vaka ke ngāue'aki ki hono muimui'i 'o e lao), tautefito 'oka hoko ha toutai ta'efakalao (fana ika, ngāue'aki e naunau uku kasa).	Ke fakahoko 'e he tafa'aki muimui'i 'o e lao ki he kakai 'o e fonua, ha polokalama ke fakamamafa'i 'a e mahu'inga ke fakahoko lelei 'e he 'ofisa toutai 'a honau ngaahi fatongia ki hono muimui'i 'o e lao ki he toutai', neongo 'a e ngaahi pole 'oku nau fehangahangai mo ia, tautefito 'o kapau 'e hoko ha toutai ta'efakalao pe ko hano maumau'i ha kongā 'o e Lao Toutai.
	Fiema'u ke 'i ai ha 'ofisa fakamafai ki hono sivi 'o e ngaahi vaka toutai 'i he ngaahi potu tahi 'ata.	Ke fakahoko ha ako ki he kau 'ofisa 'i he va'a ki hono muimui'i 'o e Lao Toutai

<p>Fiema'u ke fa'u ha founa ngāue ke muimui ki ai e kau 'ofisa toutai 'i hono muimui'i e lao ki he ngaahi matafanga.</p>	<p>Fiema'u ha tokoni fakatekinikale ke tokoni ki hono vakai'i mo hano to e fa'u ha founa ngāue fo'ou ke muimui ki ai e fakahoko fatongia 'a e kau ofisa 'i he tafa'aki ni.</p>
<p>Ke faka'ai'ai e kakai 'o e fonua ke nau tokoni ki hono lipooti mai e ngaahi toutai ta'efakalao 'oku fakahoko 'e he kakai.</p>	<p>Ke to e lahiange e talatalanoa mo e ngaahi kolo, fakahoko ha ngaahi polokalama letio mo televisone ki he kakai 'o e fonua fekau'aki mo e toutai ta'e fakalao, ke fai ha ngāue fakataha mo e va'a silapa ako, pea ke ilo'i 'e he kakai ko e ngaahi fakamatala 'oku tuku mai ki he Potungāue 'oku tauhi malu 'aupito ia 'o 'ikai malava ke mama atu ki tu'a.</p>
<p>Ko hono fakalalakaka'i 'a e 'ilo mo e taukei 'a e Komiti fakahoko fatongia 'a e PSMA o kau ki ai mo e 'u tukui motu kenau mahino'i 'a e founa mo e ngāue oku fiema'u ki he PSMA</p>	<p>Ke fakahoko ma'u pe ha ako o hange hano fakalalakaka'i 'a e 'ilo mo e taukei 'a e kaungāue ki he ngaahi elia kehekehe 'o e MCS oku fiemau ia ke fakahoko 'e he PSMA. Mei he ngaahi potungāue felalave'i, oku hoko e tokolahi ange e kaungāue fo'ou ki he ngaahi Potungāue ko e palopalema tautfeito ki he ikai kenau ma'u ha taukei fe'unga, Ka ki he lelei fakalukufua oku fiemau ke a'u atu e ngaahi ako ki he tukui motu ke taha enau ma'u pea ke a'usia e taumu'a 'a e PSMA.</p>
<p>Ke fakamalohi'i e ngaahi tu'utu'uni ki he laiseni 'o e ngaahi vaka toutai, pa ika, ngaahi kautaha uta Tuna ki tu'apule'anga, toutai palu mo e ika mo'ui.</p>	<p>'Oku fiema'u ke fakahoko 'e he Potungāue, ha polokalama ke 'ilo 'e he kakai e fonua 'a e ngaahi tu'utu'uni ki he kole laiseni toutai kotoa pe. Ko e founa 'eni e malava ke fakapapau'i ai 'oku muimui e tokotaha ngāue ki he tu'utu'uni 'a e ngāue'anga mo e Lao Toutai. pea ke fakasi'isi'i hono maumau'i 'a e lao 'e he kakai.</p>
<p>'ikai ke fu'u mahino ki he kakai 'a e fakamatala fekau'aki mo e ngaahi koloa 'oku hū atu ki tu'a pule'anga</p>	<p>Fakakakato ha fengāue'aki malohi ki hono tokanga'i 'a e malu 'a e kakai 'o e fonua pea mo hono ngaahi kupu fekau'aki mei muli ki ha founa 'e to e lelei ange ai 'a e fakahoko fatongia ki he kakai 'o tautau tefito ke fakakau ki he ngaahi fiema'u fakalaiseni, launga mo e fakafe'atungia' pea 'e</p>

		kei hokohoko atu 'a fakahoko fatongia 'i ha tu'unga fakapolofesinale.
	Fiema'u ke fengāue'aki vaofi mo e ngaahi Potungāue fekau'aki ki ha tefito'i ngāue ki hono muimui'i 'o e lao ki ha founga 'oku to e lelei ange.	Fiema'u ha mataotao fakatekinikale ke ngāue fakataha mo e timi ngāue ke malava ke to e hiki hake 'a e tu'unga 'o e fakahoko fatongia 'i he taimi 'oku fengāue'aki fakataha ai mo e ngaahi kupu fekau'aki 'o hange ko e kau tau 'a 'ene 'Afio (HMAF) 'i he taimi 'oku nau takai ai 'o 'a'ahi 'a e potu tahi pea mo e 'atā'i he fengāue'aki fakataha mo Nu'usila mo 'Aositelelia, va'a fakahaofi mo'ui ki tahi 'a e kau Polisi 'i he taimi 'oku fakahoko ai 'a e polokalama muimui'i 'o e Lao mo e tu'utu'uni ki he Toutai.
	Ke fa'u ha polokalama faka elekitulonika faka-fonua ma'a e PSMA ke malava ke fevahevahe'aki ai e ngaahi fakamatala I hono sivi e ngaahi vaka, ko e hū atu mo e tau mai 'a e ngaahi vaka.	Fakahoko ha fakataha mo e timi ngāue ki ha fakalaka 'i he tu'unga fakahoko ngāue 'i he va'a muimui lao. Fema'u ke ako'i 'a e timi ngāue ki he ngaahi muimui mo vakai'i 'a e ngaahi me'a fakalao ki he vaka toutai laiseni muli pea mo e vaka laiseni fakalotofonua.
Va'a laiseni 'a e Potungāue Toutai	To e siofi ofi ange e founga ki hono muimui'i ofi e ngaahi kupu mo e makatu'unga 'o e ngaahi laiseni toutai kotoa pe.	Fa'ufa'u ha ngaahi tu'utu'uni ki he founga laiseni ke malava 'o muimui'i'aki e founga angamaheni 'o e laiseni toutai. Fokotu'u ha ngaahi fakakaukau kehekehe mo faingofua ke malava fakamatala'aki ki he kakai e fonua e ngaahi Ngāue 'oku fakahoko 'e he va'a laiseni mo hono mahu'inga ki he muimui'i ofi e toutai ta'efakalao. Ko hono to e siofi e totongi ki he ngaahi laiseni toutai ke malava 'o ngāue'aki ki ha ngaahi Ngāue fo'ou 'a e laiseni hange ko e uta fakataumu'a ke kumi maketi 'i tu'apule'anga pe fekumi fakasaienisi pea malava ke ngāue'aki ki ai ha ngaahi totongi makehe mei he laiseni angamaheni.
	Ngaahi fakamatala ki he me'amo'ui kotoa 'oku ngofua ke	Fokotu'u ke fakamalohi e ngaahi vaa fengāue'aki mo tu'apule'anga

	hū atu mo hū mai mei tu'apule'anga ki Tonga 'oku 'ikai ke fu'u fakapapau'i ki he kakai 'o e fonua.	felave'i mo e ngaahi fakamatala pau ki hono hū mai 'o e uta 'o e me'amo'ui 'o 'oseni mei Tonga ke malava fakalalakaka e 'ilo 'a e va'a ni ke tokoni'i e kakai 'o e fonua 'oku nau ma'u mo'ui mei he Ngāue ko 'eni pea ke to e fakalalakaka ange e Ngāue mo hono solova e ngaahi fakafe'atungia mo e kau ma'u laiseni 'i he kaha'u.
Polokalama Taulama Fakamafai 'a Tonga	Fiema'u ke fakangāue'i e Taulama Fakamafai 'i ha ngaahi ngāue hange ko e fakahifo 'o e ngaahi vaka ,pe koha ngaahi ngāue felalave'i ke kei pukepuke ki nautolu 'i he ngāue, ke fakasi'isi'i 'enau tafoki kiha to e ngāue kehe.	Hokohoko atu e kole tokoni fakapa'anga ki he WCPFC(JTF) ke tokoni ki hono fakalele 'o e ngaahi ngāue lolotonga mo e ngaahi fokotu'utu'u ngāue fo'ou 'a e Polokalama Taulama Fakamafai 'a e Potungāue Toutai.
Me'angāue ki hono muimui'i e ngaahi vaka Toutai	Fiema'u ha me'a ngāue ki hono muimu'i 'o e ngaahi vaka touta,i ke ngāue'aki 'ehe ngaahi vaka toutai fakalotofonua	Kumi ha tokoni fakapa'anga ke fakatau mai 'a e naunau ki hono muimui'i 'o e ngaahi vaka toutai 'i ha mahu'inga oku ma'ama'ange ki he kau ma'u vaka toutai fakalotofonua. Fokotu'u ha founga e lava ke tanaki ha pa'anga ke fakapa'anga'aki hano fakatau mai mo ngaahi e ngaahi me'angāue ki hono muimui'i 'o e ngaahi vaka toutai 'oka maumau.
	'ikai ke lelei e 'initaneti ke ngāue'aki ki he me'angāue VMS ki hono muimui'i 'o e ngaahi vakatoutai	Fiema'u ha 'initaneti mavahe ma'a e tafa'aki VMS

3.2 Ngaahi Fakatu'utāmaki mo hono Pule'i

Potungāue Toutai Ola Ngāue Mahu'inga	Fakatu'utāmaki	Founga Pule'i
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> Fakatamaki fakaēnatula hange ko e afāa, peaukula mo e tāfea 	<ul style="list-style-type: none"> Fakapapau'i óku ilo'i é he kau ngāue á e palani ki hono pule'í ó e fakatamaki kuo ósi fa'u mo hono ngāueáki.
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> Fakatu'utamaki pe lavea 	<ul style="list-style-type: none"> Fakapapau'i 'oku 'ilo'i 'e he kau

	í he fefolauáki fakangāue.	ngāue á e ngaahi fakatuútamaki pea 'ikai ke nau feinga ke kau ai mo e fakahaofi mo'ui fakavavevave pea pehe ki he malu'i mo'ui.
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> Fefonongaáki me'alele 	<ul style="list-style-type: none"> Fakapapau'i óku malu á e meálele pea lele 'o fakatatau ki he vave fakalao.
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> Puke mo e ngaahi mahaki kehekehe pe 	<ul style="list-style-type: none"> Huhu malu'i, kinautolu 'oku puke fi'ema'u ke 'oua te nau hau 'o ngāue kau ki ai mo e mo'ui haisini mo ma'a
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> Fohia mo e velahia 'i he laá. 	<ul style="list-style-type: none"> Tui á e vala malu'i, matasio'ata pea 'ave á e vai inu.
Vaá teknikale (saienisi, muimuií 'o e lao toutai, ngāue ki tuá)	<ul style="list-style-type: none"> Ngāueaki á e vaka, uku, monomono mo fakalelei. 	<ul style="list-style-type: none"> Ákoi lelei 'a e kau ngāue pea 'i ai mo e me'angāue malu'i Lao ki he founga uku.
Saienisi	<ul style="list-style-type: none"> Ngāueaki á e kemikale 	<ul style="list-style-type: none"> Ako'i lelei á e kau ngāue pea ngāue'aki á e meá malu'i
Saienisi (tanaki fakamatala 'i uafu)	<ul style="list-style-type: none"> Hekea, tō 	<ul style="list-style-type: none"> Tui á e sū maluí pea ngāue tokanga
Muimui'i á e Lao Toutai	<ul style="list-style-type: none"> 'Ohofi pe fakalavea 	<ul style="list-style-type: none"> Akoi malu'i, palani lelei á e ngāue, 'oua 'e ngāue tokotaha.
Polokalama Taulama Fakamafai 'a Tonga Ko hono fakaheka 'o e kau taulama fakamafai 'i he ngaahi vaka toutai muli mo fakalotofonua	<ul style="list-style-type: none"> 'Ohofi 'o ha Taulama Fakafai 'eha kauvaka 'i tahi Lavea lolotonga e ngāue 	<ul style="list-style-type: none"> Fakapapau'i 'oku to'o 'ehe Taulama Fakamafai 'e ako ki he malu'i mo'ui mo e fuofua tokoni 'oka hoko ha fakatamaki.

4. Fakahā mo e Muimui'i ki he Ngaahi Tu'utu'uni Fakalao

4.1 Fakamatala 'Aotita

Ko e fakamata 'Atita fakamuimui 'i he ngaahi taimi ko eni;

- Sune 2014 ki Sune 2016 ki Tongatapu
- Ma'asi 2019 – Ma'asi 2021 ki Vava'u, Ha'apai pea mo 'Eua
- 01 Siulai 2019 – 30 'o Sune, 2020 ki he Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa

4.2 Ngaahi Tu'utu'uni Faka-Minisitā mo e Kapineti

'Aho 'o e Tu'utu'uni	Fika 'o e Tu'utu'uni Kapineti	Taumu'a
16 th Siulai, 2021	624	Fakahū atu e vahe 'o e kaungāue lau'aho
	626	Fa'u ha me'afua ke pule'i 'aki e vahe e kaungāue lau'aho
22 nd Siulai, 2021	670	Lipooti Fakata'u 'a e Potungāue Toutai he Ta'u Fakapa'anga 2020/2021
13 th 'Aokosi, 2021	758	Fakaha e ngaahi fakamatala mei he ngaahi kolo tu'u matafanga (Ngaahi kolo matātahi) ha 'elia ke faama'i ai 'o e me'amo'ui pea moha ngaahi feitu'u fo'ou ke faama'i ai 'o e me'amo'ui 'o 'oseni.
19 th 'Aokosi, 2021	799	Fakahū atu Poloseki Palani Langa Fakalalaka Fakafonua hono 3
	812	Ola e fakahoko fatongia e 'Ofisa Pule Ngāue
3 rd Sepitema, 2021	865	Kaungāue faka-Pule'anga 'oku 'ata kenau tohi ki he faingamalie ngāue toki i he taimi nounou pe taimi loloa kae fakapa'anga mei he ngaahi Kautaha Fakalalaka
4 th 'Okatopa, 2021	934	Fokotu'u atu ke liliu e tu'utu'uni fakalao ki he kaungāue fakapule'anga
	938	Fokotu'u atu e tokoni 'a e Pule'anga fekau'aki mo e tu'utu'uni ki he Vahenga e Kaungāue
	906	Liliu e tu'utu'uni ki he ngāue tu'ataimi ne tufaki he āho 24 Sepitema, 2021
4 'o Ma'asi, 2022	92	Ko efakamatala fekau'aki pea mo e fakataha fakatahataha 'i he 'aho 1 Maasi 2022 'a e NEMC/NTF COVID- 19 Fika. 160
	94	Palani Fakaakeake ki he Fakatamaki koia e puna e mo'unga afi Hunga-Tonga mo Hunga Ha'apai pea mo e Hake e Peaukula.

	97	Fakapale 'i hono vakai'i e fakahoko fatongia e kau 'Ofisa Pule Ngāue.
11 th Me, 2022	279	Fakahū atu ke toe vakai'i e ola hono sivi e fakahoko fatongia e kaungāue he taú fakapa'anga 2020/2021
20 th Me,2022	328	Fokotu'u atu 'a e liliu ki he tu'utu'uni fakalao 2009 ki he ngaahi kolo matāfanga 'a ia ne liliu he 'Eiki Minisita Le'ole'o.
25 th Me,2022	344	Konifelenisi e Pule'anga Fakatahataha fekau'aki mo 'Oseni na'e fakahoko 'i Lisbon, Portugal 'i he 'aho 27 th Sune – 01 st Siulai, 2022. Ko e kau fakafofonga mei Tonga ni ne taki atu ai 'a e 'Eiki Palemia, Hu'akavameiliku pea mo e Sekelitali Pule ki he Kapineti, Edgar Cocker mo e 'Ofisa Pule Ngāue 'o e Toutai , Dr. Tu'ikolongahau Halafihi.
1 st Sune, 2022	354	Recovery Assistance on Hunga-Tonga and Hunga-Ha'apai Volcanic Eruption and COVID 19. Tokoni ki hono fakaakeake e puna e mo'unga afi ko Hunga-Tonga mo Hunga Ha'apai pea mo e COVID 19
	373	Fokotu'u ha Komiti Fakafonua/Komiti Fakatahataha e ngaahi pule'anga mo'ene kau memipa ngāue
10 th Sune,2022	393	Aleapau tokoni 'i he va fengāue'aki 'a e Pule'anga 'Aositelelia mo e Pule'anga Tonga.
14 th Sune,2022	422	Me'afua ki hono sivi e fakahoko fatongia e 'Ofisa Pule Ngāue pe ko e Komisiona ki he tamate afi mo e ngaahi me'a fakatupake.
	420	Tali ke tokoni 'a Tonga ki Vanuatu 'i he taumu'a mo e fakakaukau 'o e fakamaau fakamamani lahi ki he feliuliuaki e 'ea
	421	Fokotu'utu'u ki he me'afaka'eiki 'a 'Eiki Viliami Manuopangai, Minisita Ngoue, Me'atokoni mo e Vaotātā
	426	Poloseki Fakalalakaka ki he Fefononga'aki (tokoni e pangike fakalalakaka 'esia Fika. 6018), Poloseki ki hono fakalelei e uafu Nuku'alofa (tokoni e pangike fakalalakaka 'Esia Fika.0774), mo e Poloseki 'o e hala fakakavakava 'i fanga'uta(tokoni e pangike langa fakalalakaka 'Esia Fika.53045-002).
	427	Fakafo'ou e tu'utu'uni ki he ngaahi fakataputapui 'o e Koviti 19
	428	Fakafofonga Tonga ki he Konifelenisi 'o e Pule'anga Fakatahataha fekau'aki mo e 'oseni ne fakahoko 'i Lisbon, Portugal mei he 'aho 27 th Sune – 01 st Siulai, 2022.
	445	Kakato 'o e Poloseki tokoni ki he Matangi Malohi koia ko Gita mo Haloti
20 th Sune,2022	447	Tokoni fakapa'anga 'a e Pule'anga ki he totongi lolo mo e 'uhila

8 'o Siulai 2022	490	Tanaki ki he kau ma'u fakataha ki he fakataha fika 51 'a e kau taki 'o e Otu motu Pasifiki 'i Suva, Fisi 'i he 'aho 11 ki he 'aho 14 Siulai 2022.
22 'o Siulai 2022	524	Ko hono tali ke kau 'a Dr. Siola'a Malimali pea mo Ms. Jane Elaine Havealeta ki he fakataha hono 8 'a e Otu motu Pasifiki, Kautaha Toutai Pasifiki 'i Okalani, Nu'usila mei he 27 th -29 Siulai 2022. Na'e tali 'i he 'aho 19 Siulai 2022
29 'o Siulai,2022	592	Fakataha mo e kautaha fo'u vaka na'e fakatau koloa 'e he Poloseki Halafonga ki ha toutai tu'uloa 'o e Potungāue Toutai.
	605	Lipooti 'o e folau fakapul'anga 'o e Eiki Minisita pea mo e kau fakataha 'i Suva, Fisi 'i he fakataha hono 51 'o e kau taki 'o e Otu Motu Pasifiki mo e ngaahi fakataha kehe 'i he 'aho 5 ki he 14 'o Siulai 2022.

Tu'utu'uni Faka-Minisitā

3 Ngaahi Folau Fakatu'apule'anga ki he Ta'u Fakapa'anga 2020/2021

1 Tu'utu'uni ki he Toutai

23 lahi 'o e ngaahi aleapau ki he kau ngāue lau'aho

4.3 Founga Pule

Aleapau mo e Talite Fakavaha'a Pule'anga

'Oku kau atu foki 'a Tonga ki he ngaahi fatongia 'i he aleapau mo e talite fakavaha'a pule'anga 'oku nau tokoni ki hono toutai'i fakapotopoto 'o e me'amo'ui mei 'oseni.

KAUTAHA TOUTAI 'A E PASIFIKI: Ko Tonga 'oku kau 'i he memipa ki he Kautaha Toutai 'a e Pasifiki (FFA) 'a ia oku nau 'ofisi 'i Honiala, 'Otumotu Solomone', na'e fakamo'oni 'a Tonga ki he Konivēsio 'i he 1979. 'Oku tokoni'i 'e he Kautaha Toutai 'a e Pasifiki' (FFA) 'a e fonua memipa 'e 17 ke pule'i, fakatolonga pea mo ngāue'aki 'a e toutai valu 'i ha founga fakalalakaka fakafonua pea mo fakapapau'i 'a e ngāue fakataha fakafeitu'u.

KOMIUNITI 'A E PASIFIKI TONGA: 'Oku memipa 'a Tonga 'i he 'ofisi 'o e Sekelitali ki he Komuniti 'a e Pasifiki pea 'oku tu'u honau 'ofisi 'i Noumea, Niukaletonia. Ko 'enau taumu'a ke tokoni fakatekinikale, fakapolofesinale, fakasaienisi, fekumi, palani mo pule'i 'a e taukei 'a e kakai 'o e 'otu motu Pasifiki pea teuteu 'a e ngaahi fakamatala fakapatonu mo e fale'i, ke fakafaingamalie'i 'a e faitu'utu'uni totonu ke fakalalakaka 'a e tu'unga 'o e toutai 'i he kaha'u.

KOMISONI TOUTAI KI HE UESITE MO E PASIFIKI: Konivesio Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki 'o fakataumu'a ke fakapapau'i, malava 'o pule'i, toutai fakapotopoto mo tu'uloa 'o e valu 'i he Uesite mo e Pasifiki.

UNCLOS: Konivesio ki he Lao Toutai 'a e ngaahi pule'anga fakatahataha 'i he 1982 (UNCLOS), 'a ia ko e alepau fakavaha'apuleanga 'oku ne 'oange 'a e mafai, totonu mo e fatongia 'o e fonua ke nau ngāue fakapotopoto'aki 'a e 'oseni, 'ataakai ke pule'i lelei 'a e me'amo'ui 'o 'oseni.

UNFSA: Alepau 'o e ngaahi fonua fakatahataha ki he lahi 'o e ika 'i oseni 'a ia 'oku fakataumu'a pe ki he valu mo e kalasi pe ko ia. 'Oku 'i ai mo e ngaahi tu'utu'uni fekau'aki mo hono toutai fakapotopoto 'o makatu'unga 'i he ngaahi fakamatala fakasaianisi pe fakafiofi pe. Ko e ngaahi fonua kuo nau fakamo'oni ki he alepau ko eni ke nau ngāue fakataha ke fakapapau'i e malu'i mo fakatolonga 'a e toutai 'i loto 'i honau kongā tahi toutai'anga faka'ekonomika.

LAO KI HONO FAKAHOKO 'O E TOUTAI: Ko e Lao ki hono fakahoko 'o e Toutai 'oku 'ikai ko ha

alepau fakalao ia ka 'oku tau'ataina pe 'a e ngaahi fonua pe te nau fai ki ai. 'Oku taumu'a pe mo ia ki hono fakatolonga mo e toutai fakapotopoto 'o makatu'unga 'i he tu'unga 'e lahi fe'unga 'o e ika 'oku toe.

CITES: Konivesio fakavaha'apule'anga ki hono fakafetau'aki 'o e me'amo'ui 'oku faka'au

ke 'osi 'o tatau pe ki he 'akau mo e monumanu. 'Oku fakataumu'a ke fakapapau'i 'e 'ikai hoko 'a e fefakatau'aki ke faka'auha 'a e 'akau mo e monumanu 'oku faka'au ke 'osi ka ke fakatolonga mo fakangatangata pe 'a ia 'oku laka hake 'i he kalasi 'e 35,000 'o e monumanu mo e 'akau 'oku malu'i.

TALITE TOUTAI MO 'AMELIKA: Ko e talite toutai 'a e ngaahi fonua 'o e Pasifiki 'oku memipa 'i he

FFA 'o fakangofua 'a e 'u vaka toutai kupenga 'a Amelika ke nau toutai 'i hotau potutahi. Na'e kamata 'a e talite toutai ko 'eni i he 1987.

TALITE NIUE: Ko e Talite Aleapu Niue na'e fakamo'oni ki ai 'a Tonga ni 'i he 2015 'i he fengāue'aki

fakataha 'a e ngaahi fonua 'o e Pasifiki ke tau'i 'a e toutai ta'e fakalao he 'oku hoko ko e palopalema fakamamani lahi.

OIE : Kautaha Fakavaha'a Pule'anga ki he mo'ui lelei 'a e fangamonumanu. 'Oku tokanga

'a e kautaha ko 'eni ki he ngaahi mahaki 'o e fangamonumanu pea na'e fokotu'u 'i Sanuali 25, 1924. 'i Me 2003 na'e hoko ai honau 'ofisi ko e 'Ofisi Fakamamani ki he mo'ui 'a e fangamonumanu. 'Oku te'eki ke fakamo'oni 'a Tonga ki he alepau ko 'eni ka 'oku tau ngāue pe 'o fou 'i he Komiuniti 'a e Pasifiki

ALEPAU KI HE NGAHI TAULANGA FAKAVAHA'A PULE'ANGA (PSMA): Alepau ki hono ngāue'aki 'o e uafu ke fakafepaki'i 'a e toutai ta'efakalao mo 'ikai ke lipooti, pea na'e fakamo'oni ki ai 'a e Pule'anga 'o Tonga 'i Tisema 2019.

4.4 Ngaahi Fiema'u 'a e Tu'utu'uni Ngāue 'a e Pule'anga

'Oku pou pou kakato mo tokoni á e Potungāue' ki he ngaahi tu'utu'uni ngāue ki he kau ngāue fakapuleánga' á ia 'oku 'i he malumalu 'o e Lao ki he Ngāue Faka-Pule'anga 2002.

'Oku 'i ai á e fatongia 'o e Potungāue ki he Komisoni Toutai ki he Uesite' mo e Pasifiki' (WCPFC) (á ia 'oku ha 'i he Konivesio 'o e Lao Toutai 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha (UNCLOS)), ko hono fakahū atu 'a e ngaahi lipooti ki he Komisoni ki he valu. Ko e lipooti ni 'oku malava ke fakahoko kakato 'o fenapasi mo e taimi totonu 'o e lipooti.

Na'e to e hiki'i hake 'a hono vakai'i 'e he Potungāue 'a 'ene ngaahi tu'utu'uni' mo e founa fakahoko ngāue 'o talu me'i he 'ene mavahe 'o hoko ko e Potungāue tu'u tokotaha hili ko ia 'a e mavahe mai me'i he Potungāue Ngoue, Me'atokoni, Vao'akau mo e Toutai.

Ko e ngāue mahu'inga na'e fakahoko ke faipau ki he tu'utu'uni ngāue fo'ou 'a e Pule'anga' ki he Palani Ta'u Tolu (CP) pea mo hono fakahoko 'o e Me'afua Fakahoko Ngāue (PMS).

'Oku kei hokohoko atu pe 'a e ngaahi ako 'oku fakahoko 'o kau atu ki ai 'a e kau ngāue' ('o hangē 'oku hā atu 'i 'olunga') 'o fakataumu'a ke to e fakalalakaka, ngāue pea mo ola lelei ange 'a e fakahoko fatongia'.

Naé 'i ai mo e ngaahi ako na'e fakahoko (hange ko ia óku ha í 'olunga) 'o makatu'unga ke to e lelei ange mo fakafiemalie á e fakahoko fatongia.

'Oku pou pou á e Potungāue Toutai ki he Kautaha Toutai ó e Pasifiki' (FFA) 'i he polokalama ngāue 2016, ki hono tufotufa tatau á e faingamalie ki he tangata/fefine 'a ia na'e tali pea fakapaasi 'e he Komiti Alealea ki he Toutai 'a e kau Minisitā (FFCMin) ke faka'ai'ai 'a e tufotufa tatau 'o e faingamālie 'i he ngāue'anga pea ke tokoni ke ta'ofi 'a e 'a vahevahe ki he kau 'a e kakai fefine' ki he ngaahi fakahoko fatongia 'i he sekitoa toutai.

4.5 Poate mo e Komiti 'oku Totongi Pa'anga

'i he Lao ki hono Puleí ó e Toutai 2002, konga 8, Kuo pau ke fokotuú é he 'Eiki Minisitā ha Komiti Pule Faleí ki he Toutai', á ia kuo pau ke 'oatu 'a e ngaahi faleí ki he 'Eiki Minisitā, í ha ngaahi fakakaukau fekauáki ki hono fakatolonga, puleí, mo ha founa 'e tu'uloa mo fakalalakaka ai 'a e toutai í hotau Puleánga'.

Ko e komiti kuopau ke fakakau 'a e kau memipa 'oku ha atu 'i lalo. Ko e memipa kehe me'i he kau memipa tu'umaú kuo pau ke fokotuú kinautolu ki he taú e tolu.

Komiti Fale'i ki hono Pule'i 'o e Toutai (FMAC)

Lakanga	Hingoa
Sea	'Ofisa Pule Ngāue 'o e Toutai
Memipa	Sekelitali ki he Potungāue Fonua pe ko hono fakafofonga

<i>Memipa</i>	<i>Sekelitali ki he Ngāue á e Kakai Fefakatauíki mo e ngaahi Ngāueánga pe ko hono fakafongga.</i>
<i>Memipa</i>	<i>Memipa ‘e taha ke ne fakafongga’i á e ngaahi fiemaú á e kau toutai fakakomesiale e fili é he Kautaha Uta ika ki Tuápuleánga á Tonga.</i>
<i>Memipa</i>	<i>Memipa é taha ke ne fakafonggai á e ngaahi fiemaú á e kakai fefine é fili é he Minisitā.</i>
<i>Memipa</i>	<i>Memip’a e tokoua kena fakafongga’i á e kau toutai fakalotofonua kuo fili éhe Minisitā</i>
<i>Memipa</i>	<i>Memip’a e taha ke fakafongga’i á e ngaahi kolo matatahi ke fili é he ‘Eiki Palemia</i>
<i>Memipa</i>	<i>Mo ha taha kehe ‘o ‘ikai laka hake ‘i he toko ua, ‘oku fakakaukau ‘a e Sekelitali ‘oku taau ke fakakau.</i>

Ngaahi Komiti Fakalotofale ‘a e Potungāue Toutai

- Komiti Tekinikale Pule
- Kulupu Ngāue ki he Fakamatala
- Komiti ki hono Pule’i ‘o e Valu
- Komiti ki hono Pule’i ‘o e Toutai Palu
- Komiti ki he Palani Sekitoa Toutai ‘a Tonga
- Kulupu ki hono Pule’i ‘o e Poloseki (Poloseki ‘oku fakapa’anga ‘e Nu’usila ki he Toutai Palu)
- Komiti Pule ki hono Fāma’i ‘o e Me’amo’ui

Vahe 5: Fakamā'opo'opo

'i he T 2021/22 'oku faka'ilonga'i ai ha makamaile 'e taha 'o e hoko 'a e Potungāue Toutai ko ha Potungāue tu'u tokotaha, ko e ta'u ni foki 'oku fakahisitolia, 'i Novema 2021 na'a fakahoko ai 'a e fili 'o e kau fakafofonga ki he Falealea, na'e hoko hake ai 'a e Pule'anga fo'ou 'i Sanuali 2022, pea hoko ai 'a Hon. Semisi Taelangi Fakahau ko e Minisitā fo'ou ki he Potungāue 'o e Toutai.

'Oku kei hokohoko atu pe 'a e fe'ao ko ia 'etau koloa mei 'oseni mo e palopalema 'o e fu'u lahi 'a hono toutai'i, feliuliuaki 'o e 'ea, lahi 'a e 'esiti 'i he tahi, ma'olunga ange 'a e fukahi tahi pea mo e mafana 'o e 'ea'. 'Oku kei lahi pe mo e ngaahi pole 'oku ne uesia 'a 'etau koloa 'o 'oseni pea mo hono 'ātakai, ko e ngāue 'a e Potungāue' mo e ngaahi kupu fekau'aki' óku kei mahuínga ke fakapapai' ko étau visone', ke tupulekina á e lelei fakaekonomika', sosiale' pea mo e 'ātakai tu'uloa ó e toutai ke ne hiki hake á e tuúnga ó e nofo á e kakai Tonga.

Ko e taha 'o e ngaahi ngāue lalahi 'o e ta'u ko hono fakangofua ko ia ke toutai'i, ngaohi pea mo hū atu ko ia 'o e mokohunu, 'a ia ko e tu'utu'uni ni na'e fakahoko 'e he kapineti 'i he 'aho 07 'o Mē 2021 ke kamata 'i he 'aho 31 'o Mē ki he 'aho 30 Sepitema 2021. Na'e makatu'unga foki 'a e tu'utu'uni ni ke fakaivia fakapa'anga 'a e kakai tupu mei he tolalo 'a e 'ekonomika mo e uesia fakasosiale tupu mei he covid 19. Ko e ngaahi laiseni' na'e foaki pe o fakatatau mo e feitu'u 'oku tu'u ai 'a e fale ngaohi mokohunu 'o kau ki ai 'a Tongatapu, Ha'apai, Vava'u pea mo Niuatoputapu.

Ko e hokohoko atu ko ia 'a e fakahoko ngāue mo e fakahū 'o e kau ngāue 'a e poloseki "Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa" 'i Tonga ni talu mei he 2019 'aki 'a e pa'anga 'Amelika 'e \$10 miliona ki he ta'u 'e 6 ko ha makamaile ia ki he Potungāue.

'Oku kei hokohoko atu pe pea mo hono fakahoko 'a e ngāue 'a e Potungāue ki he Aleapau ko ia ki he Malu 'o e Ngaahi Taulanga (PSMA) 'a e Kautaha Me'atokoni mo e Ngoue 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha (FAO) ki hono ta'ofi 'a e Toutai Ta'efakalao mo 'ikai ke Lipooti.

'Oku mau fakamālō ki he 'Eiki Minisitā ki he'ene poupou ki hono fakalalakaka 'o e toutai' pea pehē ki he vā fengāue'aki fakataha mo e ngaahi kupu fekau'aki' 'a 'enau poupou mo e ngāue malohi.